

T.C

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mustafa Ağa el-Müteferrika'nın Fevâ'id-i Gazâ Adlı Eseri

(İnceleme - Transkripsiyonlu Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hager Mohammed Ahmed Elsayed BEKHİT

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hanife KONCU

Haziran 2022

T.C

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mustafa Ağa el-Müteferrika'nın Fevâ'id-i Gazâ Adlı Eseri

(İnceleme - Transkripsiyonlu Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hager Mohammed Ahmed Elsayed BEKHİT

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hanife KONCU

Haziran 2022

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

FEVÂ'İD-İ GAZÂ (İNCELEME - TRANSKRİPSİYONLU METİN)

ÖZET

Osmanlı Devleti asırlarca birçok zafere sahip olmuş bir devlettir. Zaferleri elde ederken izlediği yol da bir o kadar önemlidir. Osmanlı Devleti'nin savaşlarda kullandığı tekniklere yazılı kaynaklarda ayrıntılı olarak rastlanması pek mümkün değildir. Fakat “Fevâ'id-i Gazâ” bu konuda önemli bir kaynak olmuştur. Eserde her detay ilmek ilmek işlenmiş ve aktarılmıştır. Bu vesileyle bilimsel çerçevede de araştırılabilir bir unsur hâline gelmiştir.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda bu eserin herhangi bir bilimsel çalışmaya konu edilmediği tespit edilmiş ve bu vesileyle edebiyatımıza katkısının olacağı düşünülmüştür. Bu çalışmada “*Fevâ'id-i Gazâ*” yani “savaşın faydaları” adlı eserin üç nüshası üzerinde karşılaştırma yapılarak eser içerisindeki beyitler incelenmiş ve transkripsiyonlu metin sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devletinde Savaş Teknikleri, Binicilik, Silahşörlük,
Fevâ'id-i Gazâ (Savaşın Faydaları)

FEVAİD-İ GAZÂ (ANALYSIS – TRANSCRIPTED TEXT)

ABSTRACT

The Ottoman Empire is a state that had gained many victories for centuries. The path it followed while achieving those victories is also quite significant. It is unlikely that the techniques used by the Ottoman Empire in wars are encountered in detail in written sources. However *Fevaid-i Gazâ* is a work that has been an important source on this subject. In the work, each detail is processed and transferred individually. Thus, it has become an element that can be researched in the scientific framework.

As a result of our research, we determined that this work has not been a subject to any scientific study, and on this occasion, we decided to focus on this work, which we think will contribute to our literature. In this study, by comparing three copies of the work "Fevâ'id-i Gazâ" -also known as "The Benefits of War"-, the couplets in the work were analysed and the transcribed text is presented.

Key words: War Techniques in the Ottoman Empire, Equitation, Swordsmanship, Fevâ'id-i Gazâ (The Benefits of War)

ÖN SÖZ

Osmanlı Devletinde spor aktiviteleri savaş için gerekli bir tür idman olarak görülür. Nitekim bunların yanında savaş faaliyetlerini geliştirmek için ise bilimi devreye sokup harmanlayan Osmanlı Devleti bu işi üst seviyelere getirmeyi amaçlar. Her spor dalının geliştirilmesi için çeşitli okullar ve bu okullarda bu sporlara hevesi, becerisi olan gençler bilgi sahibi ve meziyetli öğretmenler tarafından eğitilirlerdi. Dinî bilgiler, yarışma ve millî gelenekleri öğretme gibi safhalardan oluşan eğitimin her aşaması için gereken araç gereç, kurallar ve ortam hazırlanmaktaydı. Osmanlı devleti eğer spor dalında başarılıysa ki tarihte bunun delilleri yeterince mevcuttur, bunun sebebi her türlü ödüllendirmede hakkaniyetli ve adil olmasıdır.

Bu çalışmada Mustafa Ağa el-Müteferrika'ya ait “Fevâ'id-i Gazâ” adlı eser incelenerek bu eserde bulunan Osmanlı dönemindeki savaş teknikleri ve bu tekniklerin faydalarıyla ilgili bilgiler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Edinilen dokuz nüsha içerisinde en eski olan üç nüsha karşılaştırılıp tenkitli metin oluşturulmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde “Mustafa Ağa el-Müteferrika” hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümünde *Fevâ'id-i Gazâ*'nın konusu, içerisinde bulunan beyitleri, metindeki dil ve üslup özellikleri, metindeki deyimler ve nazım şekilleri yer almaktadır. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise nüshaların tavsifi yapılarak transkripsiyonlu metne yer verilmiştir.

Öncelikle tez konusunun seçiminden başlayan ve bütün aşamalarda değerli bilgi ve birikimlerini bana aktarıp desteğini hiçbir konuda esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Hanife Koncu hocama saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Günhan Börekçi'ye nüsha erişimindeki desteğinden dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca Prof. Dr. Müjgan Çakır, Doç. Dr. Leyla Alptekin Sarıoğlu ve Dr.Öğretim Üyesi Neslihan Polat'a sabır ve desteklerinden, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına göstermiş ve sunmuş olduğu imkânlardan dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Yine Türkiye'deki eğitimime maddi ve manevi desteklerinden dolayı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na teşekkür ediyorum.

Tezimin hazırlanması sırasında her anlamda yanımda olan ve metnin Türkçe düzenlemelerinde yardımını esirgemeyen eşim Emirhan Musullu'ya ve eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olan aileme ve ülkeme teşekkür ediyorum.

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

	<u>sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xii
TABLO LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR	xix
1. GİRİŞ	1
2. GAZÂ KAVRAMINA BİR BAKIŞ.....	4
2.1 Klasik Türk Edebiyatında Silahşörnâmeler	6
3. MUSTAFA AĞA EL-MÜTEFERRİKA KİMDİR ?.....	10
3.1. Eseri	11
4. FEVÂ'İD-İ GAZÂ	12
4.1. Fevâ'id-i Gazâ Üzerine Bir İnceleme	12
4.1.1 Fevâ'id-i Gazâ Girişindeki Bazı Cüdfiler, Aşamalar ve Gösteriler.....	13
4.1.1.1 Cüdfî Sinan Bey	13
4.1.1.2 Cüdfî Derviş Paşa	13
4.1.1.3 Sultan III. Murad ve II. Selim Döneminin Bazı Cüdfileri	13
4.1.1.4 Cüdfî Küçük Usta	14
4.1.1.5 Cüdfî Çerkez İlyas Halife	14

4.1.1.6	Cündî Halil Paşa	15
4.1.1.7	Cündîliğin Aşamaları	16
4.1.1.7.1	Acemilerin Eğitimi	16
4.1.1.7.2	Kamil cümdîler	17
4.1.1.7.3	Keskin Cümdîler	17
4.1.1.8	Cümdîlik Gösterileri:	18
4.1.1.8.1	Kabağa Ok Atma	18
4.1.1.8.2	Kurallı Yarışmalar	20
4.1.1.8.3	Çeşitli Gösteriler	21
4.2.	Metin İçindeki Bölümler.....	22
4.2.2.	Birinci Bölüm: Cümdîlik Eğitimleri	22
4.2.3.	İkinci Bölüm: Dizgin Tekniği	28
4.2.4.	Üçüncü Bölüm: Ata Binme ve Atçılığı Öğrenme	34
4.2.5.	Dördüncü Bölüm: İdman Meydanı	35
4.2.6.	Beşinci Bölüm: Devlet Erkânı Huzurunda Usûl ve Toplu Oynam.....	36
4.2.7.	Altıncı Bölüm: Sıçrama ve Atlama	37
4.2.8.	Yedinci Bölüm: Câmbâzlık	38
4.2.9.	Sekizinci Bölüm: İmtihân	40
4.3.	Hâtime	40
4.3.2.	Şekil Özellikleri	42

4.3.2.1.	Nazım Şekilleri	42
4.3.3.	Dil, İmlâ ve Üslûp Özellikleri	48
4.3.4.	Mustafa Ağa'nın Üslûbunu Destekleyen Unsurlar	50
4.3.4.1.	Ayet ve Hadis Kullanımı	50
4.3.4.2.	Kelâm-ı Kibârlar	51
4.3.4.3.	Tasavvuf Ehlinin Söylemleri	51
4.3.4.4.	Atasöz Kullanımı	51
4.3.4.5.	Deyim Kullanımı	51
4.3.4.6.	Müellifin Önemli Kaynakları	52
5.	METİN	53
5.1	Nüshaların Tavsifi	54
5.2.1	İ1 Nüshası	54
5.2.2	H1 Nüshası	55
5.2.3	İ2 Nüshası	56
5.2.4	M1 Nüshası	57
5.2.5	M2 Nüshası	58
5.2.6	H2 Nüshası	58
5.2.7	D Nüshası	59
5.2.8	İng Nüshası	60
5.2.9	SA Nüshası	60
5.2	Nüsha Tercihinde İzlenen Yol Ve Nüshaların Değerlendirilmesi.....	62

5.3 Metin Tesisinde İzlenen Yol	63
5.4 Transkripsiyon Sistemi	64
5.5 Transkripsiyonlu Metin	64
6. METNİN TERİMLER SÖZLÜĞÜ.....	120
SONUÇ	125
KAYNAKLAR	127
ÖZ GEÇMİŞ	130

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Metinde Geçen Nazım Şekilleri ve Beyit/Mısra Tablosu	45
Tablo 2: Metinde Geçen Eser Adları ve Yaprak Numaraları Tablosu	52
Tablo 3: Transkripsiyon Alfabeti.....	63

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.g.md.	: Adı geçen madde
A.g.t.	: Adı geçen tez
Ans.	: Ansiklopedi
A.s.	: Aleyhisselam
A.y.	: Aynı yer
B.	: beyit
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	:Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
Ktp.	: Kütüphanesi
m.	: Miladi
Nu.	: Numara

S.	: Sayı
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve saire
TDK	: Türk Dil Kurumu
Yay.	: Yayınları
yk.	: Yaprak
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Türkler var olduklarından bu yana savaşla genç yaşlarda tanışmış bir toplumdur. Öyle ki İslamiyet öncesi göçebe bir hayat sürmeleri de bu özelliklerini kazanmalarını sağlamıştır. İslamiyet döneminde ise Müslüman olan Türkler cihadın farz ibadeti, ölümün şehitlik mertebesi olması vesilesiyle bu uğurdaki her unsura daha çok bağlanmışlardır. Bu bağlamda silah sadece avcılık, at sadece tarım veya ulaşım aracı olmaktan çıkıp hepsi fetih yolundaki en önemli unsurlar hâline gelmiştir.

Türklerin savaş ile ilgili her konuda ustalaşma çabaları onlara coğrafi hakimiyetler getirmiş ve birçok destansı zaferleri elde etmelerini sağlamıştır. Böylece bu zaferlerle birlikte birçok dinî hikâyeler ve kahramanlar halk tarafından nesilden nesile anlatılmış ve aktarılmıştır. Bu aktarımlar geçmişten bu yana Türk-İslam kültürünün varlığını güçlendirmiş ve desteklemiştir.

“Her Türk asker doğar” sözünü bize hatırlatan bir geçmişe sahip olan Türk toplumunda çocukların ilk askerî eğitimleri aileleri tarafından verilir ve hepsi hayata savaşçı olarak başlardı. Fakat daha sonra Osmanlı Devleti döneminde askerî birliklerin düzenli hâle getirilmesiyle savaş eğitimleri artık bu işte ustalaşmış askerler tarafından üstlenilmiştir. Böylece daha güçlü ve stratejik birliklerin kurulma yolları da açılmıştır.

Çalışmamıza konu olan *Fevâ'id-i Gazâ* "Savaşın Faydaları" adlı bu eser Kapı Ağası Kulu, Ser-Silâhşör Mustafa Ağa el-Müteferrika tarafından yazılmıştır. Kendisi aslen günümüzdeki Kosova'nın Prizren şehrinden olup Mısır Cüdfilerindendir. Osmanlı'da silah ustası ve usta bir süvari olarak bilinir. Yazarımız 1620 yılında “Müteferrikalık” görevini icra ettiği süreçte yıllardır yazdığı Cüdfilikle ilgili kitabını tamamlamıştır. Hayatını askerî münasebetlerle geçiren Mustafa Ağa el-Müteferrika'nın başka eserine ve kendisiyle ilgili ayrıntılı bir bilgiye hiçbir kaynakta rastlanılmamıştır. Hakkında bilgi alabildiğimiz tek kaynak yine kendi eseri olan *Fevâ'id-i Gazâ*'dır.

Fevâ'id-i Gazâ savaş tekniklerinin detaylı bir şekilde anlatıldığı sekiz bölümden oluşmakla birlikte bunun yanında kılıçlar, oklar ve silahşörlük ile ilgili bilgilerden oluşmaktadır. Eserde ayrıca padişahın karşısındaki askerî yerleşimlere yer verilmiş olup, İslamî üslûp çerçevesindeki işleyiş de anlatılmıştır. Eser, Osmanlı Devleti'nin fetihlere

karşı tutumunu ve dünyaya egemen olma arzusunu yansıtan bir niteliktedir. Askerî açıdan gelişim göstermek için birçok unsurun kayıt altına alınması gerekliliğinden de yola çıkacak olursak eserin önemi daha anlaşılır olacaktır.

Eserdeki bölümler, Osmanlı askerlerinin atlı okçuluğundaki ve savaşlardaki meziyetlerini kusursuz hâle getirmek için aldığı eğitim ve idmanları detaylı şekilde anlatmaktadır. Bu bağlamda Osmanlılardaki atlı okçuluk hakkındaki yapılan araştırmalarda eser önemli hatta nadir bir kaynak olma özelliği taşımaktadır.

Mustafa Ağa el-Müteferrika'ya ait özellikle binicilik ve binicilikle birlikte silah kullanımını ayrıntılı anlatan bu eserin günümüz Türkçesiyle çevirisi olmadığı gibi tanınmış bir eser olmaması da dikkat çekicidir. Çünkü Türklerin araştırılması gereken en önemli özelliklerinin başında savaş sahnesindeki ustalıkları geldiğinden bu tür eserlere sahip çıkmak geçmişte olan bazı duyguları pekiştirme açısından önemlidir.

Edindiğimiz bilgilerin ışığında Mustafa Ağa Cündîlik, silah ve savaş teknikleri içerikli bir kitap meydana getiren nadir yazarlardandır. Nitekim savaş başarılarıyla dolu bir devletin hangi yolları izleyerek başarıya ulaştığı hususundaki detayları ancak ve ancak yazılı kaynaklardan öğrenebileceğimiz esasını düşünürsek eseri meydana getiren kişinin veya kişilerin tarih sayfalarında önemli bir yerinin olması gereğini bilmemiz gerekir. Öyle ki savaşçı bir toplumun parçasıysanız bu tür eserlerin sizin için ne kadar anlamlı ve faydalı olabileceği gerçeğini bilirsiniz.

Fevâ'id-i Gazâ adlı eserin dokuz ayrı nüshası vardır. Fakat bunların yedi nüshasına fiilî olarak ulaşabildik. Kalan iki nüshanın Suudi Arabistan ve İngiltere'de olduğu bilgisini edinmemize rağmen fiilî olarak ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu nüshalar içerisinde en eski olan üç nüsha esas alınarak transkripsiyonu ve karşılaştırılmalı bir metin hazırladık.

Eser, 1620 yılında tamamlandıktan sonra Mustafa Ağa, Dârü's-sa'âde ağası Hacı Süleyman Ağa vasıtasıyla padişah II. Osman'a (salt.1618-1622) eseri sunmuştur. *Fevâ'id-i Gazâ*'nın giriş kısmında yazar eserin te'lif olduğunu söyler. Eserin giriş kısmı oldukça uzun olup, savaş ile ilgili ayetlerden bahsedip ardından Peygamberimize övgüde bulunmuştur. Daha sonra sırasıyla kendisi, askerî eğitimin evreleri ve padişah şenlikleri hakkında bilgi verilmiştir. 2b'den 19b'ye kadar giriş kısmı devam etmiş olup 19b'den

itibaren metin, sekiz bölüme ayrılmıştır. Bu sekiz bölüm eğitim başlangıcından sınav kısmı olan 40a'ya kadar sürmüştür. Son olarak 40a'dan 43b'ye kadar hâtime ve münâcât ile sonlandırılmış ve en sonda 1035 yılı bilgisi ile tamamlanmıştır. Mukayesede kullanılan İ2, H ve İ1 nüshalarının aralarında ciddi farklar görülmemiş olup, İ2 nüshasının muhtemelen H nüshasından istinsah edildiği tespit edilmiştir.

Eser, Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Özellikle giriş ve sonuç kısmında Arapça ve Farsça kelimelerden dolayı dili oldukça ağırdır. Kitap içerisinde aynı anlama gelen kelimeler ara sıra farklı dillerde de yazılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinin eserlerinde karşılaştığımız anlatımdaki ve cümle yapısındaki bozukluklar bu eserde de mevcuttur.

2. GAZÂ KAVRAMINA BİR BAKIŞ

“Gazâ” sözlüklerde düşman-ı dîne cihat, cenge gitme, gazve¹, İslam’ı yaymak ve savunmak için yapılan sefer² ve din uğruna savaş³ anlamlarına gelmektedir. Asıl olarak cihat ve gazâ Arapça iki addır.⁴ “Cihat” ise “cehd” kökünden türeyip bir şeye karşı güç kullanarak karşı koyma manasına gelir.

“Gazâ” kelimesi ile “cihat” kelimesi anlam bakımından birbirinden farklı olmalarına rağmen zaman ilerledikçe İslam ve Türk âleminde bu iki kelime arasındaki mana birbirine eşdeğer hâle gelmiş ve gazâ kelimesi cihat kelimesinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. 15. yüzyıl sonrasında Osmanlıların hazırladıkları sözlüklerde “Gazâ”nın manası “küffar ile ceng idüp kıtal eylemek, düşmana kasd eylemek” olarak belirtilirken “gazi”nin manası “düşmana kastedici” olarak verilmiştir. “Cihat” için ise Allah yoluna gazâ eylemek, duruşmak ve gazâ itmek manaları verilmiştir.⁵

Bir savaşçıyı savaşçı kılan azmi, çabası, cesareti, kudreti, ferdî becerileri ve onu savaşma refleksine iten ulu amaçlarıdır. Bu amaçları inanç tarzı, yaşam şekli veya yaşadığı coğrafya da etkiler.

Müslüman devletlerinde Allah yolunda savaşmak inancın gereği ve amacıdır ki Osmanlı Devleti de Müslüman bir devlettir. Bu kutsal olan mesele kendini “Gazâ” ve “cihat” kelimelerinin manasında gösterir.

Halil İnalçık’a göre Osmanlı’da dinin etkisi, diğer unsurlara göre daha ön plandadır. Nitekim “Osmanlı Beyliği”nin başında bulunan beyleri ve onlarla birlikte olan gazileri harekete geçiren, onlara coşku ve heyecan kazandıran din olmuştur. Din, bir yandan kitleleri ve yöneticileri harekete geçiren bir kurum olarak işlev görürken, diğer yandan da bu kitlelerin gazâ ve fetih şeklinde ortaya çıkan davranışlarını, ganimetle sonuçlanan

¹ Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, Haz. Recep Toparlı, TDK Yay., Ankara, 2000, s. 621.

² Sir James William Redhouse, *Turkish And English Lexicon*, Librairi edu Lebanon, Beirut, 1996, s. 1343.

³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2016, s. 159, 326.

⁴ Gazâ “gazve” kelimesinden türemiş olup “onu arzu etmek ve niyetlenmek” manasını taşır.

⁵ Şinasi Tekin, *İstikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*, Simurg Yay., İstanbul, 2001, s. 157-160.

akınlarını meşrulaştırıcı bir işlev görmüştür. Gazilerin, Bizans'a karşı gazâ ve fetih düzenlemeleri aynı zamanda ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır.”⁶ demektedir.

Osmanlı devleti kaynaklarında “gazâ” terimi, 15. yüzyıl başlarında Ahmedî'nin “İskendernâme”sine kadar görülmez.⁷ Bu sebeple gazânın Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki etkisini net olarak anlamak zordur. Bununla birlikte, Osmanlı dönemindeki edebî eserlerden ve tarihî kaynaklarından, yola çıktığımız zaman Osmanlı Devleti'nin gazâ anlayışını benimsediğini görmekteyiz.

Osmanlı kaynaklarında Cündîlerden bahsedilirken “asker-i İslâm”, “Guzât”, “Ehl-i İslâm”, “guzât-ı müslimîn” gibi, gazâ anlayışını ön plana çıkaran terimler kullanılır. Savaşa çıkarken “Bismillâh niyyetü'l-gazâ, niyyetü'l-gazâ” gibi ifadeler savaşın kutsallığını göstermektedir. Ayrıca çalıştığımız eser içerisinde de ayet ve hadislere sıkça rastlanılmıştır. Savaş döneminde gazâ ve cihat ile ilgili öğüt verilmesi ve hutbe okunması, cemaate bu hususta sevap ve faziletin anlatılması, ordunun savaştan dönmesine kadarki süreçte “Feth-i Şerif” okunması, Osmanlı devletinin savaşları Allah yolunda yaptığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.⁸

Osmanlı devleti, Müslümanların da Hıristiyanların da yaptığı seferleri gazâ olarak adlandırıyordu.⁹ Örneğin, Çaldıran Savaşı öncesinde Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'e karşı savaşmak için Müftü Nureddin Hamza'dan bu savaşın Allah yolunda yapıldığına, Şah İsmail'in ve Safeviler'in ise kâfirden aşağı olup onlarla gazâ yapmanın farz olduğuna dair fetva almıştı.¹⁰

16. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin büyük zaferler gösterdiği ve en geniş hudutlara ulaştığı yüzyıldır. Yüzyılın başında tahta geçen I. Selim (salt. 1512-1520) Doğu tarafına yönelmiş; Güneydoğu Anadolu, Suriye, Arabistan, İran, Irak ve Mısır'ı fethederek Osmanlı topraklarını iki katına çıkarmıştır. İslam birliğini sağlamış halifeliği almıştır.

⁶ Ömer Cide, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Dinî Etki”, *Bilimname*, XXVIII, 2015/1, s. 283.

⁷ Cemal Kafadar, “Gazâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gaza> (Erişim 28.03.2018), s. 427.

⁸ Murat Keklik-Murat Aslan, “16. Yüzyıl Kasidelerinde Savaşçı Hükümdar Portresi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 58, S. 1, 2018, 111-139.

⁹ İsmail Güntan, *Osmanlı Neferi ve Savaş* (1593-1699), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2015, s. 11-12.

¹⁰ Hamidreza Mohammednejat, *Osmanlı-Safevi İlişkileri* (1501-1576), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015, s. 277-278.

Sekiz yıl süren saltanat sonrasında vefat eden I. Selim'in yerine oğlu olan I. Süleyman (salt. 1520-1566) geçmiştir. I. Süleyman ise ufkunu Batıya yönelterek; Orta Avrupa, Macaristan, Belgrad, Rodos gibi yerleri fethetmiştir. Denizlerde ise Barbaros Hayreddin Paşa'nın (ö. 1546) önderliğinde kırk yıllık bir hâkimiyet sağlanmıştır. 1566'da Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatından sonra da fetih hareketleri devam etmiş ve II. Selim (salt.1566-1574) zamanında Kıbrıs, Sakız, Yemen ve Tunus'un fethi sağlanmıştır. Görüldüğü üzere 16. yüzyıl Doğuda ve Batıda büyük fetihler yapılmış ve Osmanlı topraklarının genişlediği bir gazâ yüzyılı olmuştur.¹¹

Osmanlı Devleti'nin gazâ anlayışı klasik Türk edebiyatına da tesir etmiştir. Menâkıpnâme, fetihnâme ve gazâvâtnâme gibi türler bu yedi yüzyılın örneklerindedir.

2.1 Klasik Türk Edebiyatında Silahşörnâmeler

Göçebe bir yaşam kültürünün etkisiyle başlangıçta hayvan avcılığı ve bunların vahşi olan türlerinden korunma amaçlı yapılan mızrak, yay, kılıç ve ok gibi silahlar daha sonrasında sahip olduğu toprağı koruma, yeni toprakları kazanma gibi ihtiyaçları karşılamak amacıyla savaş meydanlarında varlığını sürdürmüş ve ortaya çıkış sebebinden daha çok savaş amacıyla kullanılmış olup o yönde geliştirilmiştir. Bu gelişimlerle birlikte mevcut ateşsiz silahlar yerini barutun bulunması ile birlikte ateşli silahlara bırakmıştır.

Savaş meydanlarında karşımıza çıkan ateşsiz silahlar sonrasında varlıklarını spor gösterilerinde sürdürmüş ve eski kültürlerin simgesel motifleri hâline gelmiştir.¹² Esasen bir bakıma bu tür spor faaliyetleri savaş öncesi bir idman niteliği de taşımaktadır. Toplumlarda kültür ile spor devamlı etkileşim hâlinde olan iki unsurdur. Nitekim avcılık, binicilik gibi meziyetlerin küçük yaşlarda kazanıldığı bir toplumda bu yöndeki spor faaliyetlerinde bu kazanımların etkilerini görmemek imkânsızdır. Zira "Sulh zamanlarında bile toplumsal faaliyetlerde belli bir savaş organizasyonu sezilir. Nitekim

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 474, 530.

¹² Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s.3.

küçük büyük herkesin katıldığı oyunlar, eğlenceler, müsabakalar ve özellikle ok atma, binicilik ve avcılık faaliyetleri, âdeta birer savaş provasıdır.”¹³

Bütün bunlarla birlikte bu silahları ustaca kullanan kişiler diğerlerinden ayrılıp silahşör olmuşlar ve “silahşörlük” kavramının var olmasına yol açmışlardır. Öte yandan aynı çerçevede Osmanlı Devleti yine usta olarak nitelendirilen at binicilerini diğerlerinden ayırıp onlara Cündî adını vermiş ve böylece “cündîlik” kavramı ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nde bu niteliklere sahip olmak için uzun ve uğraşlı bir yolda çalışmak gerekmektedir. Nitekim bu çalışmalar yine bitmemekteydi, daha iyisi olmak ve yaşamını sürdürmek için daha çok çalışmak gerekirdi. Elde edilen bu yetenekler devletin önde gelenlerinin huzurlarında farklı şekillerde düzenlenir ve törenlerde¹⁴ sunulurdu. Ünsal Yücel’e göre “At üzerinde her çeşit silahı maharetle kullanmak için yapılan birer idmandı. Nitekim bunlarda sadece at sırtında her yöne isabetli ok atmanın değil, kılıç, mızrak, topuz ve kalkan kullanmanın ustalıkları da açıklanmaktadır.”¹⁵

Osmanlı kültüründe silahşörlük kavramı ve Cündîlik kavramı ile ilgili bazı eserler karşımıza çıkmaktadır. “Silahların farklı şekillerde, ferdi ya da ikili gruplar hâlinde kullanımını konu alan, döneminde silah oyunu/oyunları şeklinde tanımlanan bu gösteriler, çeşitli risalelere konu olmuş ve kendine özgü bir literatüre sahip olmuştur”¹⁶. Bu eserlerde bu kavramların gösterildiği marifetler, oyunlar ve at üzerindeki birçok gösteriler kimi zaman cambazlık derecesine kadar yaklaşmıştır. Yazılan bu eserler edebiyatımızın savaşı ve sporu nasıl sanatlaştırdığının da bir bakıma örneğidir.

Çalışmamıza konu olan “Fevâ'id-i Gazâ” ile ilgili konu olarak benzer veya yakın olan eserler şunlardır;

¹³ Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Yay., İstanbul, 2008, s.102.

¹⁴ 1524 senesinde Kanuni Sultan Süleyman devrinde atlı okçular, Damat İbrahim Paşa'nın düğününde altın ve gümüşten yapılmış toplara, 1530 da şehzadeler Selim, Mustafa ve Mehmet'in Sünnet töreninde gümüş kabağa ok atmışlardı. 1582'de III. Murad'ın oğlu III. Mehmet'in sünnet düğününde Osmanlı tarihinin en ihtişamlı şenliğinde de atlı okçular, At Meydanı'nın ortasına dikilmiş direğin üzerindeki altın topa atış gösterileri sergilemişlerdi. (İbrahim Yıldırım, “Türk Kültüründe Atlı Hedef Okçuluğu Olarak Kabak Oyunu ve Osmanlıdaki Görünümü”, *Türkler*, C.10, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 627).

¹⁵ Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 52.

¹⁶ Ümran Karadeniz, "Silahşörlüğe Dair Önemli Bir Kaynak: Anonim Silahşörlük Risalesi", *Belgeler*, 2013, XXXVIII/38, s. 1-50.

Kitâb-ı Silahşorân: On altıncı yüzyılda Behram Çavuş tarafından yazılan eser, Atilla Bir, Mustafa Kaçar ve Şinasi Acar'ın “Türk Menzil Okçuluğu, Yay ve Okları” adlı çalışmasında zamanın önemli yapıtlarından biri olarak görülmüştür. Eser, yay ve ok kullanımı ile ilgili bilgiler içerir.¹⁷

Silahşor-nâme: Eser Firdevsî-i Rûmî (ö.?) tarafından¹⁸Arapçadan Türkçeye M.1500 senesinde tercüme edilmiştir. Çeşitli silahlardan, bunların tarihçesinden, kullanımından ve oyunlarından bahseden eser on altı bölümden oluşmaktadır. Eserin bilinen iki nüshası mevcuttur. Nüshaların biri Topkapı Sarayı Müzesi'nde “Tercüme-i Silahşor-nâme” adıyla bulunurken diğeri ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi'nde “Silahşornâme/Musellah-nâme” adıyla bulunmaktadır. Bekir Biçer, eser ile ilgili çalışmalarda bulunmuş ve “Musellah-nâme” ile “Silahşor-nâme” adlı iki değişik nüshanın aynı kısımlarını belirleyerek, metin bütünlüğü meydana getirmiştir. Ayrıca bu çalışmaların ardında elde ettiği iki nüshanın da orjinal metinlerini okuyucuya sunmuştur.¹⁹

Tuhfetü'l-Guzât: Silahşorluk risalesi olan eser Matrakçı Nasûh (ö.1564) tarafından 936/1529 senesinde yazılmıştır. Eserin tespit edilmiş üç nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar; Süleymaniye Kütüphanesi, Millet Kütüphanesi ve Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eser, “yay ve ok”, “debbus ahvali”, “gönder”, “kılıç ahvali” ve “İki hisar-ı kerr u fer ile on yedi meclis” olarak beş bölümden oluşur. Eser ile ilgili Ümran Kara'nın hazırladığı bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Ümran Kara, bu tezinde Matrakçı Nasûh'un hayatı ile eserleri hakkında bilgiler vermiş ve eserin transkripsiyonlu metnini hazırlayıp metinde sözedilen terimlerin içerdiği bir sözlük yapmıştır. Son olarak Ümran Kara eserin orijinal metnini okuyucuya sunmuştur.²⁰

Münyetü'l-Guzât: Eser Halife el-Mu'tedid Billah'ın seyisi olan Muhammed b. Yakub b. Ali Hazzam'ın *el-Fürûsiyye fî-Remyü'l-cihâd* isimli Arapça olan eserinin Kıpçak Türkçesine tercümesidir. Eserin tek yazma nüshası Topkapı Sarayı Müzesi

¹⁷ Atilla Bir, Mustafa Kaçar, Şinasi Acar, *Türk Menzil Okçuluğu, Yay ve Okları*, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 2006 VIII (1), s. 39-67.

¹⁸ Firdevsî-i Tavîl (Uzun Firdevsî) olarak da bilinir.

¹⁹ Bekir Biçer, *Silahşornâme*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.

²⁰ Ümran Kara, *Matrakçı Nasûh ve Eseri Tuhfetü'l-Guzât*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2013, s. xi.

Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kılıç kullanma, ok atma, ata binme, kalkan tutma, mızrak tutma ve topa vurma olarak altı bölümden oluşan eser atçılık ve binicilik içeriklidir.²¹ Gerhard Doerfer, Mustafa Uğurlu, Ananiasz Zajaczkowski ve Kurtuluş Öztopçu eser ile ilgili çalışmalar yapmış ve araştırmışlardır.²²

Kitâb-ı Silahşor: Müellifi bilinmeyen eser Şabân tarafından H. 1006/M. 1597-98 yılında istinsah edilmiştir. Silahşorluk konulu bir risale olup British Museum Türkçe Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunmaktadır. Eser ile ilgili Esra Karadavut tarafından hazırlanmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.²³

²¹ Mustafa Uğurlu, *Münyetü'l-Guzât*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1984, s.12.

²² A.g.y., “Gerhard Doerfer, *Minyetü'l-Guzât*”, *Central Asiatic Journal*, S. 33, s. 229-232; Kurtuluş Öztopçu, *Münyetü'l-Guzât, A 14th-Century Mamluk-Kipchak Military Treatise, Text-Translation- Index, Sources of Oriental Languages and Literatures*, Harvard Üniversitesi Yay., Cambridge, 1989.

²³ Esra Karadavut, *Kitâb-ı Silahşor*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2019, s.ii.

3. MUSTAFA AĞA EL-MÜTEFERRİKA KİMDİR ?

Mısır Cündîlerinden olup aslen Prizenli'dir. Derviş Halife ile birlikte 1582 yılında yapılan sünnet düğününe katılan Mustafa Ağa sonrasında Mısır'a dönmeyip İstanbul'da kalmış ve 1596 yılındaki Eğri kalesi savaşına katılmıştır:

“...Hakîr mevcûd bulunduğumuz Eğri kal‘asının fethinde t̄abûr muhârebesinde nice nâmdâr yigitler ki cirîde geldüklerinde beş at on at terledüp...” (İ1: 12a)

Sultan III. Mehmed (salt.1595-1603) ve Sultan I. Ahmed (salt 1603-1617) dönemlerinde bu iki padişaha da huzurlarında cündîlik gösterileri yapıp hizmetlerde bulundu. Sultan II. Osman (salt.1618-1622) döneminde ise yaşlanmış olduğundan huzurda yapılacak bir gösteri için Cündî talep edildiğinde baş halifesi olan Şehsuvar'ı gönderse de kendisi de gösteri yapması için çağırılırdı:

“...Merhûm Sultân Ahmed Hân *nevvere'llâhu te'âlâ markadehü* hazretleri cülûs eyledüklerinde bir gün nüdemâsına hitâb idüp buyurur ki bil-fi'l kullarımdan cündî var mıdır. Sarây-ı hümâyûn halkı bu fakîri gâfil-i kıyâs itmeyüp vardur diyü...” (İ1: 16b)

“...demür âyine ile tablalarıyla meydân donatup birkaç bend ok hov-pâresinden şöıra cānbāzluğda üç fen gösterilmişdür. Biri bayraklı mızrak elde iken at segirdüp giderken inüp binildi ve ok yay t̄abû üslûbı elde kilitli habs iken inüp binildi ve sağ elde bir bayrak ve sol elde bir bayrak ile ayak üzerine koşarken sağdaki ile hilka üslûb tabla alındı....” (İ1: 16b)

Mustafa Ağa 1620 senesinde Kapu Ağası emrinde haber getirip götürürdü. Bu göreve “Müteferrikalık” denirdi. Bu görevini icra ettiği süre zarfında yıllarca üzerinde çalıştığı Cündîliğe ait eserini tamamladı. Dârû's-sa'âde Ağası Hacı Süleyman Ağa vasıtasıyla, istediği gibi eserini padişah II. Osman'a sundu. Mustafa Ağa kitabın başında ise kendisini “Bu Fevâ'id ve kava'idüñ mü'ellifi efkaru'l-'ibâd ve ehkarü'l-ecnâd ser-silâhşörân-ı 'Osmānyân Muştafa Ağa El-Müteferrika ş-şehîr bi kapu ağası kulu bu tahtır ve tertibi te'lif eyleyüp Fevâ'id-i Ğazâ diyü ad virüp fakîrâne kendi hâk-i mevlidin beyân idüp eydür ki aşlumuz ol ceng-cüyân neslinden olup...” (İ1: 6a) şeklinde tanımlamıştır.

3.1 Eseri

Fevâ'id-i Gazâ Mustafa Ağa El-Müteferrika'nın tek eseri olup araştırmalarımız sonucunda başka eserlerine rastlanmamıştır. Eserin adı eserin içinde üç ayrı yerde zikredilmiştir. Eserin adının geçtiği yerler şöyledir:

“...Muştafa Ağa El-Müteferriķa eş-şehîr bi ķapu ağası ķulı bu taħrîr ve tertîbi te'lîf eyleyüp Fevâ'id-i Ğazâ diyü ad virüp fakîrâne kendi ĥâk-i mevlidin beyân idüp eydür ki aşlumuz ol ceng-cüyân neslinden olup...” (İl: 6a)

“...Bu Fevâ'id-i Ğazâ'nuñ te'lîfine şürü' olınuğda yüzümüzi 'acız toprağına koyup muṭlakü'llâh te'âlânuñ rızasına ğuzâtü'l-mü'minîn müşkillerin ĥall eylesünler diyü niyyet olınmış idi...” (İl: 17b)

“...Fevâ'id-i Ğazâ her kim li-niyyetihi'l-ğazâ fi sebîli'llâhi ĥisbeten li'llâhi ṭâliben li-rıza'i'llahi istifâde niyyetiyle alup ser-tâ-ser cümle ebvâb u fuşûlin devr idüp oķursa oķumayan ihvân oķudup diñler ise dünyâlarında envâr-ı feyziñde ğarîķ ü müstağriķ olup âħîr nefesde ĥâtimesi ĥüsn-i ĥâtîme ile ĥatm olup...” (İl: 40b-41a)

Mustafa Ağa El-Müteferrika, eserin ne zaman yazıldığıyla ilgili tarihi ebced hesabıyla manzum olarak Tarih-i manzum başlığı altında vermiştir.

Târiħ-i manzûm

•• — — / • — • — / •• —

Târiħüñ vezni geldi baħru ĥafîf

Ğayn u kef ü ṭâ oldı sâl-ı şerîf (İl: 18a)

(1029/1619-20)

Yazar, eserde Türklerin savaşlarda genel olarak kullandığı ok, yay ve kalkan gibi silahlar ile ilgili bilgi vermiş ve nasıl kullanıldığını anlatmıştır. At biniciliği ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilen kitapta atın donanımından eğitime kadar her unsuruyla savaş için ne kadar önemli olduğu belirtilmiştir. Eserde “Silah nasıl kuşanılır? Ata nasıl binilir? İdman meydanında nasıl konumlanır? Padişaha göre nasıl durulur? Topluluk

hâlinde nasıl hareket edilir? Düşmana karşı nelere dikkat edilir?” sorularına cevap verilmiştir. Nitekim soruların hepsinin sonucunda kitabı anlamlandıran en güzel durum ise zaferlere açılan kapı olmasıdır.

Bir devletin 624 yıl dünyaya hükmetmesinin şifrelerinin savaşlarda saklandığını düşünecek olursak, o savaşların ne denli ayrıntılarla dolu olduğunu da bu tür eserlerde idrak edip görmemiz gerekmektedir.

4. FEVÂ'İD-İ GAZÂ

4.1 Fevâ'id-i Gazâ Üzerine Bir İnceleme

Fevâ'id-i Gazâ savaş tekniklerinin detaylı bir şekilde anlatıldığı sekiz bölümden oluşmakta birlikte bunun yanında kılıçlar, oklar ve silahşörlük ile ilgili bilgilere yer vermektedir. Ayrıca padişahın karşısındaki askerî yerleşimlerden söz etmiş olup, İslamî üslûp çerçevesinde anlatılmıştır. Eser, Osmanlı Devleti'nin fetihlere karşı tutumunu ve dünyaya egemen olma arzusunu yansıtan bir niteliktedir. Askerî açıdan gelişim göstermek için birçok unsurun kayıt altına alınması gerekliliğinden de yola çıkacak olursak eserin önemi daha anlaşılır olacaktır.

Eser, 1620 yılında tamamlandıktan sonra Mustafa Ağa, Dârü's-sa'âde ağası Hacı Süleyman Ağa vasıtasıyla padişah II. Osman'a sunulmuştur. *Fevâ'id-i Gazâ*'nın giriş kısmında yazar eserin te'lif olduğunu söyler. Giriş kısmı oldukça uzun olup, savaş ile ilgili ayetlerden bahsedip ardından peygamberimize övgüde bulunmuştur. Daha sonra sırasıyla kendisi hakkında, askerî eğitimin evreleri ve padişah şenlikleri hakkında bilgi verilmiştir. Sayfa 2b'den 19b'ye kadar giriş kısmı devam etmiş olup, 19b'den itibaren sekiz bölüme ayrılmıştır. Bu sekiz bölüm eğitim başlangıcından sınav kısmı olan 40a'ya kadar yapılmıştır. Son olarak 40a'dan 43b'ye kadar hâtime ve münâcât ile sonlandırmış ve en sonda 1035 yılı bilgisi ile tamamlanmıştır. Karşılaştırılan İ2, H ve İ1 nüshalarının aralarında ciddi farklar görülmemiş olup, İ2 nüshasının H nüshasından istinsah edildiği tespit edilmiştir.

4.1.1 Fevâ'id-i Gazâ Girişindeki Bazı Cündîler, Aşamalar ve Gösteriler

Eserin giriş kısmı oldukça uzun olup, savaş ile ilgili ayetlerden bahsedilip ardından peygamberimize övgüde bulunulmuştur. Daha sonra sırasıyla kendisi, cündîler ve padişah şenlikleri hakkında bilgi verilmiştir. Sayfa 1b'den 19b'ye kadar giriş kısmı devam etmiştir.

4.1.1.1 Cündî Sinan Bey

Sinan Bey, Kanunî Sultan Süleyman devrinde yaşamış cündîlerdendir. Nişancı Celalzâde Mustafa, Sinan Bey'in Estergon önünde 1543 yılında yapılmış olan savaşta şehit olduğunu belirtir ve şu bilgileri aktarmıştır:

“Anadolu ümerasından Bolu sancağı beyi merhum cündî Sinan Bey ki, hasail-i hamide ile mümtaz, şecaat meydanının faris-i sabıkı, mehabet ve ferzanın ırsa-i diliri faiki meshuru...”²⁴

4.1.1.2 Cündî Derviş Paşa

Cündî Derviş Paşa II. Selim zamanı cündîlerinden olup Sokollu Beyi Şahinoğlu'nun soyundandır. Cündîlikte eşi benzeri olmayan ve cesareti ile cömertliğiyle bilinen Derviş Paşa, Budin'de şehit olan Ferhat Paşa'nın kardeşidir.

1570'de Halep ve 1568'de Şam'a vali olduğu zamanlarda bu şehirlerde bulunan cündîlere eğitim vermiştir. Bu sebeple buralardaki cündîler, “Üstadımız Derviş Paşa'dır...” diyerek övünç duyarlardı.²⁵

4.1.1.3 Sultan II. Selim ve III. Murad Döneminin Bazı Cündîleri

- Cündî Ali Paşa
- Cündî Hüsrev Paşa
- Cündî Hasan Paşa
- Cündî Sinân Paşa

²⁴ Atıf Kahraman , *Osmanlı Devletinde Spor*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s.480.

²⁵ A.g.e., s. 488,489.

- Bölük ağalardan cündî ‘Osman Ağa
- Kapucubaşı’lardan cündî Mahmud Ağa
- Cündî Ahmed Ağa²⁶

4.1.1.4 Cündî Küçük Usta

Fizik olarak küçük olduğu için Küçük Usta lakabıyla bilinen cündî Küçük Usta’nın adı bilinmemekle birlikte Kanûnî Sultan Süleyman zamanında İstanbul cündîlerinin cündîbaşısı olarak bilinmektedir.

Ayrıca Sultan Süleyman’ın 1530 yılında At Meydanı’nda İstanbul Cündîleriyle düzenlediği sünnet düğününe katılmıştır. Her gün öğleden önce at üstünde farklı gösteriler yapıp demir tablalara ok atıp, öğleden sonra da sanduka ve topuz oyunu sunmuşlardır:

“Her fenni kendüye kepāze eylemiş ve yine hafîfü’l-cüsse kaşîrû’l-kāme ādemler kâbil olmaz dirsek merhûm üstādımız İstanbul cündî başısı Küçük ustā rahmetü’llāh müsemması ismine muṭābîk iken baḥr-ı ma’ārif idi. Cemī’-i fūnūnı kendüye muşahḥar eylemiş idi.”²⁷

4.1.1.5 Cündî Çerkes İlyas Halife

Mısır cündîlerinin baş halifesi olan Cündî Çerkes İlyas Halife, Sultan III. Murad’ın zamanından bilinir. Yemen savaşında bir ayağından yaralandığı için 1582 yılında Haziran ve Temmuz aylarında At Meydanında yapılan sünnet düğününe gelmemiş ve yerine Derviş Halife’yi göndermişti.

“Merhûm Çerkes İlyās Ḥalīfe baş ḥalīfe idi. Lākin Yemen fethinde mecrūḥ olup bir miqdārluḡı olmaḡıyla merhûm Derviş Ḥalīfe ikinci iken cündî başı kendi yirine kâyim maḡām ta’yīn eyleyüp Mısır cündîleriyle āsitāne-i sa’ādete gönderdi ve bi-nefsihi

²⁶ Mustafa Ağa, *Fevâ'id-i Gazâ*, yk. 10b.

²⁷ A.g.e., yk. 18b,19a.

cündî başı gelsün diyü fermân-ı ‘alî-şân vârid olmuş iken muhâlefete sebep ne oldu diyü su’âl vârid olursa şöyle ma’lûm ola ki Mısır hâkimi ki merhûm Ağa Hasan Paşa idi...”²⁸

Mısır cündîleri İstanbul’da geçirdikleri süre zarfında, Küçük Meydan’da, Longa Meydanı’nda, Topkapı Sarayı’ndaki Kabak Meydanı’nda, Eskisaray Meydanı’nda ve At Meydanı’nda bölükler hâlinde olup idman yaparak gösteriler sundular:

“Dervîş Halîfe baş olup Mısır cündîleriyle İstanbul’a vâsıl olduklarında silâhşörlük hüneri bir mertebede şöhret bulup i’tibârı var idi ki nefis-i İstanbul’da beş yirde kabağ dikilmiş idi. İçerüde Yeñi sarây’da ve Eski sarây’da ve Taşra Longa meydânı’nda ve Küçük meydân’da ve At meydânı’nda bölük bölük olup idmân iderlerdi.”²⁹

4.1.1.6 Cündî Halil Paşa

Sultan IV. Murad’ın (salt. 1623-1640) padişah olduğu dönemde II. İbrahim olarak bulunuyordu. Cündîlikte oldukça meşhur olduğu için, genç padişaha binicilik konusunda eğitim vermekte görevlendirilmiş ve sonrasında “Muşâhib-i şehriyârî” olarak ün yapmıştır.³⁰

Sultan Murad Mayıs 1635’te Tebriz seferine giderken Sivas’da Nasuh Paşazade Hüseyin Ağa yerine Büyük Mirahur oldu. Bu görevdeyken, (1. Receb 1047m.) Raht Hazinesi’ni yeniden saydırdı ve defterini düzenleyip Sultan Murad’a sunmuştur. Bağdad’ın 1638’de alınışından sonra İstanbul’a dönüldüğü zaman, vezirlik verilerek müjdecî olarak İstanbul’a gönderilen Cündî Halil Paşa on sekiz günde İstanbul’a ulaştı. Fakat Halil Ağa’nın gelişinden üç gün önce İstanbul’da kaymakam olan Musa Paşa’nın bir tatarı fetih haberini İstanbul’a ulaştırmıştı.³¹

Halil Paşa vezir olup İstanbul’a hareketinden dört gün sonra Özü muhafızlığına atandı, daha sonra Özü muhafızlığından Timaşvar muhafızlığına atanmıştır. Kendisi bu

²⁸ A.g.e., yk. 9b,10a.

²⁹ A.g.e., yk. 10a,10b.

³⁰ Yılmaz Öztuna, Resimlerle Türkiye Tarihi, Hayat Yay., 1970, s. 186.

³¹ Mustafa Naima, Mehmet İpşirli, *Târih-i Na’îmâ: (Ravzatü'l-Hüseyin fî hulâsati ahhâri'l-hâfikayn)*, Çev. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2007, s.1002.

görevdeyken Sultan IV. Murad vefat etti ve yerine Sultan İbrahim 10 Şubat 1640 yılında padişah olmuştur.³²

Halil Paşa 1644 yılında Tımaşvar'dan Tire'ye mutasarrıf olarak atanmışsa da kısa süre sonra görevden alınmış, İstanbul'a dönmüş ve vefat etmiştir. Halil Paşa'yı Tımaşvar muhafızı olduğu zamanlarda görüşmüş ve yakından tanımış olan Peçevi İbrahim Efendi, onun Cündîliğini şöyle aktarmıştır:

“Padişah-ı mağfurun (IV.Murad) ciridbazide üstadı ve fen-i fûrusiyet üstadı ve imadı idi. Bu abdi fakir Tımaşvar Defterdarı iken vezaret ile Tımaşvar muhafazasına memur oldular ve bu sebep ile ol sınır ülkelerine saye-i ikballerin saldılar...”³³

4.1.1.7 Cündîliğin Aşamaları

4.1.1.7.1 Acemilerin Eğitimi

Cündîlikle ilgili eğitim almak isteyen acemilere öncelikle atın üzerine binme ve oturma işlemi gösterilirdi. Bu işlemleri göstermek amacıyla “babataşı” denilen at şekli verilmiş taş kullanılırdı. Bunun üzerinde acemiler oturtulup dizgin tutturulurdu.³⁴

“...ata binmege ve kılıç kuşanmağa kâdir olduğdan sonra kezâlik silâhşörlük ve fârislük yolın ta'lim eyleyüp mertebe-i merdâne vâşıl olunca esbâb-ı harb ile terbiye iderler imiş...”³⁵

Bu işlemleri kavrayan acemiler sonrasında gerçek at ile talimlere başlardı. Bu talimlerde gerçek ata hızlıca inip binmeyi, atı yavaş veya hızlı olarak koşturmayı iyice öğrenirlerdi. Daha sonra atın üzerindeyken ok çıkarmayı ve tablalara atmayı, hedef olan kabağı ok ile vurmayı ve ucu sivri olan çubuğu kum yığınınına saplamayı öğrenmek için idmanlar yapmaya başlardı.

³² A.g.e., s. 945.

³³ Atıf Kahraman, a.g.e., s. 490,491.

³⁴ A.g.e., s. 469.

³⁵ Mustafa Ağa, a.g.e., yk. 6b.

Günde iki yüz defa kadar bu idmanları tekrarlardı. En sonunda ok, tüfenk ve kılıç kullanma hususunda başarılarını gösterdiklerinde bütün Cündî ağalarının karşısında yeteneklerini kanıtlayarak acemilikten çıkarlar ve önce “kâmil cündî” sonrasında “keskin cündî” unvanı alırlardı.³⁶

4.1.1.7.2 Kâmil Cündîler

Mustafa Ağa, Sultan II. Osman zamanının meşhur bir cündîsi olarak, bir acemiye on altı gün içerisinde eğitip nasıl kâmil cündî yaptığını “Silahşör olmak isteyenler bilmeli ki yirmi dört tür (bend) olan ok atmayı gayretli bir yigide öğretmek mümkündür. Yeter ki bunun tekniğini iyi bilen bir üstadın ders almış olsun. Ben on altı günde yirmi dört ok atma oyununu bir acemiye öğreterek kâmil duruma getirdim. Bu yirmi dört oyun (bend) içinde kılıç ve yay kabzası tutmak ile ok atmak tekniği de bulunmaktadır.”:

“Ma‘lûm ola ki şâhib-i gayret olan yigide tîr-keş oyunu ki cümle yigirmi dört benddür. Sehl-i sa‘y ile ele getürmek mümkündür. Hemân fennine gâlib olmuş üstâda vâşıl ola göre bu haķîr ü bî-çâreye vâķı‘ olmuşdur ki on altı günde yigirmi dört bendlerin şâkirde öğredüp kâmil olmuşdur. Bu yigirmi dört bend içinde ki kabza-ı seyf ve kabza-ı kavş ve rumh-i isti‘mâlidür. Cümlesi mevcüddur. Kâmil yigirmi dört bendleri ele getüren silâhşör cümle zarb u harbuñ fûnûnın zabt etmiş olur.”³⁷

4.1.1.7.3 Keskin Cündîler

Keskin cündî unvanı kazanıldıktan sonra eğitim bitmez devam ederdi ve yetenekleri daha çok arttırmak, düzenlenen yarışmalarda en iyisi olup ödül kazanmak önemli bir amaç hâline gelirdi. Örnek verecek olursak havada uçan kuşu hedef alıp vurmak, ciridinî en uzağa doğru atmak, demir bir tel üstüne koyulmuş ve ıslatılmış kar keçesini kılıç ile kesmek, at üzerinde dururken kalınca bir meşe kütüklerine kâlemliyi saplamak, atını koştururken ok ile direğin ucuna konmuş yüksekte duran kabağı vurmak, yine atını koştururken labuda vurup yükseğe çekilmiş ip üzerinden atlatmak, padişahların huzurlarında alay hâlinde mızrak ve cirid oyunu sergilemek, atı koşturma suretiyle birçok hareketleri gösteri olarak sunmak...

³⁶ Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 201.

³⁷ Mustafa Ağa, a.g.e, yk.12b.

“Böyle kâmil hâlifemüzüñ yanınca üç şâkirdimüzi dahı alup sa‘âdetlü pâdişâha virüp hünerlerin gösterüp sūr-ı hümâyün müyesser olduḡda üstâdları kim ise gelsün hüner göstereñ diyü fermân-ı ‘âlî-şân vârid olup huzūr-ı pâdişâhîde demür âyineye ile taḡlalarıyla meydân donatup birkaç bend ok ḡov-pâresinden soñra cânbâzluḡda üç fen gösterilmişdür. Biri bayraklı mızrak elde iken at segirdüp giderken inüp binildi...”³⁸

“İmdi eger çok ve eger az ne ḡadar kâmil silâḡşörler var ise ki cündî başluḡ murâd eyleyeler. Cümle gelüp ḡâkimden idmân için bir kaç gün mehl alup her biri kendü tenhâsında varup idmân eyledüḡlerinden soñra yine cümlesi bir yire gelüp ma‘lûmâtlarına göre gün ta‘yîn eyleyeler...”³⁹

Mübarek Ramazan ve Kurban bayramlarının birinci gününde Yalı Köşğün önünde bulunan meydanda çeşitli spor gösterileri sunulurdu. Diḡer taraftan keskin Cündîler atlara bindirilir ve yedekçiler tarafından ön taraftan atları çekilmek suretiyle gezdirilirdi. Sanki küçük çocuklarmış gibi yapılan bu uygulama “âdet-i kadîme”den dolayı yapılırdı. Fakat bu ilginç ve bir o kadar da yüzde tebessüm oluşturacak bu geleneḡin ne zamandan beri yapıldıḡıyla ilgili bir bilgi olmadıḡı gibi hangi sebeple yapıldıḡı da bilinmemektedir.⁴⁰

4.1.1.8 Cündîlik Gösterileri

4.1.1.8.1 Kabaḡa Ok Atma

Sporun gerçekteştiḡi meydanın ortasına yerleştirelmüş uzunca bir ağacın tepe noktasındaki kabaḡa, atı koştururken ok atmak ve vurmaktır. Bu spor Türklerin eski zamanlardan beri yaptıḡı bir spor faaliyetidir.⁴¹

Türkler bu sporları gittikleri heryere beraberinde götürmüşlerdir. Örnek verecek olursak Babür Şah Hindistan’a, Selçuklular İran ile Anadolu’ya ve Kıpçak Türkleri Mısır’a bu sporları götürüp savaş eğitimleri yaparlardı. Bazı şehirlerde ise bu spor

³⁸ A.g.e., yk.16b.

³⁹ Mustafa Aḡa, a.g.e., yk.37b.

⁴⁰ Atıf Kahraman, a.g.e., s.208.

⁴¹ Ebülğazi Bahadır Han, (*Şecere-i Terakime*) *Türklerin Soy Kütüḡü*, Haz. Muharrem Ergin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1974, s.43.

faaliyetlerinin yapıldığı alanlara “Kabak Meydanı”⁴² denilirdi. Bu sporu yapmanın en önemli hatta tek amacı düşmandan kaçıyormuşçasına uzaklaşmak ve bir manevra ile geriye doğru dönüp ok atarak onu vurma alışkanlığı edinmektir.

Fatih Sultan Mehmed (salt. 1444-1446/ 1451-1481), yaptırdığı Topkapı Sarayı ile Marmara Denizi arasında Bizanslılar tarafından kalmış Akrapol harabelerinin yerini düzenletmiş ve spor uygulamalarının yapılabileceği bir spor alanı hâline getirilmiştir. Bu alanın tam ortasına uzunca bir direk dikilip tepesine kabak asıldığı için burası 16. yüzyılın sonlarına kadar “Kabak Meydanı” adıyla anılmıştır.⁴³

Kabak meydanlarının ebatları Mısır’da ve İstanbul’da farklı ölçülerdeydi. Mısır cühdîleri on üç tutam yaya yüz yetmiş tutam yay uzunluğundaki alanda kabağa ok atarken İstanbul cühdîleri ise on üç tutam yaya iki yüz kırk tutam yay uzunluğundaki alanlarda kabağa ok atarlardı.

“Bilgil ki Mısır cühdîleri rahîmehümu’llâh on üç tutam yay ile yüz yetmiş yay uzunluğu meydân ta’yîn itmişlerdür ve İstanbul cühdîleri rahîmehümu’llâh iki yüz kırk yay uzunluğu meydân ta’yîn eylemişlerdür.”⁴⁴

Sultan III. Murad'ın 1582 senesinde düzenlemiş olduğu sünnet düğününde gösteri yapılacak alanın uzunluğu konusunda İstanbul Cühdîleri ile Mısır Cühdîleri arasında anlaşmazlık çıkmış ve Mısır Cühdîleri İstanbul’daki iki yüz kırk yay boyu uzunluğunda olan meydanda yapılacak gösteri ve yarışmada zorlanacaklarını ve yapamayacaklarını bildirmeleri üzerine, bu talepleri dikkate alınmış ve yüz doksan yay boyu uzunlukta anlaşılarak gösteriler gerçekleştirilmiştir.⁴⁵

Talim yapılan alanda bulunan kopuş adı verilen yerden yüz otuz beş yay boyu mesafede ve ortadaki kum yığınının iki yay boyu sol dış alanına kabak direği dikilirdi. Öte yandan atların koşturulacağı yolun sol ve sağ tarafına kopuş çizgisinden birincisi yetmiş, ikincisi yüz otuz, üçüncüsü yüz doksan yay boyu olmak üzere kum yığınları hazırlanır ve bu yığınların üzerlerine beyaz güller dikilirdi.

⁴² Mustafa Ağa, *a.g.e.*, yk. 18.b.

⁴³ Güler Eren, Kemal Çiçek, Halil İnalçık, *Osmanlı*, C.5, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 654.

⁴⁴ Mustafa Ağa, *a.g.e.*, yk. 30a.

⁴⁵ *A.g.e.*, yk.30a.

Gösteri yapan cümdiler kopuş yerinde atını bırakıp kabak direğinin yanından geçip arkaya doğru dönüp okunu fırlatırken bazı kaynaklara göre ise de direğin olduğu merkezin çemberinden dışarı çıkılmama suretiyle atılması gerektiği belirtilmiştir:

“...Hattâ toköz yüz toksan târîhinde vâkı‘ olan sūr-i hümâyūnda Mışır cümdileri ve İstanbul cümdileri İstanbul At meydânı’nda cümle bir bir yirde cem‘ olduklarında meydānuñ tül ü kaşiri bahşinde ‘azīm münākaşa eylediler idi... bu haķîr-i pür-taķşîr niçe üstādlar ile muķārenet idüp bu ma‘nāyı müşāvere ve müzākere eyledüğümüzden ma-‘adā ‘Arabistān’da ve eger Rūm’da kerrāt ile oynayup ve niçe şākirdler ta‘līm ü tekmīl eyleyüp tecrübe eylemegile tarafına ri‘āyet idüp tamām yüz toksān yay uzunluğı meydān ta‘yîn olındı ki hem ‘Arabistān’da ‘amel olına ve hem Rūm’da... yay ile meydānuñ kopuş başından ileri yetmiş yay uzunluğı yirde sağda ve şolda karşı berāber evvelki kumlar vaz‘ olına ve bu evvelki kumlardan ileri altmış yay uzunluğı yirde sağda ve şolda karşı berāber ikinci kumlar vaz‘ olına ve bu ikinci kumlardan ileri yine altmış yay uzunluğı yirde sağda ve şolda karşı berāber üçüncü kumlar vaz‘ olına tamām meydān başından āhır kuma varınca yüz toksān yay uzunluğı meydān olur ve āhır ki kumlardan ileri ki at kondururlar...”⁴⁶

4.1.1.8.2 Kurallı Yarışmalar

Kurallı yarışmalar, kalkan, kılıç, at, yay, mızrak, ok gibi belirlenmiş araçlar ile tespit edilmiş ebatlardaki alanlarda yarışma suretiyle gerçekleştirilen gösterilerdir.

Kanûnî Sultan Süleyman zamanında Matrakçı Nasuh’un, 1533 senesinde padişaha sunduğu *Kitab-ı Tuhfe-i Guzat* adındaki eserinde kurallı yarışmalar hususundaki gösterileri anlatmıştır. Bu gösterileri üç bölüm hâlinde detaylandırmak mümkündür,

- a- Kılıç aracıyla gerçekleştirilen gösteriler olup on tür olarak incelenir.
- b- Ok atmak suretiyle gerçekleştirilen gösteriler olup beş tür olarak incelenir.

⁴⁶ A.g.e., yk. 30a, 30b.

- c- Her bir tarafı on kişilik atlıdan yada on kişilik yayadan meydana getirilmiş iki takımın gerçekleştirdiği gösterilerdir.⁴⁷

Üçüncü bölüm başlığı altında gerçekleştirilen gösteriler şu şekildedir:

Alana ayrı olarak çıkan iki takım karşı karşıya olacak şekilde iki saf hâlinde olduktan sonra cündîlerin eğitmeni yani muallimi alana gelir ve meydan başı çizgisinin ortasında durur. Sonrasında baş usta meydana gelip muallimi selamlar ve sağındaki ile solundaki her takıma ayrı ayrı gösteriler yaptırır. Gösteriler gerçekleştikten sonra takımlar ilk başladıkları yere dönüp tek sıra hâlinde dizilirler ve ortada duran baş ustayı selamlarlar. Baş usta ise muallimi selamlar ve onun yanına gelerek orada durur. Sonrasında takımlar ise ayrı olarak topluca gösterilerini gerçekleştirirler.⁴⁸

4.1.1.8.3 Çeşitli Gösteriler

Keskin cündîlerin hepsinin yeteneklerini geliştirdikleri ve becerilerini hat safhaya taşıdıkları, mızrak kullanma, ok atma, cirit atma ve kılıç kullanma gibi farklı farklı hareketler ile üstün beceriler kazandığı özel gösterileri mevcuttur. Bu tür gösterilerde başarıyı elde etmek uzun soluklu çalışma ve azim ile mümkündür. Bilhassa padişahların huzurunda yapılan gösteriler onun beğenisine nail olup fazlaca bahşiş almak ya da iyi bir geçim sağlamak amacıyla gerçekleştirilirdi.⁴⁹

⁴⁷ Atıf Kahraman, *a.g.e.*, s. 210.

⁴⁸ Mustafa Ağa, *a.g.e.*, yk. 22b.

⁴⁹ *A.g.e.*, yk. 38a.

4.2. Metin İçindeki Bölümler

4.2.1. Birinci Bölüm: Cündîlik Eğitimleri

Fevâ'id-i Gazâ' de eğitimler şöyle anlatılmaktadır;

Cündî olmak isteyen bir acemi, iç oğlanı bu alaylardan birini seçtikten sonra, cündîbaşuya dileğini iletir o da aceminin istediği alaydan bir keskin cündîyi ona üstad (öğretmen) olarak verir.

Enderun'da spor yapmak zorunlu olmayıp isteğe bağlıydı. Ancak, yükselmek ve akranları arasında seçkin olmak ve bir gün çıkma olursa önemli bir makama atanarak taşraya gitmek için de iyi bir sporcu olmak şart idi. Bu nedenle her iç oğlanı yapabileceği bir spor için mutlaka gayret ederdi.

Savaş tekniklerine sahip olmak için çaba sarf etmek çok önemliydi. Çünkü çaba sarf edince isteğe ulaşıldı. Metinde özellikle bahsedilen diğer bir husus ise kişileri uzunlukları, kısalıkları, renkleri gibi özelliklerine göre uygun olmadığını söyleyerek ayırmanın caiz olmadığıdır. Ok hücum parçasının bentlerinin hepsi yirmi dört bentten oluşurdu. İdmanda herkes birkaç ata sahip olamazdı bir at idmanlı olduktan sonra en fazla yirmi dört mesafe yol alır ve bundan fazla devam edemez hareketsiz kalırdı.

Öğrenmeyi isteyen kişi ilk önce kalkanı yere sonra ok kılıfını üzerine koyar ve ok kılıfının üzerine de kılıcını koyarak Allah yolu niyetiyle besmele çekerek başlardı. Kılıcı öper, başına koyar ve kuşanır ondan sonra ok kılıfını kuşanırdı. İki elini kalkan bağına geçirir arkasına atar yine sol omuza götürür, sol elin tevhid parmağını parmaklığa geçirir ve iki elini aşağıya salardı. Kollarını açıp ellerini ileriye doğru tutar iki el arası bir yumruk mesafe bırakır ve ok kılıfını oradan geçirir. Tekrar ellerini açar ok kılıfını takar. Sağ eliyle ok, sol eliyle yay çıkarır elleri ilerde üstada doğru eğilir ve bir nefes verir. Yay dizgin yerine ve sağ el ok ile ok kılıfı üzerine koyulduğu gibi sonrasında yayı ileriye yatırarak iki baş parmak aynı hizada tutar, sol ile yay ileri sağ ile ok geri dururdu. İki elin hareketinin aynı anda olması gerekirdi. Üç kez tekbir ve salavat ile oku yay içinde olur. İki kez çekip bırakıp oku yerine sabitler. Sağ eli geri sol göğsünü ileri verir. Sol el dizgin yerindeyken sağ eli yaya götürür, tahminen atın kulağına yakın bir yerden sol eli yukarıdan kalkan için gösterir ve iki elin hareketi yüzer gibi art arda olması gerekirdi.

Daha sonra sol el ile kabzadan tutup yayın bir başı yere bir başı göğe bakacak şekilde ve yorgun hâlde oku elinden boşanıp üstada götürür. Önceki gibi baş eğip sağ el ile okun ucu yukarı bakacak şekilde yaydan çıkarır, iki elini uzatır ve ok kılıfına koyar. Yay başını da kavrayıp geriye uzatıp yaylığa koyardı.

Sağ Üzengi Tekniği:

Bu metinde anlatıldığı üzere parmaklığının takılı olduğu sağ eliyle dizgini tutup meydan başından başlayarak atını koşturur ve tırkeşi itip yayını alırdı. Sonrasında dizgini sağ elinden sol eline doğru geçirip tırkeşten ok alır, yayı eğerek tutar ve okuyla nişan alıp şahin kanadını çekerdi. Yayını üzengi tablasına doğru tutup tablaya doğru gelince okunu atardı. Aynı şekilde diğer üç üzengi tablasına da atışını yapardı.

Sol Üzengi Tekniği:

Meydan başına gelerek dizgini sol eline alır ve kalkanı sol omuzuna takarak sağ üzengi tekniğinde tarif edildiği gibi atış gerçekleştirilirdi.

Sağ Gez Tekniği:

Meydan başına gelerek dizgini sağ eline alıp kalkan sol omuza geçirir ve atını koştururken tırkeşi iter yayını alıp dik şekle getirerek tutup okunu baş üstü hâle getirip dirsek dik duracak şekilde atının başı hizasına çeker ve üç kez aynı üslûp ile yerdeki üzengi tablasına atış yapardı.

Sol Gez Tekniği:

Meydan başına gelerek dizgin sol ele alınır ve kalkan sağ omuza geçirilerek sağ gez tekniğinde tarif edildiği gibi atış gerçekleştirilirdi.

Sağ Sûret Tekniği:

Metinde yer verildiği gibi meydan başına gelip dizgini sağ eline alarak tırkeşi iter üç tane okun birini nişan almak diğer iki tanesini ise parmakları arasında tutmak suretiyle alırdı. Atını koştururken sağ elinde nişan aldığı yayını ön tarafa çıkarıp okunu atardı. Sonrasında art arda ikinci oku ilk tablaya ve üçüncü oku ikinci tablaya atar. Ondan sonra tırkeşi itip bir ok daha alır ve üçüncü tablaya atar. Her işlemden sonra dizgini sağ ele alınırdı.

Sol Sûret Tekniği:

Kalkan ile birlikte dizgin sağ ele geçirilir ve sağ suret tekniğinde tarif edildiği gibi atış gerçekleştirilirdi.

Sağ Yanbaşı Tekniği:

Dizgin sağda, kalkan solda olacak şekilde tırkeşten alınan ok nişan alınır ve at koşturulup ok ön tarafa atılırdı. Tırkeşten bir daha ok alınıp tablaya geçilip geriye doğru tablaya vurulur. Yine sıra gelen üç tablaya da aynı üslûp ile atış yapılırdı.

Sol Yanbaşı Tekniği:

Kalkan sağ ve dizgin sol ele geçirilir; sağ yanbaşı tekniğinde tarif edildiği gibi atış gerçekleştirilirdi.

Kalkan Tekniği:

Meydanın başından at koşturulup ön tarafa bir ok atılır ve kalkan soldan sağ omuza geçirilirdi. Dizgin ise sağ taraftayken sol el ile tırkeşten ok alınıp yanda bulunan tablaya atış yapılırdı. Daha sonra dizgin sağda ve yay ile kalkan sol omuzda olacak şekilde takılır kabağa ve ardından son hamlede ise tablaya ok atılırdı.

Kılıç Tekniği:

Metinde izah edildiği gibi dizgin sağ, kalkan solda olacak şekilde at koşturulur, ön tarafa ok atılır ve kılıç çekilirdi. Daha sonra eğilmek suretiyle kum üstündeki kelle düz, ilerisindeki diğer kelle ise çapraz bir şekilde kesilirdi. Ardından kılıç kılıfa koyulur, kabağa ok atılır ve son olarak diğer bir kelle de kesilirdi.

Sağ Yay Tekniği:

Metindeki diğer bir teknikte ise dizgin sağ ele, kalkan arka tarafa atılır, bir ok ile nişan alınır ve atılırdı. Daha sonra solda olan yay baş arkasından diğer ele, ardından da yay atın başının altından sol tarafa geçirilir ve tamamen eğilerek kuma saplanmış iki adet ok alınır, bir tanesi ileri diğeri kabağa ve son olan da hedefe atılırdı.

Sol Yay Tekniği:

Sol yay tekniği de sağ yay tekniğinde tarif edildiği şekilde yapılırdı.

Kiriş Tekniği:

Metinde yer alan bu teknikte ise kalkan sol dizgin sağda olacak şekilde at koşturulur, ön tarafa bir ok atılır ve yayın kirişi çıkarılıp tekrar kurulurdu. Ardından kılıç kılıfından çıkarılır, bir kelle kesilir ve akabinde kabağa ok atılarak en sonunda yine ilerideki kelle kesilirdi.

Sağ ve Sol Kiriş Tekniği:

Bu teknik ise iki taraf dikkate alınarak anlatılmıştır. Kalkan sol omuzda takılı olacak şekilde, dizgin sağ ele alınır ve bir ok atıldıktan sonra yayın kirişi çıkarılırdı. Daha sonra yayın kirişi takılırdı. Yay ve kalkan sağ taraftayken omuz ile aynı hizada bulunan hedefe ok atılır, sonrasında yay ile kalkan sol omuza takılır kabağa ve akabinde en son hedefe ok atılırdı.

Kol Tekniği:

Metinde anlatıldığı üzere kılıç sağ kol üstüne koyulup üç adet ok çıkarılır ve iki tanesi parmaklar arasına alınır ve bir tanesi nişan alınıp at koşturulurken ön tarafa atılırdı. İkinci ok ilk hedefe atılırken üçüncü ok ise kabağa atılır. Daha sonra kalkan kılıcın altına getirilir, kelle kesilir ve akabinde kılıç kılıfına koyularak hedefe ok atılırdı.

Tırkeş Tekniği:

Metinde bahsedilen bu teknikte kalkan sağ omuza takıldıktan sonra dizgin sağ ele alınır, kılıç sol kol üzerinde olacak şekilde tutulurdu. Bir ok alınır ve at koşturulurken ok nişan alınarak atılırdı. Daha sonra kılıç sol, yay sağ kulağa sıkıştırılıp sağ el ile kılıç, sol el ile kalkan ve yay tutulurdu. İlk kelle kılıç ile kesilir ve kılıç kılıfına koyulur. Sonrasında kabağa ve ardından diğer hedefe ok atılırdı.

Sağ Gömendürük Tekniği:

Metindeki diğer bir teknikte ise kalkan sol omuza geçirilir, dizgin sağ el ile tutulur ve at koşturulurdu. Ok ile nişan alınarak çekilir ve atın sağ alt tarafında bulunan üzengi tablasına daha sonra art arda üç kum yığınının aynı üslûp ile atılırdı.

Sol G6mend6r6k Tekniği:

Metindeki bu teknikte ise kalkan sağda, dizgin solda olacak Şekilde sağ g6mend6r6k tekniğinde tarif edildiği gibi atışlar yapılırdı.

Sağrı Tekniği:

Metinde yer alan bu teknikte kalkan sol omuza asılır, dizgin sağ el ile tutulur ve at koşturulurdu. Tırkeşten ok ııkartılır, nişan alınır ve art arda 6k kum yığınına atın sağ tarafından atış yapılırdı.

Sol Sağrı Tekniği:

Bu teknikte ise kalkan sağ omuza asılır, dizgin sol elde olur ve sağrı tekniğinde tarif edildiği 6zere aynı 6sl6p ile atışlar yapılırdı.

Nal Tekniği:

Metinde adı geıen bu teknikte kalkan sol omuzda, dizgin ise sağ eldeyken at koşturulurdu. Alıaktan nişan alınır ve yay ıekilerek ardından yay baş 6zerinden aktarılılarak geriye doğru yatılırdı. Ardından atın nalını bastığı tarafa veya atın kuyruğuna bağlanan ufak bir tablaya ok atılırdı.

Sol Tekniği:

Metinde izahı yapılan bu teknikte ise nal tekniğinde tarif edildiği gibi ok atılırdı. Sadece baŐlarcken kalkan sağ omuzda dizgin sol elde olurdu.

4.2.2 İkinci Bölüm: Dizgin Tekniği

Bu bölümde öğrenci hücum parçası olan oku çıkardıktan sonra üstad dizginin bir tarafını öğrencinin bileklerine diğer tarafını da uzunca bir ağaca bağlardı. Öğrenci idman taşının bir yay boyu karşısında kılıcını, kalkanını ve tırkeşini âdetlere göre kuşanır ve taşın üzerine çıkardı. Bu taş “yaya taşı” da denmektedir. Üstad dizgini öğrencinin parmağına geçirir ve öğrenci sol eliyle yay, sağ eliyle ok çıkarıp nişan alır ve geriye verir. At ile olduğu zaman atı ileri götürür, dizgin ağacı ile beraber geldiğinde dizgini salıp sol koluyla iki tarafa kalkan gösterir gibi kabzayı tutar, şahin kanadını çeker sonra geri alıp oku tırkeşe koyar. Sol bilekte olan dizgini tutar, yayı dikip yay başını kavrar. Atı durdurur gibi yapıp yayın dirseğiyle dizgine basar, yayı yaylığa koyardı.

Sağ Üzengi Tekniği:

Metinde anlatılan bu teknikte dizgin sağ elde olur, ok nişan alınır gibi avuca koyulur ve baş parmak altına alınır. Hızlıca tırkeşten bir ok alınarak yay aşağıdan gezlenir, soldan dizgin salıverilir, şahin kanadı çekilir ve sol üzengi altındaki topluluğa atılır. Her ok atıldıkça dizgin sağ bilek yanına alınır. Üç ok art arda bu üslûp ile atılır. Her bentte yay gösterilir. Yay yaylığa koyulur, kalkan ve dizgin değiştirilirdi.

Sol Üzengi Tekniği:

Anlatılan bu teknikte dizgin sol ele, kalkan sağ omuza alınır. Dizgin aşağısı soldan sağa verilir hızlıca sol ile yay çıkarılır. Kabza sağa verildiği gibi sol eliyle geriden bir ok çıkarılır ve aşağıdan gezlenir. Şahin kanadını çekip sağ üzengi altında olan topluluğa atılır. Hızlıca dizgin değiştirilerek üç ok art arda bu üslûp ile atılır ve yay gösterilir. Dizginin iki yolu vardır biri girme, biri aktarmadır. Sağ ile amel olduğu için münasip olan aktarmadır.

Sağ Gez Tekniği:

Metinde anlatıldığı gibi dizgin sağ ele, kalkan sol omuza alınır. Sol ile yay çıkarılarak dizgin yerine götürülür. Dizgin sola verilir, sağ ile dizgin aktararak tırkeşten bir ok alınır ve yayın bir başı yerde bir başı gökte olacak şekilde çekilirdi. Sol tarafta olan topluluğa art arda bu üslûp ile üç ok atılır. Dizgin sıyrılır, yay gösterilip yay, yaylığa konulurdu.

Sol Gez Tekniği:

Metinde bahsedilen bu teknikte dizgin sol ele ve kalkan sağ omuza alınır. Dizginin aşağısı sağda olur. Sol ile yay çıkarılır ve sağa verilir. Sol ile dizgin tutulur geriden bir ok alınır ve sağ taraftaki topluluğa atılır. Her okta dizgini tutmak gerekir. Üç tane ok art arda bu üslûp ile atılır. Dizgin sıyrılır, yay gösterilip yay, yaylığa konulurdu.

Sağ Sûret Tekniği:

Bahsedilen bu teknikte ise dizgin ve kalkan değiştirilerek diz aşağısında sağ tarafa getirilir. Sol el ile yay çıkarılır ve dizgin yerine götürülür. Sağ el ile üç tane ok çıkarılır. Sağ avuç açılarak iki ok parmaklar arasına geçirilir ve biri ile nişan alınır. Hazır bir şekilde baş geriye ok kılavuza konulurdu. Biri ilerdeki topluluğa ve diğer biri de yine tırkeşten çıkarılarak topluluğa atılırdı. Dizgin sıyrılıp yay gösterilir ve yay, yaylığa konulurdu.

Sol Sûret Tekniği:

Detaylı anlatılan metnin bu tekniğinde ise dizgin sol ele, kalkan sağ omuza alınır. Dizgin sağa alınır, sol el ile yay çıkartılır ve sağa verilir. Sol ile geriden üç ok alınarak ikisi parmaklar arasına geçirilir ve biri ile nişan alınır. Yine sol el ile kılavuza koyulur ve ikiside art arda ilerideki topluluğa, biri de tırkeşten alınarak topluluğa atılır. Dizgin sıyrılıp yay gösterilir ve yay, yaylığa konulurdu.

Sağ Yanbaşı Tekniği:

Metinde anlatılan bu teknikte dizgin değiştirilir kalkan sağ omuzda olacak şekilde sol el ile kılavuz atılır. Hızlıca kalkan değiştirilerek sağ ile dizgin aktarılıp tırkeşten bir ok alınır. Sol kulağa doğru çekilip beraberinde sağ yanbaşına art arda bu üslûp ile üç ok atılır. Dizgin sıyrılıp yay gösterilir ve yay, yaylığa koyulurdu.

Sol Yanbaşı Tekniği:

Metinde aktarıldığı üzere dizgin değiştirilir ve kalkan sağ elde olacak şekilde sol el ile kılavuz atılır. Hızlıca kalkan değiştirilir, sol ele dizgin geçirilir ve geriden bir ok alınır. Sağ kulağa doğru çekilerek beraberinde sol yanbaşına art arda bu üslûp ile üç ok atılır. Dizgin sıyrılıp yay gösterilir ve yay, yaylığa koyulurdu.

Kalkan Bendi Tekniği:

Adı geçen teknikte dizgin sağ ele alınır. Dizgin parmaklığı ve aşağısı sağda olur. Sol el ile yay çıkarılarak dizgin aşağısından sola doğru tutulur. Sağ el ile bir ok alınır ve kılavuz atılır. Hızlıca kalkan değiştirilir, sol ile yanbaşına atılır. Tekrar hızlıca kalkan değiştirilir ve bir ok kabağa, bir ok ilerideki topluluğa atılır. Yay gösterilir ve yay, yaylığa koyulurdu.

Kılıç Bendi Tekniği:

Metinde bahsedilen bu teknikte bir kılavuz atılır ve yay başı kılıca dayatılıp sağ el ile kılıç çıkarılır. Kılıç kalkan üzerine yatırılır. Oradan gümüşten kılıfına koyularak sol el ile yay alınır, kılıç arkası kabzaya yakın sola verilir, havaya ok çeker gibi kılıcın ucu sol el ile aşağı aktarılır. Hızlıca dizgin aktarılıp ok kılıfı itilir, bir ok aldıktan sonra eğiliniş kabağa, ardından ileri topluluğa atılıp yay gösterilir ve yay, yaylığa koyulurdu.

Yay Bendi Tekniği:

Metinden yola çıkararak, kalkan ters tarafa koyulur ve bir kılavuz atılır. Yay dirseğe bindirilir. Sol tarafta boyun üzerine koyulur ve sağ el ile sağ tarafta kabzadan alınır, yine sağ taraftan atılır. Sağ el ile dizgin aktarılır tırkeşten bir ok alınır. slba göre eğilinip bir ok kabağa ve sonra ileri topluluğa atılır, yay gösterilir, yay, yaylığa koyulurdu.

Kiriş Bendi Tekniği:

Metinde izahı yapılan bu teknikte slbuna uygun bir kılavuz atılır. Yay dirseği sol dize dayatılır, sol elin tevhid parmağıyla sertçe itilir, baş hızlıca yukarı kaldırılıp gösterilir. Her taraftan gelen atlar görüldüğünde hızlıca sağ dize dayatılıp sağ elin baş ve tevhid parmağıyla sertçe kabzadan sürülüp tırkeşten bir ok alınır, önce kabağa, sonra ileri topluluğa atılıp yay gösterilir ve yay, yaylığa koyulurdu.

Kul Bendi Tekniği:

Kaleme alınmış bu teknikte ise sol el ile yay çıkarılır, dizgin aşağısında sola verilir ve sağ el ile tane ok çıkarılır yay kabzasına verilirdi. Yay dirseği kılıca dayatılarak iki ok parmak arasına geçirilir ve biri ile nişan alınır kılavuz atılır, biri ileri topluluğa ve nc kabağa atılırdı. Kılıç, kalkan üzerine götürülür, tırkeşten bir ok alınır, ileri topluluğa atılır, yay gösterilir ve yay, yaylığa koyulurdu.

Okluk Bendi Tekniği:

Metinde bahsedilen teknikte kalkan sağ omuza asılır, sol el ile yay çıkarılır ve sağa verilir. Yay başı kılıca dayatılıp sol el ile kılıç çıkarılır. Sol el ile geriden bir ok alınır kılavuza atılırdı. Hızlıca kılıç kabzası sol ile ve yay kabzası sağ ile alınarak yay başı sağ koltuğa ve kılıç sol koltuğa götürülür, ayrıca koltuklar da sağlamca sıkılırdı. Yayın

başının yukarı bakması gerekir ama kalkan düşürülürken koltuklar sağlamca sıkılıp yay başı kendi ağzına yakın götürülürdü. Eğer ki dizgin yumruktan aşağı koltuğa yakın ise bağlanmaz ve böylece bu bölüm pek kolay olmazdı. Kılıç kılıfa sokularak sağ el ile tırkeşten bir ok alınır ve üslûba göre kabağa atılır. Daha sonra ileri topluluğa atılır, yay gösterilir ve yay yaylığa konulurdu.

Gömendürük Bendi Tekniği:

Anlatılan bu teknikte ise sol el ile yay çıkarılır, sağ ile dizgine götürülür, tırkeşten bir ok alınıp aşağıdan nişan alınır ve şahin kanadı çekilerek soldaki topluluğa atılır. Üç tane ok art arda bu üslûp ile atılır, yay gösterilir ve yaylığa koyulurdu.

Suğra Bendi Tekniği:

Metinde yazıldığı üzere bahsedilen teknikte dizgin aşağısı sol ele verilir, sağ el ile tırkeşten bir ok alınır. Sol ile yay alınarak sağ ile ok tepe noktasına götürülürdü. Yiğitçe ileri çekip sola meyledilir ve sol suğra üzerinden sağdaki topluluğa atılır. Üç tane ok art arda bu üslûp ile atılarak yay gösterilir ve yay yaylığa koyulurdu.

Nal Bendi Tekniği:

Metinde anlatıldığı üzere sol el ile yay çıkarılır ve dizgin aşağısından sağa verilir. Sağ el ile dizgin alınarak tırkeşten bir ok çekilir. Aşağıdan gezlenir, şahin kanadı çekilir, arkaya aktarılır ve nal yerine atılır. Okun düştüğü yere bakmak önemlidir. Üç ok art arda bu üslûp ile atılır, yay gösterilir ve yay, yaylığa koyulurdu.

Sade Gönder Tekniği:

Metinde anlatılan bu teknikte gönder sağ tarafa takılır, dizgin ve kalkan sol ele alınır. Üç tane ok alınır, bir tanesi nişana, diğer ikisi parmaklar arasına koyulur. At koşturularak birbiri ardınca iki ok atılır ve üçüncü ok ilk hedefe atılır. Ardından yay ve kılıç asılarak, yandan gönder alınır, sıkıca tutulur ve çevrilip gönder tablasına gelince vurulur. Sonra gönder kendine çekilir ve âdet olduğu gibi hazırlanırdı.

Gönder ve Kılıç Tekniği:

Metinde bahsedildiği üzere dizgin sağ ele alınır kalkan sol omuza takılır. Gönder sağ tarafa takılarak bir ok alınır. At koşturulur, ok atılır, kılıç tekniğinde olduğu gibi kılıç çekilir ve kelle kesilir. Ardından kılıç kımına koyulur ve kabağa bir ok atılır. Sonra yay kılıç üzerine asılarak yandan gönder alınır ve gönder tablası delinir. Ardından kabağa da bir ok atılır ve atılan ok isabet ederse kabul olunurdu.

Diğer Gönder Tekniği:

Metindeki bu teknikte ise dizgin sol ele alınarak kalkan sol omuza takılır ve ardından gönder kılıç tablasının olduğu kuma dikilirdi. Meydan başında at koşturularak nişan alınır, ok atılır ve yay kılıcın üstüne asılıp sağ el ile dikilen gönder alınır. Ardından sağ koltuktan iki üç defa askı gibi çevrilerek gönder tablası delinirdi.

Savaş Tekniği

Sağ Yaka:

Metinde izahı yapılan bu teknikte dizgin ve kalkan solda olur ve yedi, sekiz veya on tane ok yakaya konur. Ardından daha önce anlatıldığı gibi bir ok ile nişan alınarak hazır tutulur. At koşturmaya başlandığında atılır. Sonra yakadan birer birer alınarak meydan başına varıncaya dek yetiştirebildiği kadar atış yapılırdı. Son aşamada dizgini bırakmadan atışı yapmak önemlidir.

Sol Yaka:

Bu teknikte ise kalkan sol omuza, dizgin sağ ele alınır ve sağ yaka tekniğinde tarif edildiği üslûp üzere atışlar yapılırdı.

4.2.3 Üçüncü Bölüm: Ata Binme ve Atçılığı Öğrenme

Eserde ata binme ve öğrenme hususunda önemli bilgiler verilmiştir. Metinde anlatıldığı üzere evvela atı eyerlemek gerekirdi. Biniciler arasında at eyerlemenin kuralı şöyleydi: Yolda, izde, özellikle savaş meydanında önce dizgin vurulur sonra eyer vurulur. Zira acele etmek gerekirse sadece dizginle ve eyersiz yapılır ama eyerli ve dizginsiz yapılmaz. Barış zamanında da bir şeyler lazım olursa öyle yapılır ve seferde üzengiler eyerden çıkmazdı. Temizlenip yine çapraz, eyer üzerinde dururdu. Teğelti eğreti ise aralığında hazırlanıp eyerlenmek gerekirdi. Sonuç olarak öğrenci, atını eyerleyip ve şalvarıyla âdet üzerine kılıcını ve ok kuburunu kuşanıp kalkanı arkaya alır ve mızrağını sağ eline alıp dizgini sol elinin parmakları ve aşağı boğumu arasında olurdu. Sol eliyle dizgini eyere yapışıp sağ eliyle mızrağı yere sağ uyluğuyla beraber değıp sol ayağını üzengiye koyardı. Mızrağa dayanıp atına binerdi. İki ayağı üzengilerde, parmakları ileri doğru basardı. Öğrenci ata bindikten sonra sağ elini mızrak ile sağ uyluğu üzerine koyardı. Özellikle mızrağın fazlalığı aşağıda olur, göğsünü ileri verirdi.

Silahşörün öğrenmesi ve akılda tutması gereken dört şart vardı: ilk şart; boy posun, mızrak gibi doğru olmasıydı. İkinci şart; aslan bakışlı olmasıydı. Üçüncü şart; göğsün kalkan gibi ileri bakması gerekirdi. Dördüncü şart; her tekniğinde nazlı olmasıydı. Çünkü teknik nazlı gösterilirse gören takdir ederdi. Sıraladığımız türler kısa anlatımlarıyla şöyledir;

İlk tür: Yeni başlayan öğrenci, ata bindiği gibi mızrağı sağ el ile uyluğu üzerine koymalıydı. Mızrağın fazlalığı aşağıda olmalı. Beş altı gün çapraz nakile girip nakil sonunda kabak yoluyla üç kere sipahi karşısına varırdı. Doğru koşturmaya çaba gösterilmelidir. Böyle yapınca at doğruca kabağa yol almaya alışır.

İkinci tür: Silahlı bir şekilde, eski üslûp üzerine atına bindikten sonra mızrağını zahmesine alır ve dizgin parmaklığı sağda olacak şekilde dizginin aşağısını sol el ile zaptetmeliydi. Sağ elini kaldırıp birkaç kere çapraz nakle girip sonunda sipahi koşusuna varırdı.

Üçüncü tür: Silahlı bir şekilde, eski üslûp üzerine mızrağını omza alıp bazen omuzdan pazı üzerine düşürmeliydi. Mızrağın aşağısı bir yay boyu miktarı olur. Bu üslûp ile çapraz nakle girer. Sonunda mızrak omuzdayken bir iki fazlasıyla sipahi koşusu yapar ve sonra giderdi.

Dördüncü tür: Yine eski üslûp üzerine ata bindikten sonra mızrağını eyer üzerine koyar ve sağ uyluğu altına alırdı. Mızrak ucu, atın boynu üzerinde bir miktar yukarı bakar. Bu üslûp ile çapraz nakle girer. Sonunda, öncekilerden fazla sipahi koşusu yapardı.

4.2.4 Dördüncü Bölüm: İdman Meydanı

Mısır süvari askerleri on üç yay ile yüz yetmiş yay uzunluğu ve İstanbul süvari askerleri iki yüz kırk yay uzunluğu meydan tayin etmişlerdir. Hatta 990 tarihinde vaki olan sur-i hümayunda Mısır süvari askerleri ve İstanbul süvari askerleri, İstanbul At Meydanı'nda hepsi bir yerde toplandıklarında meydanın sınırı ve taksimi bahsinde çok münakaşa etmişlerdir. Zira Mısır süvari askerlerine tayin edilen meydanın kuru toprak olması sebebiyle Anadolu'da kâfi gelmez. At hemen meydan başına ulaşır. Yiğit tekniğini yetiştiremez. İstanbul süvari askerlerine tayin ettikleri meydan yine haddinden fazla ve çok olmasını “Her yerde bu kadar geniş meydan bulunmaz. Bulunduğu takdirde tablaları birbirinden çok uzak koymak gerekir ” diye müellif, birçok üstat ile bir araya gelip fikir alışverişinde bulunmak dışında, Arabistan'da ve Anadolu'da defalarca oynayıp ve birçok öğrenci talim ve tekmil edip tecrübe etmeleriyle tarafına riayet edip hem Arabistan'da hem Rum'da böyle yapılsın diye yüz doksan yay uzunluğu meydan tayin edildi.

Metinde belirtildiği üzere tablaların arası zikredilen yay ile meydanın koşmaya başlama noktasından ileri doğru yetmiş yay uzunluğu yerde, sağda ve solda karşılıklı

birinci, sonrasında altmış yay uzunluğu yerde sağda ve solda karşılıklı ikinci ve son olarak yine altmış yay uzunluğu yerde, sağda ve solda karşılıklı üçüncü direkler dikilir. Meydan başından son direğe varıncaya kadar yüz doksan yay uzunluğu meydan olur ve sonuncu direklerden sonra yer alan atların durduğu yer bu hesaba dâhil değildir ama o da toplam yirmi yaydan eksik değildir. Meydan başından yine sekiz yay uzunluğu yerde bir direk koyulur ve üzerine nişan kellesi dikilir. Bu kelle ve bu direkten meydan başı yönünde, dokuz yay uzunluğu yerde bir direk ve üzenği tablası koyulur, yaya kellesi de onun üzerine dikilir ve kılıç direğiyle ilk direğin ortası karşısında, sağ yöne yirmi yay uzunluğu yerde bir direk ve üzerine tabla koyularak kalkan bendinden sol yanbaşı atılır. Ortadaki direkten beş yay boyu yerde kabak dikilir ve kabaktan ileride on altı yay boyu yerde küçük bir direk dikilerek üzerine kelle nişanı koyulur. Son direğin sol tarafına bir direk daha dikilip üzerine demir ayna koyulurdu. Demir aynanın diğer adına mızrak tablası da denmektedir. Velhasıl, tablaların arasının zikredilen tertip üzerine olması gereklidir.

4.2.5 Beşinci Bölüm: Devlet Erkâmı Huzurunda Usûl ve Toplu Oynama

Metinde önemli olan bir diğer bölüm de bu bölümdür. Bu bölümde ilk önce üstâd veya halife olan silahşör meydana gelip tablaları hazırlardı. Ondan sonra bütün askerler silahlı olarak atlarına biner ve ikişer ikişer bir yere gelip üstadları ile dururlardı. Padişah hangi taraftan geliyorsa karşısında üstad ile topluluk durup beklerlerdi. Padişahın girmesinden önce hepsi atlarından inip kendileri önde, atları geride olacak şekilde meydanın kopuş başına gelip padişaha yaklaşık beş gönder boyu mesafede dururlardı. Hepsi aynı anda sağ dizlerini yere koyarak sağ elleri arkada olacak şekilde başlarını öne eğip padişahı selamlarlardı. Ondan sonra üstâd el kaldırıp her zamanki gibi dua eder ve askerlerin hepsi de “amin” derlerdi. Sonrasında Fatıha suresini okuyup hepsi atlarına binerlerdi. Üstad meydan yoluna girip kopuş başında padişaha karşı atı bırakıp yay gösterir. Topluluğun hepsi her zamanki gibi üstadı izlerlerdi. Üstad yerine geçtiğinde baş halife olan silahşör yay gösterir ve altı at da beraberinde bu üslûp ile meydanın kopuş başında padişaha karşı toplanırdı.

Bu bölümde dikkat çekilen ve uygun görülmeyen en önemli hususta askerlerin toplandığında padişaha karşı arkalarının dönük olmamasıdır. Her biri yanından yayı alıp at ile giderlerdi. Sağ eli yay ile geriye uzatıp göğüslerini gererek meydan başına yakın bir yere varır ve atlarını durdururlardı. Hepsi bu üslûp ile geldikten sonra yine meydan yoluna girip kopuş başına giderlerdi. Tapu tekniğinde hepsi birden gösterilerini yaparlardı. Sonrasında dizgini tutar atı durdurur, topluluk yerinde yayı yaylığa koyarlardı. Hepsi bu üslûp ile kopuş başına gelirlerdi. Silahşörler tayfası padişahın huzurunda on silahşörden çok olursa üstâd yirmi dört bendi eşit bir şekilde bölerdi. Üzengilerden yay bendine veya kiriş bendine kadar oynarlardı. Fakat büyükler huzurunda bütün bendleri göstermek uzun zaman alacağından mümkün olduğunca kısa ve etkili olması gereklidir. Rakip kepaze olduğu halde üstâd rakip silahşöre eğitim ve uyarılar verirdi. Son olarak silahşör son tablaya ulaşmadan önce yanındaki altı at, takım olarak yürür ve oyun tamamlanırdı.

Oyun tamamlandıktan sonra cambazlar var ise üslûbuyla ve çabukluğuyla her biri art arda sahip olduğu tekniği gösterirlerdi. Çünkü cambazlık silahşörlüğün hoş tarafıdır. Rakibi korkutmak niyetiyle yapılan her şey caiz olarak kabul edilirdi. Ondan sonra hepsi atlarından inip padişaha doğru son tapuyu alırlar. Önemli olan son tapunun gereken zaman ve gereken mekâna göre yapılmasıdır. Üstâd olan kimse dua ile Fatıha suresi okur ve hepsi birden mertçe ileri sıçrayarak sağ dizleri ile kabzayı yere koyarlardı. Daha sonra padişah gözden kaybolunca geriye dönüp atlarına biner ve giderlerdi. Çünkü padişahın huzurunda ata binip gitmeyi üstadlar yasaklamışlardır.

4.2.6 Altıncı Bölüm: Sıçrama ve Atlama

Metinde bahsedildiği üzere kılıç ehlinin sıçrama kuvvetini bilmesi çok önemlidir. Çünkü savaş esnasında elinden silahını düşürebilir, kendisi düşebilir veya din düşmanını atından yıkıp öldürmeye inmişken geriden düşman askerleri hücum edebilir. Üzengiye ayak koyunca dikkatli olması gerekir. Bu anlatılan atlama çeşitleri, alışkanlık edinmek ve yeri gelince attan inip silahı ele almak içindir. Düşmanın atını yıkıp öldürünce elinde

silah varken sıçrayıp atı sürmek gereklidir, aksi hâlde helâk olmak mümkündür. Gidilen gazâlarda nice gaziler şehit olmuş ve nicesi de düşmana yakalanmıştır.

Metinde kırk çeşit atlama, hayır ve dua ile anılmayı umarak anlatılmıştır. Sıçrama ve atlama şekilleri şöyledir; sol el ile kabzaya (?) yapışıp sağ ve sol atlama, iki el ile kabzaya tutunup sağ ve sol yan takla, arkayı egre verip iki el ile kabzaya tutunup sağ takla ve bu tarzla sol takla, iki elle kabzaya yapışıp sağ aşırma ve sol yan takla, iki elle kabzaya tutunup sol aşırma ve sağ yan takla, sağ kulak elde atlama ve sol kulak elde binme, bir mızrak değme sıçrama ve bir mızrak karpuzlama (?) sıçrama, bir mızrak kintâr sıçrama ve bir mızrak bir kılıç atlama, bir mızrak iki kılıç atlama, iki mızrak sıçrama ve iki kılıç iki mızrak sıçrama, düşmana atılır gibi bir kılıç atlama, doğan ile sıçrama ve dolu kadeh ile sıçrama, sol kılıç kabzasında ve sağ el kabzasında at sürülme, sağ el kılıç kabzasında sıçrama ve mızrak karpuzlama (?), sol el mu'aharada ve mızrak kintâr, sol el mu'aharada atını sürme, iki eliyle iki kabzaya tutunup atlama ve iki ellerini yukarı kaldırıp at sürme, arkasını yere verip sağ eliyle mu'aharaya sol elle kabzaya tutunup öbür tarafa düşme, yay kabzası bir okla elde sıçrama ve yay başı elde sıçrama gibi dört çeşit daha, bir veya iki mızrak bir mızrak ve bir kılıçla kullanıldığı ifade edilir. Atın kulağına tutunup atlama ve atın perçemine tutunup atlama da yapılabilir. Pertav diye isimlendirdikleri atlama ise, üzengiye basmadan yerden kalkıp atına binme işlemidir.

4.2.7 Yedinci Bölüm: Cambazlık

Eserin bu bölümünde hafif cüsseli cambazların münasebetsizce her yerde cambazlık sırlarını, alet ve gereçlerini göstermemeleri öğütlenir. Cambazlık bilimi çocukluktan başlardı, bu sebeple düşüp helak olma ihtimalleri de yüksektir. Çok zor bir bilim olmasına rağmen bütün canbazlığın kaidelerine, alet ve gereçlerine vâkıf olan buna güvenip kolay sanırdı. Fakat cambazlık metinde de bahsedildiği gibi kolay değildir. Binlerce işve ile oynaması ve bütün uzuvlarının birbirinden alakasız olması gerekirdi. Aslında bütün silahşörlüğün tamamının en yüksek mertebedir.

Hatır ile cambazlık öğretme işi caiz görülmemektedir. Çünkü bu şekilde öğrenilirse yine zararını görmesi olasıdır. İşin ehillerine ve hocalara göre cambazlığa talip olan kişi

çırak yoluyla gelmelidir. Çünkü onun da çırak yetiştirmesi mümkün olsun. Bütün ilimleri bilmek her binici için çalışarak olamayacak kadar zordur. Bütün bu ilimlere ve malumata sahip olmak için Allah'ın feyz ve ihsanında olması gerekir. Silahşörlük ilminin dalları çoktur. Bunlar şöyledir; okçuluk, sade, dizginle tekrar eden ve mızraklı at ile dönüş, gösteri ve gösterişin her çeşidi, mızraklı atlı, yaya sadesi ve yaya lifidir. Yaya sadesi iki çeşittir: bilinenler ve tekrar edenlerdir. Yaya lifi de dört çeşittir: küçük lif, büyük lif, meclis lifi ve hasmane liftir. Yine ayrıca topuz yayak, at ile sanduka, çevgan oyunu, saçak oyunu ve canbazlıktır. Anlatıldığı gibi bütün tekniklerin hepsi 12 tekniktir. Ama bu bahsedilen tekniklerin alt dallarında bahsedilmeyen birçok teknik de vardır.

Metinden anlaşıldığı üzere cündî tayfasının ve kılıç ehlinin cambazlığı bilmesi önemli bir seviyedir. Bu sebeple cündîler arasında cambazlığı bilen ve bilmeyen bir değıldir. Bu teknikleri ve canbazlığı öğreten üstadın feraset ve basiret sahibi olması gerekirdi. Arabistan'da cambazlık da olsa öğrencilere teknikleri göstermek caizdir ve zararı olmaz. Fakat Rum topraklarında hemen inmek ve binmek, ayak üzere koşmak, eyer kaldırmak ve cambazlık gibi güç tekniklerin gösterilmesi yasaktır. Fakat düşman korkutmak için yapılan bütün teknikler caizdir ve bu da gazâ ilmi olarak adlandırılır. Gazâ ibadetlerin en iyilerinden biridir. Kim ki bu teknikleri öğrenmeye niyet ederse ibadetlerini yerine getirmeye de dikkat etmelidir. Üstadın söylediklerine karşı öğrenci asi ve nankör olmamalı, daima rızasını ve duasını alma isteğinde olmalıdır. Dinîmizce hayırlı bir iş yaparken üstada muhalif olup günah işlemek gerekir. Üstadın öğrenci üzerinde hakkı çoktur. Özellikle cihad ilminde müellif de küçük yaşlarda öğrenciyken, üstadının kötü duasından korktuğunu onun iyi dualarını alabilmek için çabaladığını söylemiştir. Üstâdının önünde oturduğu zaman öyle bir edep, haya ve korku gösterirmiş ki adeta vücudunda can kalmazmış. Daima onun emrinde bekler ve hayır duasını almak istermiş. Üstadı da ona daima dualar edermiş. Bir hadiste peygamberimizin şöyle buyurduğu da metinde aktarılır; “Kim öğretmenini hafife alsa bütün öğrendiklerini unuttur ve dünyayı imansız terketmiş olur.”

4.2.8 Sekizinci Bölüm: İmtihân

Metinde yer alan sekizinci bölüm sınav mahiyetindedir. Kâmil olan bütün silahşörler cündibaşılığı isterlerdi. Silahşörlerin hepsi idman için hakemden birkaç gün müddet ister ve kendi tenhalarında idman yaptıktan sonra tekrar bir araya gelerek herhangi bir gün belirlerlerdi. Makam sahibinin huzurlarına düzenli ve silahlı bir şekilde gelerek çeşitli değişik gösteriler sunarlardı. Eğer iki silahşör bütün tekniklerde berabere kalırsa gönder ucuyla üçer defa itip düşürme suretiyle karşılaşırlardı. Böylece gâlip gelene hakem kıyafet giydirir ve cündîbaşılık verirdi. Eğer hepsi birbiriyle berabere olursa makam sahibi kişi, bütün silahşörler ve ustalar istişare ederlerdi. Herhangi birini cündîbaşılığa lâyük görürlerse ona verirlerdi. Diğer silahşörü ise baş halife tayin ederlerdi. Eğer cündîbaşı ile imtihan olan halife, tekrar meydana gelirse ona tekrar imtihan yapılmayıp hemen hakem tarafından kıyafet giydirilir ve cündîbaşı olurdu. Eğer ilk imtihanda mağlup olduysa ona tekrar imtihan yapmak gerekirdi. Halifelerin sınavda bütün hünerlerini kusursuz bir şekilde göstermeleri gerekirdi. Cündîbaşı gazâyâ ait bütün silahları iyi bir şekilde kullanmalıydı. Eğer bir eğitimsiz varsa savaşa alınmaz çünkü bir faydası da dokunmazdı.

Her tekniğin detaylı anlatımını sunan yazar kendisi hakkında oldukça mütevazı davranarak kendisini zavallı bir kul olarak nitelendirir. Eğer eserde bir kusur varsa kendisini ayıplamamalarını rica ederken, İstanbul'da üç bend bile bilen biri bulunmadığını yirmi dört bendi hiçbir karşılık beklemeden, okuyuculara bir yol göstermesi için açıkladığını söyler.

“Şöyle ma'lûm ola ki bu kitâbda her fenni böyle vâzîh idüp katı kolay ve âşikâre beyân olunduğı için üstâdlar qarındaşlarımız bu haķîri ta'yîb buyurmayalar...”(yk. 40a)

4.3.Hâtime

Metinde anlatıldığı üzere bu bölüm münâcât ile başlar. Yazar, peygamberler, sahabeler, sâlih kullar, yetimler ve benzeri kişilerin hürmetleri için düzenlediğı *Fevâ'id-i Gazâ'*'nın bütün bölüm ve fasıllarını okuyan veya dinleyenlerin dünyada son nefesini

hayırlı vermesi, ahiret gününde şehitlerle birlikte olması için dua eder. Eseri küçümseyen ve hafife almaya çalışan olursa Allah'ın ondan intikam almasını, hiçbir muradına ulaşamamalarını ve beladan belaya düşmelerini ister. Zira kim iyilik ister ve yaparsa iyilik, kim kötülük ister ve yaparsa kötülük bulacağını söyler. Yazar, *Fevâ'id-i Gazâ* gibi eserleri kim yazıp okursa ve hatalarını düzeltirse Allah cehennem kapılarını kapayıp cennet kapılarını açmayı nasip eylesin diye dua eder. Hazırladığı kitabın sonunda ise şehadet kelimesini koyup eseri tamamlar.

“...yazan kâtib tertîb olunduğı üslûb üzere tamâmıyıla yazup⁵⁰ ve âhırında kelime-i şehâdet yazar ise *Allāhu te'ālā celle şānehü ve teḳaddese* gevher-i imānını bağışlayup âhırı ve 'âkıbeti kelime-i şehâdet ile âhır ola *āmīn yā mücībe's-sā'ilīn āmentü bi-llāhī'l-lezī lā-ilāhe illā hüve ve eşhidūnī yā ihvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḫammeden 'abdühü ve resūlühü ve'l-ḫamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīn.*”

⁵⁰ yazup: - İ2, H.

4.3.1. Şekil özellikleri

Fevâ'id-i Gazâ, mensur olarak kaleme alınmış bir eserdir. Ancak, içinde yer yer okuyucunun dikkatini çekecek manzumeler de bulunmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında din uğruna yapılan savaşları anlatan manzum ve mensur birçok türe rastlanır. Bunlar fetihnâme, zafernâme, şehnâme, fütûhat, fethiye, Selimnâme, Süleymannâme, cenknâme, cihadnâme gibidir. *Fevâ'id-i Gazâ* ise gazânın faydaları, savaşın teknikleri, Cündîlerin hazırlanması, gösterilerdeki protokol usûlleri gibi konuları ihtiva etmesi bakımından “silahşörnâme” türü olarak değerlendirilebilecek bir eserdir. Ayrıca eserin bütününe bakacak olursak bütün teknikler ve anlatılan her husus din çerçevesinde gerçekleşmiştir.

4.3.1.1. Nazım Şekilleri

Aşağıda belirteceğimiz tabloda bütün manzumelerin adeti, vezinleri, başlıkları ve alıntılanan şair ile eser adları yer almaktadır.

Başlığı	Beyit Sayısı	Vezni	Bulunduğu Yaprak	Şair adı
<i>Beyt</i>	2	• — — / • — — / • — — / • —	3b	-
<i>Beyt</i>	1	• — — / • — — / • — — / • —	4a	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Beyt</i>	1	• — — / • — — / • — — / • — —	4a	Firdevsî
<i>Beyt</i>	1	• — • — / • • — — / • — • — / • • —	4a	Keşkül Şeyh Bahaî
<i>Dîger</i>	1	— • — — / — • — — / — • —	4a	-

<i>Beyt</i>	1	••— — / •—•— / ••—	6b	-
<i>Beyt</i>	1	••— — / ••— — / ••—	5a	-
<i>Beyt</i>	1	•— — / •— — / •— — / • —	7a	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Beyt</i>	1	•— — / •— — / •— — / • —	8a	-
<i>Beyt</i>	1	•— — / •— — / •— — / • —	8b	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Beyt</i>	1	— — • / •—•— / •— — — / —	13b	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Beyt</i>	1	— • — — / — • — — / — • — — / — • —	15b	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Beyt</i>	1	• — — — / • — — — / • — —	17b	-
<i>Beyit</i>	1	• — — / • — — / • — — / • —	17b	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Maḥşül -i beyt</i>	1	— • — — / — • — — / — • — — / — • —	17b	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Beyit</i>	1	— • — — / — • — — / — • —	19a	-
<i>Beyit</i>	1	••— — / ••— — / ••—	29b	-
<i>Beyit</i>	1	••— — / •— — — / ••—	4b	-
<i>Beyt-i diġer</i>	1	— • — — / — • — — / — • —	37a	-

<i>Beyt</i>	1	— • — — / — • — — / — • —	37a	Mevlana
<i>Beyt</i>	1	— • — — / — • — — / — • —	42a	Mevlana (Meşnevî)
<i>Beyt</i>	1	— • — — / • — • —	42a	Mevlana (Meşnevî)
<i>Beyt</i>	1	— • — — / • — • —	40b	Mevlana

Başlığı	Beyit Sayısı	Vezni	Bulunduğu Yaprak	Şair adı
<i>Nazm</i>	10	-	2a ve 2b	-
<i>Beyit</i>	3	— • — — / — • — — / — • —	6b	-
<i>Nazm</i>	2	• — — / • — — / • — — / • —	8b	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Nazm</i>	2	• — — / • — — / • — — / • —	8b	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Maşşül-i nazm</i>	2	• — — / • — — / • — — / • —	9a	Sadî Şirazî (<i>Gülîstan</i>)
<i>Nazm</i>	2	• — — — / • — — — / • — — — / • — — —	11b	-

Başlığı	Beyit Sayısı	Vezni	Bulunduğu Yaprak	Şair adı
<i>Temşil-i rübâ'î</i>	2	— • — — / — • — — / — • —	37b	-
<i>Temşil-i rübâ'î</i>	2	— — • / — • — —	37b	-
<i>Temşil</i>	1	— — • / — • — —	41b	-
<i>Temşil</i>	1	-	42a	-
<i>Temşil</i>	1	— — • / — • — —	40b	-

Başlığı	Mışra' Sayısı	Vezni	Bulunduğu Yaprak	Şair adı
<i>Temşil-i mışra'</i>	1	— — • — — / — • — — / — • — — / — • —	42a	-
<i>Mışra'</i>	1	— • — — / — • — — / — • — — / — • —	41a	-
<i>Mışra'</i>	1	• — — / • — — / • — — / • —	9a	-

Başlığı	Beyit Sayısı	Vezni	Bulunduğu Yaprak	Şair adı
<i>Târih-i manzûm</i>	1	•• — — / • — • — / •• —	18a	-

Tablo 1: Metinde Geçen Nazım Şekilleri ve Beyit/Mısra Tablosu

Tablodan da gördüğümüz gibi Mustafa Ağa El-Müteferrika genel olarak Sadî Şirazî'nin *Gülîstan* adlı eserinden ve Mevlana'nın *Mesnevî*'sinden eserinden etkilenmiştir. Eserde 52 beyit ve 3 mısra yer almaktadır. Türkçe beyit sayısı 13 ve mısra sayısı 1'dir. Farsça beyit sayısı 40 ve mısra sayısı 2'dir. Eserin küçüklüğüne göre oldukça fazla beyit içerdiğini görmekteyiz. Ayrıca, Şeyh Bahâî, Firdevsî, Mevlânâ ve Sadî Şirazî gibi yazarların Farsça beyitlerine de yer verilmiştir. Özellikle eserdeki Farsça ağırlıklı beyitler günümüz Farsçasından uzak eski Farsça ile yazılmış olmasından dolayı çalışmamızı hatasız aktarabilme hususunda Farsçaya ve Fars edebiyatına hâkim birkaç profesyonelden destek alınmıştır. Manzumeye başlamadan önce kırmızı mürekkep ile başlıklar yazılmıştır.

Beyitlerde yine dikatimizi çeken önemli bir husus da Mustafa Ağa'nın Farsça yazılmış beyitlerden sonra *Maḥşûl -i beyt* başlığı altında beyit açıklamasıdır. Bu klasik şerh metodunun tenkitlerindedir. Yalnızca tek bir beyitte açıklamayı da beyit olarak yazdığı görülmüştür. O beyit ise şöyledir:

• — — / • — — / • — — / • —

Cüvân-merd eger rāst ḥ āhī velist

Kerem-pīşe-i Şāh-i Merdān 'Alī'st

Maḥşûl -i beyt

Cömerdi toğrı dilerseñ ol velidiür

Lütf u kerem Şāh-ı Merdān 'Alī'nün şan 'atıdur (17b)

Bazı şiirlere baktığımızda vezni tespit edilememekle birlikte bazı şiirlerde de zihaf bulunmaktadır. Mustafa Ağa şair değildir, fakat şiirler yazmayı denediğini söyleyebiliriz. Örneğin;

Cömerdi toğrı dilerseñ ol velidür

Lūtf u kerem Şāh-ı Merdān ‘Alī’nün şan ‘atudur⁵¹ (yk. 17b)

Metin içerisindeki bazı şiirlerde eksiklikler tespit edildikten sonra düzeltme yapıp köşeli parantez içerisinde doğrusu belirtilip sonrasında vezin tespit edilmiştir.

Nazm

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

Şahābe-i Resūlu ‘llāh tarīkında ölem dirseñ

Silāhşör ol silāhşör ol silāhşör ol silāhşör [ol]

Ezelden i ‘tibār itdi peyamberler silāhşöre

Huşūşan seyyidü ‘l-kevneyn idi rehber silāhşöre (yk. 11b)

Beyitlerin birçoğunda yazar, açıklamalara hemen beyitten sonra yer vermiştir. Örneğin;

Beyt

— — • / • — • — / • — — — / —

Tersem neresi be Ka ‘be, ey A ‘rābi

Kin reh ke tu mirevi be Türkistān est⁵²

Maḥşül-i beyt

Çorçarım bu yolıla Ka ‘beye irişmezsin. Ey A ‘rābī zīrā bu yol ki sen gidersin Türkistān’a gider. (yk. 13b)

⁵¹ Beytin vezni bozuktur.

⁵² Bu beyit Sadī Şirazī’ye aittir.

4.3.2. Dil, İmlâ ve Üslûp Özellikleri

Eser mukaddime (giriş), muhteva (sekiz bölüm) ve hâtime olarak üç bölümden oluşmaktadır.

Eserin mukaddime (giriş) kısmında Arapça, Farsça kelimeler ile terkiplere sıklıkla yer verilmiş olup ağır ve süslü bir dil kullanılmıştır. “*ol zât-ı bî-çün izhâr-ı kudret ve kullarına merhamet idüp bir pâdişâh hibe eyledi ki sinn ü sâl ü devlet ü ikbâl ile cüvân ve cüvân-baht ve tedbîrde pîr ve ra’y-ı münîr ile İskender-hişâl şâhib-i tâc u taht şâh-süvâr-ı şâhân güzîde-i devr-i zamân silahşör-i meydân-ı merdân a’dâ-yı dîn [ü] devlet⁵³ olan ezille şemşîr-i hûn-feşânında nâlân u giryân ve girizân u ser-gerdân olup himâye-i sa’âdetlerinde olan fuqarâ vü zu’afâ fitneden emîn ü âsûde-ğâl kudüm-i sa’âdetleri bârân-ı âsumân gibi cümle ‘âlemi ihyâ idüp*”(yk. 15 b).

Ayrıca bu bölüm eserin yarısını teşkil etmektedir. Muhteva dediğimiz sekiz bölümde sade anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Hâtime bölümünde ise tekrar ağır bir dil kullanımı tercih edilmiştir.

Elimizdeki metnin yazarı veya müstensihî sayısız imla hataları işlemiştir. Arapça ve Farsça kelimelerine ve (ث ، ح ، خ ، ذ ، ص ، ض ، ت ، د) gibi özgün harflere dikkat etmeden Türkçe telâffuzuna göre yazıp kelimeleri Türkçeleştirmiştir. Bazen ise bir kelimeyi iki farklı şekilde yazmış olup bazen de aynı kelimeyi manası olmadan art arda kullanmıştır. Eserin transkripsiyonlu metni hazırlanırken nüshalardaki kelimelerin farklı yazılımlarına aynı şekilde yer verilmiştir. Örneğin;

hırş : حرص (metinde)

huşūşan : خصوصاً (metinde)

dâne : تانه (metinde)

kılavuz : قلاوز (metinde)

na'l na'l : نعل نعل (metinde mükerrer.)

⁵³ a’ dâ-yı dîn [ü] devlet: a’ da-ı devlet İ2, H.

ḥarp حرب : ḥarp خرب (metinde)

Ayrıca metindeki birçok kelimedede kalın olması gereken harfler ince, ince olması gereken harfler ise kalın olarak yazılmıştır. Örneğin; ايلدقركده eyledüklerinde, كلدقركنده geldüklerinde gibidir.(yk. 12a/14b)

Aynı şekilde, metin Eski Anadolu Türkçe döneminde yazılmış olduğu için nüshalardaki bu dönem imlâsına uyumayan yazılımlar da vardır. (İl. nüshasında “virdüñ” yerine “virdiñ” imlâsı gibi.)

Metin içerisinde ayrı yazılması gereken kelimelerin birleşik olarak yazıldığı görülmüş.

Örneğin; “olduğdan-şoñra” (yk. 29 b).

Akuzatif eki kimi zamam "ني" kimi zaman "ن" şekliyle yazılmıştır. Örneğin;

Şehâdet câmin nüş شهادت جامين نوش (yk. 40b)

Fuşûlini فصوليني (yk. 41a)

4.3.3. Mustafa Ağa'nın Üslûbunu Destekleyen Unsurlar

Mustafa Ağa eseri oluştururken ifadelerini destekleyici bir çok ayet, hadis, ve kelâm-ı kibâra yer vermiştir. Bunlardan bazı örnekler şöyledir:

4.3.3.1. Ayet ve Hadis Kullanımı

A. Ayetler

Mustafa Ağa el-Müteferrika aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi metinde ayetlere yalnızca Arapça, yalnızca Türkçe ve Türkçe açıklaması ile birlikte Arapça olarak üç ayrı şekilde yer vermiştir.

- Arapça orijinal olarak;

*“Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-küffāre ve'l-münāfikīne vağluḫ 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maṣīr.”*⁵⁴ (yk. 1b)

*“İnn'allāhe yuḥibbu'l-lezīne yukātilüne fī sebīlihi ṣaffen ke'ennehum bünyānun merṣūṣ”*⁵⁵ (2a)

*“İnnemā yaḥṣe'llāhe min 'ibādihi'l-'ulemā”*⁵⁶ (yk. 40b)

- Türkçe açıklama olarak;

“Hiç bilen ile bilmeyen berāber olur.”⁵⁷ (yk. 35b)

“Haḫ te'ālā ḫazretlerinüñ mekri çokdur”⁵⁸ (yk. 42a)

- Arapça metin ve Türkçe açıklaması ile birlikte olarak;

“Hel yestevi'llezīne ya'lemūne ve'llezīne lā ya'lemūn.” buyurmuşdur. Hiç bilen ile bilmeyen berāber olur mı.(yk. 4a)

⁵⁴ “Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacağı yir cehennemdir. O gidilecek yir ne de kötüdür!” 66/ Tahrim / 9.

⁵⁵ “Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşılanları sever. ” 16/ Saf / 4.

⁵⁶ “Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar.” 35 / Fatır / 28.

⁵⁷ “Hel yestevi'llezīne ya'lemūne ve'llezīne lā ya'lemūn” 39/ Zümer/ 9.

⁵⁸ “Ve yemkuru'llāh, va'llāhu ḫayru'l-mākirīn” 8/ Enfâl/30.

B. Hadisler

“İnne cemī‘i e ‘mâli ‘l-bir ‘inde ‘l-cihādi ke-kaṭretin fi ‘l-baḥr” (2a)

“Liküllü nebiyy ḥirfe ve ḥirfeti işnān el-fakru ve ‘l-cihād fe-men aḥabehüme fekad aḥabbeni ve men abğazehüme fekad abğazeni” (2b)

“men istehaffe üstādehü nesiye ma-ḥafezehü vekelle lisānehü ve ḥaraca mine ‘d-dünyā bi-ğayri imān” (37a)

4.3.3.2.Kelam-ı Kibardan

“Kullanmasun bilene kal ‘a bilmeyene belā.” (4a)

“Elmer ‘ü ‘adüvvün li-mā cehelehü” (35b)

4.3.3.3.Tasavvuf Ehlinin Söylemleri

“Yayı şerī‘ate ve kirişi tarīkate ve oḳı ḥaḳīkate ve remī ma‘rifete teşbīh eylemişlerdür.” (22a)

4.3.3.4.Atasöz Kullanımı

“Göre gelen süre gider.” (6a)

“At işler er ögünür.” (39b)

4.3.3.5.Deyim Kullanımı

Yazarın kullandığı deyimler incelediğinde bunların daha çok günlük dilde bulunan ve herkesçe bilinen ifadeler olduğu görülmektedir.

Mustafa'nın metninde deyimlerin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir, eserde deyim kullanılmamış yaprak neredeyse yok gibidir.

Ara ara yer verilen deyimler “kan ağlamak / ele getürmek” görüldüğü gibi özellikle mukaddime bölümünde ağır ve süslü bir dil kullanılmıştır.

Eserde en çok kullanılan deyimler “*kararı kalmak, arka vermek ve hor görmek*”tir. Bu deyimlerden “*kararı kalmak*” sekiz, “*arka vermek*” beş, “*hor görmek*” on kez kullanılmıştır. Aşağıdaki cümlede Mustafa’nın en fazla kullandığı iki deyim aynı cümlede yer aldığı görülmektedir:

“*Ḳarāra ḳarāri ḳalmayup ḳarāra arḳa virmek ile el- ‘iyāzū bi’ llāh cümle ‘askerūn münhezim olmasına sebep olur.’*” (8a)

“*Hor görmeye*”(41b)

“*Yüz duta*”(8b)

“*Kararı kalmak*” (8a)

“*Arka vermek*” (8a)

Örnek cümlede de görüldüğü üzere, eserde bir cümle birden fazla deyim kullanılabilmiştir; bu husus deyimlerin Mustafa’nın üslûbunun önemli bir parçası olduğunu kanıtlar niteliktedir.

4.1.13.6 Müellifin Önemli Kaynakları

Müellif ara sıra kitap isimlerini zikretmiştir. Bu durum onun kaynakları göstermesi bakımından önemlidir. Zikredilen isimlerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

Eserin adı	Bulunduğu yaprak
<i>Bostān</i>	İl 7a
<i>Kütüb-i Resā’il</i>	İl 16b
<i>Meşnevî-i Şerîf</i>	İl 42a

5. METİN

5.2.Nüsha Tercihinde İzlenen Yol Ve Nüshaların Değerlendirilmesi

Eserin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde tespit edilen 9 nüshası bulunmaktadır. Tespit edilebilen nüshaların incelemesi neticesinde metnin telif edildiği döneme yakın, en eski 3 nüsha mukayeseli okumaya tâbi tutulmuştur.

Çalışmamızda sadece dijital kaynaklar üzerinden yola çıkılmamış tarama kısmı daha da genişletilerek fiili nüshaları olarak Mısır, Hollanda gibi ülkelerde tarama yapılmış ve eserin nüshaları, bulunduğu kurumlardan temin edilmiştir. Böylece yapılan tarama tespit sonucunda ele aldığımız üç nüsha yazarın yaşadığı döneme daha yakın olan en eski üç nüsha olarak karşılaştırılıp metin hâline getirilmiştir. Elde ettiğimiz dokuz nüshanın tamamında eserin başlangıç ve bitiş kısımlarının aynı olduğu görülmüştür.

Başlangıç kısımları şöyledir:

"Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

Elhamdüli'llāhi'llezi fazzal'l-mucāhidīne 'ale'l-kā'idin ve emernā bi-mücāhedeti'l-mülhidīne'l-kāfeyerīn kemā kıāle sübhānehu ve te'ālā "Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-küffāre ve'l-münāfikīne vağluz 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maşīr."... "

Bitiş kısımları da şöyledir:

"...āhırı ve 'ākıbeti kelime-i şehādet ile āhır ola āmīn ya mücibe's-sā'līn āmentü bilāhi'l-lezi lā-ilāh illa hüve ve eşhidūni ya ihvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve resūlühü ve'l-ḥamdü lillāhi rabbi'l-'ālemīn."

Bazı nüshaların istinsah tarihi bilinirken bazı nüshalarında istinsah tarihi yoktur. Çalışmamızda ise istinsah tarihi belli olan nüshaların (İ1, H1, İ2) en eski olan üç nüshasını ele aldık.

İ1 nüshasındaki bazı kelimelerin İ2 ve H nüshalarında yanlış yazımı bulunmamakla birlikte H ve İ2 nüshalarının birbirine yakın nüshalar olduğunu söyleyebiliriz.

H1 nüshasında ilk yaprakta; “Hâzâ Kitâbü Fevâ'id-i Ğazâ Muṭavvel Fezâ'il-i Cihâd Bâkî Efendî” ile başlayan metnin bulunduğu varâğın sonrasındaki yaprakta istinsah tarihi (1043) yazılmıştır. Eserin sonunda ise eser harici hiçbir şey yazılmamıştır.

İ1 nüshasının ilk yaprağında “Risâle-i Ta'lîm-i Silâhşör Risâle Fî Hakkı'l-Fürs” sonraki yaprak ise “Mecmû'atü'r-Resâ'il Evvelühe, Fevâ'id-i Ğazâ, Bi-Ḥaṭṭı'l-Nesh, Saṭr 19” bulunmaktadır. Eserin sonunda ise istinsah tarihi (1035) verilmiştir. Ayrıca o mecmuanın sonunda hiç bir temellük kaydına rastlanmamıştır.

Eserin karşılaştırdığımız üç nüshası incelendiğinde ve kelime tercihleri ile imlâ özellikleri göz önüne alındığında İ2 ve H1 nüshalarının ayrı birer kol oluşturduğunu söyleyebiliriz. İ1 nüshasının ise diğer nüshalardan daha farklı tercihlere sahip olduğunu belirtmeliyiz. Hedefimiz eski olan bu üç nüshayı karşılaştırıp çalışmamız sonucunda müellifin nüshasına en yakın metne ulaşmaktır.

Karşılaştırma yapılırken nüsha tercihinde tarama yapılarak, tespit edildi ve bunların içinden en eski nüsha ele alınmış.

5.3. Nüshaların Tavsifi⁵⁹:

“Fevâ'id-i Ğazâ”nın tespit edebildiğimiz 9 nüshası şu şekilde sıralanabilir. Birinci nüsha İ1, ikinci nüsha İ2 ve üçüncü nüsha H şeklinde kısaltılarak gösterilecektir. en eski 3 nüsha mukayeseli okumaya tâbi tutulmuştur.

5.3.1. İ1 Nüshası

Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, NEKTY03726 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

Her sayfasında 19 satır yer almaktadır. Toplam 3 eserden oluşup 83 yapraktır. Bu mecmua içerisindeki 42 yapraktan oluşan ilk eser “Fevâ'id-i Ğazâ”dır. Eser 198X128 mm ölçülerindedir. İlk yaprağında “*Risâle-i Ta'lîm Silâhşör Risâle Fî Hakkı'l-Furs*,

⁵⁹ Bu bilgilerin aktarılmasında eserin bulunduğu kütüphanelerin kataloglarından da yararlanılmıştır.

Mecmū‘atü’r-Resâ’il Evvelühe, Fevâ’id-i Ğazâ, Bi-Ĥaṭṭı’l-Nesh, Saṭr 19” kaydı bulunmaktadır.

Eser “Nesih” hattı ile yazılmıştır. Kahverengi, şemseli mıklepli mukavva ciltli olup içinde ebruli desenli kâğıt vardır. Geçiş yahut beyitler, başlıklar ve adlar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Adlar, Arapça ve Farsça kelimelerin üzerine kırmızı çizgi koyulmuştur. Eserin ilk varağında sadece “ Mecnū‘atü’r-Resâ’il Evvelühe, Fevâ’id-i Ğazâ, Bi-Ĥaṭṭı’l-Nesh, Saṭr 19....” cümlesi yazılmıştır. Hicri 1035 tarihlidir.

Baş:

" Hāzā Kitābü Fevā’id-i Ğazā Muṭavvel

Bismi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm

Elhamdüli’llāhi’llezī faẓẓa’l-mucāhidīne ‘ale’l-kā’idīn ve emernā bi-mücāhedeti’l-mülhidīne’l-kāfeyerīn kemā kāle sübhānehu ve te’ālā “Yā eyyuhe’n-nebiyyu cāhidi’l-küffāre ve’l-münāfikīne vağluz ‘aleyhim ve me’vahüm cehennem ve bi’sel-maṣīr.”... "

Son:

"...āhırı ve ‘ākıbeti kelime-i şehādet ile āhır ola āmīn ya mücibe’s-sā’ilīn āmentü bilāhi’l-lezī lā-ilāhe illā hüve ve eşhidūni yā ihvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illā’llāh ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abdühü ve resūlühü ve’l-ḥamdü li’llāhi rabbi’l-‘ālemīn. Sene 1035"(yk. 42b).

5.3.2. H1 Nüşası

Bu nüsha Leiden Kütüphanesi'nde, Cod.Or.835 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Her sayfasında 11 satır mevcuttur. Toplam 97 yapraktır. Eser “Nesih” hattı ile yazılmıştır. Kahverengi, sade ve deri ciltlidir. Geçişler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. İkinci yaprakta kırmızı, mavi ve altın mürekkep barındıran ser-levha vardır. Yapraklarda bulunan yazıların tümü kırmızı renkli çerçeve içerisindedir. Bazı beyitler ikiye bölünmüş

kırmızı çerçeve içindedir. Eserin ilk varağındaki; “Hāzā Kitābü Fevā'id-i Ġazā Muṭavvel” yazılmıştır. Kitabın müstensihî belirtilmemiştir. Hicri 1043 tarihlidir.

Baş:

" Hāzā Kitābü Fevā'id-i Ġazā Muṭavvel

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Elhamdüli'llāhi'llezī faẓẓa'l-mucāhidīne 'ale'l-kā'idin ve emernā bi-mücāhedeti'l-mülhidīne'l-kāfeyerīn kemā kāle sübhānehu ve te'ālā “Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-küffāre ve'l-münāfikīne vağluz 'aleyhim ve me'vahūm cehennem ve bi'se'l-maṣīr.”... "

Son:

"... āhırı ve 'ākıbeti kelime-i şehādet ile āhır ola *āmīn ya mücibe's-sā'ilīn āmentü bil-lāhi'l-lezī lā-ilāhe illā hüve ve eşhidūni yā ihvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve resūlühü ve'l-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-'ālemīn.*"

5.3.3. İ2 Nüshası

Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, NEKTY00774 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Her sayfasında 11 satır mevcuttur. Tek eserden oluşup 96 yapaktır. Kitap, 194X141 mm. ölçülerindedir. “Nesih” hattı ile yazılmıştır. Kitabın müstensihî Abdulhak El-kadi olup istinsâh tarihi 1057'dir. Bordo renkli, sade mukavva ciltlidir. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserin ilk varağında temellük kaydına göre; “Min ketebe'l-faḳīr Abdulḥaḳ El-ḳādī mu'asker Anaṭolı....”, “Müellif-i kitāb silāhşör Muṣṭafā Ağa ḳapu ağası ḳolı dinmegile meşhur imiş ...”, “Mütāla'a olınacaḳ bir kitābdır ḳayli daḳayıḳ ḳarb vardır şimdi ta'līm cedīd... meşhur olan ḳavānīn mündericdir” cümleleri ilk yaprakta bulunmaktadır. Eser 96. yaprakta bitmektedir. 97. yaprakta ise müstensih, esere ait olmayan cümleler yazmıştır. 98. yaprak olan son yaprakta “...oğlı Osman dünyāya geldiği tarihtir ki zikr olunur şehir-i Receb bi-mucebin (?) dördüncü günü ki yevm İsneyn günüdür.... Evvel vücūda gelmiştir sene 1057.” cümlesi bulunmaktadır. Hicri 1057 tarihinde yazılmıştır.

Baş:

" Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Elḥamdüli'llāhi'llezī faẓẓa'l-mucāhidīne 'ale'l-kā'idin ve emernā bi-mücāhedeti'l-mülhidīne'l-kāfeyerīn kemā ḳāle sübhānehu ve te'ālā "Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-ḳüffāre ve'l-münāfikīne vaḡluẓ 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maṣīr."... "

Son:

"...āḫırı ve 'āḳıbeti kelime-i şehādet ile āḫır ola āmīn yā mücibe's-sā'ilīn āmentü bi'llāhi'l-lezi lā-ilāhe illā hüve ve eşhidüni yā ihvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve resülühü ve'l-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-'ālemīn..."

5.3.4. M1 Nüshası

Bu nüshanın bulunduğu yer Kahire-Mısır olup, Mısır Milli Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmaları, İctimai Türkî Talat 11 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Her sayfasında 15 satır mevcuttur. Tek eserden oluşup 149 yapraktır. Kitap 205x140 mm ölçülerindedir. "Nesih" hattı ile yazılmıştır. Müstensihi Muhammed Hulusi'dir. Hicri 1121 tarihinde yazılmıştır.

Baş:

" Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Elḥamdüli'llāhi'llezī faẓẓa'l-mucāhidīne 'ale'l-kā'idin ve emernā bi-mücāhedeti'l-mülhidīne'l-kāfeyerīn kemā ḳāle sübhānehu ve te'ālā "Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-ḳüffāre ve'l-münāfikīne vaḡluẓ 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maṣīr."... "

Son:

"...āḫırı ve 'āḳıbeti kelime-i şehādet ile āḫır ola āmīn yā mücibe's-sā'ilīn āmentü bi'llāhi'l-lezi lā-ilāhe illā hüve ve eşhidüni yā ihvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve resülühü ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīn. Tem

Sevvedehilü es-sayyed *Muhammed* Hulûsî fî beldet-i K̄arahıŝâr-ı ŝarkî Allâhümme ħarrim laħme kâtibehü mine'n-nâr."

5.3.5. M2 Nüshası

Bu nüshanın bulunduğu yer Kahire-Mısır olup, Mısır Milli Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmaları, İctimai Türkî Talat 13 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Her sayfasında 11 satır mevcuttur. Tek eserden oluşup 98 yapraktır. Kitap 202x125 mm ölçülerindedir. "Nesih" hattı ile yazılmıştır. Müstensihî ve telif tarihi belli değildir.

Baş:

" Bismi'llâhi'r-raħmâni'r-raħîm

Elhamdüli'llâhi'llezi fazzâ'l-mucâhidîne 'ale'l-kâ'idin ve emernâ bi-mücâhedeti'l-mülhidîne'l-kâfeyerîn kemâ kâle sübhânehu ve te'âlâ "Yâ eyyuhe'n-nebiyyu câhidi'l-küffâre ve'l-münâfikîne vağluz 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maŝîr."... "

Son:

"...âĥırı ve 'âķıbeti kelime-i şehâdet ile âĥır ola âmîn ya mücibe's-sâ'ilîn âmentü bi'llâhi'l-lezi lâ-ilâhe illâ hüve ve eşhidüni yâ ihvân ennî eşhedü enne lâ ilâhe illa'llâh ve eşhedü enne Muhammeden 'abdühü ve resûlühü ve'l-ħamdü li'llâhi Rabbi'l- 'âlemîn..."

5.3.6. H2 Nüshası

Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde, Warner, Cod.Or. 765 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Her sayfasında 13 satır mevcuttur. Tek eserden oluşup 87 yapraktır. Kitap 203x138 mm ölçülerindedir. "Nesih" hattı ile yazılmıştır. Müstensihî ve telif tarihi belli değildir.

Baş:

" Bismi'llâhi'r-raħmâni'r-raħîm

Elhamdüli'llāhi'llezī faẓẓa'l-mucāhidīne 'ale'l-kā'idin ve emernā bi-mücāhedeti'l-mülhidīne'l-kāfeyerīn kemā kâle sübhānehu ve te'ālā "Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-küffāre ve'l-münāfikīne vağluz 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maşīr."... "

Son:

"...āhırı ve 'ākıbeti kelime-i şehādet ile āhır ola āmīn ya mücibe's-sā'ilīn āmentü bi'llāhi'l-lezī lā-ilāhe illā hüve ve eşhidūni yā ihvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve resūlühü ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīn..."

5.3.7. D Nüshası

Bu nüshanın bulunduğu yer İstanbul olup, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde, 005560 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Her sayfasında 11 satır mevcuttur. Tek eserden oluşup 90 yapraktır. Kitap 202x125 mm ölçülerindedir. Krem renkte filigranlı kâğıda sahip olup, siyah ve kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserin cildi yenilenmiş, suni şiraze takılmış, kenarları giyotinle düzeltilmiştir. Eserin bazı yaprakları kâğıt yapıştırmak suretiyle tamir görmüştür. Eserin bazı yapraklarında mürekkep dağılması metne zarar vermiştir. Eserin 1b varağında mihrabiyeli, kırmızı, altın yıldız süslemeli bir serlevha vardır. 2a varağında metnin etrafı altın yıldız bordürle cedvelenmiştir. Diğer yapraklarda ise metnin etrafı kırmızı cedvelle çerçevenmiştir.

Rekabe kaydı olup eserin 90b varağında fihrist vardır. "Nesih" hattı ile yazılmıştır. Müstensihî belirtilmemiştir.

Baş:

" Hāzā Kitābü Fevâ'id-i Ğazâ

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Elhamdüli'llāhi'llezī faẓẓa'l-mucāhidīne 'ale'l-kā'idin ve emernā bi-mücāhedeti'l-mülhidīne'l-kāfeyerīn kemā kâle sübhānehu ve te'ālā "Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-küffāre ve'l-münāfikīne vağluz 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maşīr."... "

Son:

“...āhırı ve ‘ākıbeti kelime-i şehādet ile āhır ola *āmīn ya mūcibe’s-sā’ilīn āmentū bi’llāhi’l-lezī lā-ilāhe illā hūve ve eşhidūni yā ihvān ennī eşhedū enne lā ilāhe illa’llāh ve eşhedū enne Muḥammeden ‘abdühü ve resūlühü ve’l-ḥamdü li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn...*”

5.3.8. İng Nüşhası

Bu nüshanın bulunduğu yer İngiltere olup, İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Sloane 3593 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Her sayfasında 11 satır mevcuttur. Tek eserden oluşup 89 yapraktır. Kitabın 203x127 mm ölçülerindedir. “Nesih” hattı ile yazılmıştır. Müstensihî bilinmemektedir. Telif tarihi belirtilmemiştir.

Baş:

" Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

Elḥamdüli’llāhi’llezī faẓẓa’l-mucāhidīne ‘ale’l-kā’idin ve emernā bi-mucāhedeti’l-mülhidīne’l-kāfeyerīn kemā kāle sübhānehu ve te’ālā “Yā eyyuhe’n-nebiyyu cāhidi’l-küffāre ve’l-münāfikīne vaḡluz ‘aleyhim ve me’vahüm cehennem ve bi’sel-maṣīr.”... "

Son:

“...āhırı ve ‘ākıbeti kelime-i şehādet ile āhır ola *āmīn ya mūcibe’s-sā’ilīn āmentū bi’llāhi’l-lezī lā-ilāhe illā hūve ve eşhidūni yā ihvān ennī eşhedū enne lā ilāhe illa’llāh ve eşhedū enne Muḥammeden ‘abdühü ve resūlühü ve’l-ḥamdü li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn...*”

5.3.9. SA Nüşhası

Bu nüshanın bulunduğu yer Suudi Arabistan olup, Riyad Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları ile kayıtlıdır. Ciltli bir nüshadır. Önemli sözcüklerin kırmızı ve çok azının altın olduğu, ince siyah nesih yazısıyla, tüm sayfalar altınla süslenmiştir. Son sayfalara doğru su lekesi ağırlaşır, ancak eser genellikle iyi durumda ve tüm kelimeler açıkça mevcuttur. Altın işlemeli ve çekme kapaklarında ve kanatçıkta üç "Şemse" ile çağdaş,

ince, klasik bir Osmanlı ciltleme örneğidir. Kitap 210x150 mm ölçülerindedir. İstinsah kaydı yoktur.

Baş:

" Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Elḥamdüli'llāhi'llezī faẓẓa'l-mucāhidīne 'ale'l-ḳā'idin ve emernā bi-mücāhedeti'l-mülḥidīne'l-kāfeyerīn kemā ḳāle sübhānehu ve te'ālā "Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-ḳüffāre ve'l-münāfikīne vaḡluẓ 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maṣīr." ... "

Son:

"...āḫırı ve 'āḳıbeti kelime-i şehādet ile āḫır ola āmīn ya mücibe's-sā'ilīn āmentü bi'llāhi'l-leẓi lā-ilāhe illā hüve ve eşhidüni yā iḫvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve resülühü ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīn..."

Metin Tesisinde İzlenen Yol ⁶⁰:

1. Metin içerisinde ayrı yazılması gereken kelimelerin birleşik olarak yazıldığı görülmüş ve bu kelimelerin aralarına kısa "-" konularak ayrı olarak düzeltilmiştir. Örneğin: "olduğdan-şoñra".
2. Metne yapılan eklemeler [] işareti ile gösterilmiştir. Anlaşılanmayan yerlere (?) işareti konulmuştur.
3. Atıf vavları " u, ü, vü, ve" şeklinde alınmıştır.
4. Farsça kelimelerin arasına "-" işareti konulmuştur. Örneğin: "tîr-keş", "ser-gerdân", "bî-çâregân".
5. Metinde yer alan imlası yanlış kelimeler, transkripsiyonlu metinde düzeltilip yanlış yazımlar dipnotlarda gösterilmiştir. "Kıyâtbây" gibidir.
6. Metinde yer yer "ñ" ile yazılması gereken ekler "n" harfi ile yazılmıştır. Bunların tespit edilebilenleri düzeltilmiş ve dipnotlarda gösterilmemiştir.
7. Metinde yer alan manzumelerin şairleri tespit edilebilenleri dipnotlarda belirtilmiştir.
8. Metin içerisindeki bütün kırmızı mürekkep ile yazılmış kelimeler koyu olarak yazılmıştır.
9. Arapça, Farsça kelimeler ve beyitler italik yazılmıştır.
10. Arapça ve Farsça olan deyimler, hadisler ve *Kur'ân-ı Kerîm* ayetlerinin anlamı dipnotta izah edilmiştir.
11. Yaprak numaraları koyu olarak yazılmıştır.

⁶⁰ Bu bölümün hazırlanmasında Hanife Koncu ve Müjgan Çakır'ın *XVI. Yüzyılın Bir Aşk Hikâyesi Medhî'nin Şîr-i Dilîr Bâ-Mihr-i Münîr* adlı (Kesit Yay., İstanbul, 2010) kitabından yararlanılmıştır.

5.4. Transkripsiyon Sistemi

ا (أ)	a, â	ص	ş
ا (إ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž
ب	b, p	ط	ţ
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	s	غ	g
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	h	ك، گ	K, g, ñ
خ	h	ل	l
د	d	م	m
ذ	z	ن	n
ر	r	و	v, u, ū, ü, o, ö
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	لا	la, lâ
س	s	ي	y, ı, i, ĩ
ش	ş	ء	’

5.5. Transkripsiyonlu Metin

[İ1 1b, İ2 1b, H 1b]

Hāzā Kitābü *Fevā'id-i Ġazā* Muṭavvel⁶¹

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

*Elhamdüli'llāhi'llezī faẓẓa'l-mucāhidīne 'ale'l-kā'idīn ve emernā bi-mücāhedeti'l-mülhidīne'l-kāfirīn kemā ḳāle sübhānehu ve te'ālā "Yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-kuḳfāre ve'l-münāfikīne vaḡluẓ 'aleyhim ve me'vahüm cehennem ve bi'se'l-maṣīr."*⁶² *Elā ve hüve'l-'alīmü'l-ḥakīmü'l-ḥabīr ve's-ṣalātü ve's-selāmü'l-etemmānü'l-ekmelān 'alā seyyidi'l-rūsüli ve's-sultāni'l-lezi bi-vesiletihi nuṣratü'd-dīn bi's-seyfi ve's-sehmi ve ḳatālü'l-müṣrikīn [H 2a] ve 'alā ālihi [İ2 2a] ve aṣḥābihi'l-lezīne't-tebe'ūhu fī i'zāzi'd-dīn bi-idḥāli'l-kāfirīn cehennem ḥālidīne ve bi'se'l-ḳarīn. Ba'de edā-i ḥamd-ı Hudā ve ṣalavātu server-i enbiyā ve ālihi'l-etḳiyā. Ya ihvāni erṣidükümullāh irṣāden ḥālisen biluḫfi'l-kerīm. Bilgi ve āḡāḥ olḡil ki çün Ḥazret-i Allāh celle ṣānehu ve teḳaddes dīn ü devlet-i Muḫammedi ve erkān-ı şerī'at-i Aḫmedi şemṣīr ü ḳalem birle maẓbūṭ u müretteb ḳılıp ilā yevmi'l-ḳıyāme bunlar ile taḳviyet bulup ḳā'im ola. Pes ehl-i seyfdan olan ḡuzāta lāzımdur ki dā'imā esbāb-ı cihād ile muḳayyed olup evlād u⁶³ [H 3b] etbā'ını daḡı bu fennüñ taḫṣīl ü tekmīline taḫrīz [İ1 2a] ide. Zīrā ehemmi-i [İ2 3b] umürdan ve eşref-i ḡirefdan idüḡi bu āyet-i kerīme ile zāhirdür⁶⁴. *Cihād fī sebīli'llāh Ḥaḳ te'ālā ḡazretlerinüñ*⁶⁵ *ḳatında ḳatı sevgülü 'ameldür ḳāle'llāhu te'ālā "İnna'llāhe yuḡıbbu'l-lezīne yukātilüne fī sebīlihi ṣaffen ke'ennehum bunyānun merṣūṣ"*⁶⁶ ve Ḥazret-i Resül-i Ekremden efzāl-i a'māldan su'āl olınduḡda *"İnne cemī'i e'māli'l-bir 'inde'l-cihādi ke-ḳaṭretin fī'l-baḡr"*⁶⁷ buyurdu.*

Der-i'tizār-ı na't-ı seyyidi'l-mürselīn

⁶¹ Hāzā Kitābü *Fevā'id-i Ġazā* Muṭavvel: - İ2.

⁶² "Ey Peygamber! Kāfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacağı yir cehennemdir. O gidilecek yir ne de kötüdür!" 66/ Tahrir / 9.

⁶³ evlād ve etbā'ini: evlād-i etbā'ini: İ1.

⁶⁴ bu āyet-i kerīme zāhirdür: bu āyet-i kerīme ile zāhirdür H.

⁶⁵ Ḥaḳ te'ālā: Ḥaḳ H.

⁶⁶ "Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşımları sever." 16/ Saf / 4.

⁶⁷ "Bütün ibadetlere verilen sevap, Allah yolunda savaşa [cihada] verilen sevaba göre, deniz yanında bir damla su gibidir." (Hadis- *Fi Cāmi'il-muḡtesar 'an ibni Kasım*)

Bu risāle-i şerīfe *sultānū'l-enbiyā'i ve'l-mürselīn ḥabībi rabbi'l-‘ālemīn* *Ḥazret-i Muḥammedi* [H 3a] *'l-Muştafa şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemūñ zīnet-i medḥ-i şerīfleri ile tezyīn ü teşrīf olunmaduđı* [İ2 3a] bu 'aczdendür ki *Ḥazret-i Allāh celle şānehu ve teḳaddese* *Ḳur'ān-ı Kerīm*'inde medḥ ü şenā eyleyüp bi'z-zāt memdūḥ-ı rabbū'l-‘ālemīn olan sultān-ı kevneyne lāyık ne (?) medḥ ü şenāya ḳādir olan ki dilüme alup medḥ eyleyem **Nazm**

— — • / — • — —

Medḥi sezā nedārem

Nezd-i şumā bimārem

Her rüz şeb mesārem

Yā Muştafa 'l-Muḥammed

Medḥat sezā ḥudā gerd

Her ḥācet [ü] revā kerd

Ber 'iştān [u] 'atā gerd

Yā Muştafa 'l-Muḥammed [İ1 2b]

Dārem ümīd-i luţfet[H 4b]

Der- 'arşa-i kıyāmet

Tā miküni şefā 'at

Yā Muştafa 'l-Muḥammed

Ferdā çümi bimārem [İ2 4a]

An keremhā ki dārem

Ez tū ümīd-vārem

Yā Muştafa 'l-Muḥammed

Qur'an-ı Haq çü dîdem

*Lâ taknaţu ŧenîdem*⁶⁸

Nevmîd cân dîdem

*Yâ Muştafa 'l-Muhammed*⁶⁹

Muqaddime bilgil ki fûnûn-ı silâhşöriyye muqaddimât-ı cihâddandır ve cihâd-ı Hazret-i Resûl'llâh şalla'llâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellemûn şan'atıdır. Nitekim Enes bin Mâlik Raziya'llâhu 'anhu rivâyet ider **qâle Resûl'llâhi şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem** “*Liküllî nebiyy ħirfe ve ħirfeti işnân el-fakru ve 'l-cihâd [H 4b] fe-men aĥabehüme fekad aĥabbeni ve men abġazehüme fekad abġazeni*”⁷⁰. Ma'lûm ola ki [İ2 4a] Hazret-i Qur'an'da cihâd hakkında nâzil olan âyât-ı beyyinât iñen çokdur ve her bir âyet-i kerîmeye muţâbık eĥâdîs-i nebeviyye yine çokdur. Cümlesi yazılmaġ lâzım gelse bu kitâb ziyâde mufaşşal u muţavvel olmaġ iktizâ eylemegile taĥrîr ü taġrîr olunduġı miqdâr ile iktifâ olındı. **Qâle Allâhu Te'âlâ fî sûreti [İ1 3a] 'n-Nisâ** “*Fezzale'llâhu'l-mucâhidîne bi-emvâlihîm ve enfusihîm 'ale'l-kâ'idine deraceh, ve kullen ve'ade'llâhu'l-ĥusna, ve fezzale'llâhu'l-mucâhidine 'ale'l-kâ'idine ecran 'azîma.*”⁷¹ ve **qâle celle ve 'alâ [H 5b] fî sûreti'ş-Şaf** “*Yâ eyyuhe'llezîne 'âmenu hel [İ2 5b] edullukum 'alâ ticâretin tuncîkum min 'azâbin elîm. Tu'minune bi'llâhi ve rasûlihi ve tucahidune fî sebîl'llâhi bi-emvâlikum ve enfusikum, zâlikum ĥayrun lekum in kuntum ta'lemün.*”⁷² ve **qâle celle şânehü fî sûreti'l-Bakara** “*İnne'llezîne 'âmenu ve'llezîne hacerü ve cahedü fî sebîl'llâhi 'ulâ'ike yercune raĥmete'llâh, va'llâhu ġafûrun raĥîm.*”⁷³ ve **qâle Allâhu te'âlâ fî sûreti 'Âl-i 'İmrân** “*Ve lâ-taĥsebenne 'llezîne ħutilü fî sebîl'llâhi emvâten, bel*

⁶⁸ “ümit kesmeyin!” 39 / Zümer / 53.

⁶⁹ “Size layık olan bir övgüm yok ki sizin yanınıza getireyim. Hergün utanıp çekiniyorum ya Mustafa Muhammed. Senin övgün her dileġi yirine getirdi ya Mustafa Muhammed. Kıyamet gününde bana ŧefaât edeceġinden ümit ediyorum ya Mustafa Muhammed.”

⁷⁰ “Her peygamberin bir zanaatı vardır ve benimki ikidir: Yoksulluk ve cihat, onları seven beni sever ve onlardan nefret eden benden nefret eder.” (Hadis)

⁷¹ “Allah, malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) vademiştir; ama mücahidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.” 4 / Nisa / 95.

⁷² “Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Resûlüne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.” 61 / Saf / 10 ve 11.

⁷³ “İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya, işte bunlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah, ġafûr ve raĥîmdir.” 2 / Bakara / 218.

'ahya'un 'inde rabbihim yurzekün. Ferihîne bi-ma 'ātahumu'llahu min fazlıhi ve yestebşirüne bi'llezine lem yelḥaku bi-him min ḥalfihim 'ella ḥayfun 'aleyhim [İ2, H 5a] ve la hum yaḥzenün."⁷⁴ ve **ḳāle celle celālehu fî sûreti'n-Nisā'** "Fel-yuḳātil fî sebili'llāhi'llezine yeşrun'l-ḥayāte'd-dünyā bi'l-āḥirah."⁷⁵ ve **ḳāle tebāreke ve te'ālā fî sûreti't-Tevbā** "Ellezine 'āmenū ve hacerū ve cahedū [İ1 3b] fî sebili'llāhi bi-emvālihim ve enfusihim, a'zamu deraceten 'inde'llāh, ve 'ulā'ike humu'l-fā'izün."⁷⁶ Pes 'alā külli ḥāl-i ḡuzātdan olan merd-i silāḥ üstāda mürāca'at ve esbāb-ı silāḥuñ taḥşil ü tekmi line mübāşeret lāzımdur. Zīrā a'dā' 'askeri ile muḳābele olup maḥall-i muḥārebeye her bir silāḥuñ bir yiri [İ2 6b] gelür ve gāḥ vāḳı' olur ki çābüklügiyle bir sâ'atde cümlesiyle devr idüp ceng eylemek [H 6b] lāzım gelür. Böyle maḥalde merd-i ḳitāl her bir silāḥa mu'tād olup ḳatı çābük-dest olmak gerekdür ki ḥaşma ḡālib ola.

Beyt

• — — / • — — / • — — / • —

Yaşasın yaşadukça merd-i ḳitāl

Çabük deprenür bād-ı şarşar-mişāl

Ḳırasın hemān kāhil ü nekbeti

Ki şemşir-i cenge uzatmaz eli

Üstāddan görmeyüp ḥām-dest olan fāris kılıç ile ceng lāzım geldükde ekşer 'ādetleri böyledür ki gönderlerin yire birağurlar böyle iş iden merd-i denī tekrār gönder maḥalli geldükde [İ2 6a] niçe olacağı bellü ve kılıç ile ceng iderken oḳ yay ile ceng lāzım geldükde [H 6a] ḳılıcın teziyye(?) ḳınına ḳatamayup bu maḥalde ḳılıcı daḡı gönder yolına gönderürse oḳ yay ile dizgin yolın bilmeyince yine ceng ḳābil degüldür. [İ1 4a] Nihāyet mertebe bir oḳ atar dizgin yolın bilmeyen merd-i nāḳış ikinci oḳa ḳādir olmaz

⁷⁴ "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar." 3 / Al-i İmran / 169 ve 170.

⁷⁵ "O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar." 4 / Nisa / 74.

⁷⁶ "İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır." 9 / Tevbe / 20.

cānını hālāş idemez. Nā-çār ‘āciz kılup yā maqtūl veyā giriftār-ı a‘dā olmağdan ğayrı çāre bulmaz. Hāğ te‘ālā **Qur’ān-ı Kerīm’inde** “*hel yestevi’llezine ya’lemūne ve’llezine lā ya’lemūn.*”⁷⁷ buyurmuşdur. Hiç bilen ile bilmeyen berāber olur mı **[İ2 7b] Beyt**

• — — / • — — / • — — / • —

Me-ters ez-cuvānān-ı şemşir-zen [H 7b]

*Hāzer kon zi-pīrān-ı bisyār-fen*⁷⁸

Maḥşül-i beyt

Kılıç urucu genç yigitlerden kōrkma fūnūnda māhir olan pīrlerden hāzer eyle. Yigit silāh kullanmasun bildükden şoñra *bi-lutfi’llāhi te‘ālā* muḥanneş olmağ ihtimāli yokdur. **Beyt**

• — — / • — — / • — — / • —

Cevānī çü ğired kemāneş be-dest

*Ne ez-şir tersed ne ez-pīl-i mest*⁷⁹

Maḥşül-i beyt

Yigit çünki yayını ve okını elinde duta ne arslandan kōrkar ne mest pīlden pes muḥanneşlik ve şaşkınlık silāha mu‘tād olmamağdan nāşī’dür. Meşelā kalkan ḥağğında **[İ2, H 7a]** dimişlerdür *kullanmasun bilene kal’a bilmeyene belā*. İmdi kişi kendüye⁸⁰ lāzım olan hüner ve ma‘rifeti üstāddan görmege tālīb ve ḥarīş olıcağ üstād himmeti ile dünyā ni‘metine ve āḥiret sa‘ādetine ve tālīb olduğı ma‘rifetūñ ḥağıkatına vāşıl olup ber-ḥurdār olması müyesser olur.

Beyt

• — • — / • • — — / • — • — / • • —

⁷⁷ “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” 39 / Zümer / 9.

⁷⁸ Bu beyit Şeyh Sadī-i Şirāzī’nin *Bostan*’ındandır Bkz. <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Kılıç kullanan cesur gençlerden değıl, tecrübeli ve bilgin ihtiyarlardan kork”

⁷⁹ Bu beyit Firdevsī’ye aittir. Bkz. <https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/esfandyar/sh24> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Yayını eline aldığı zaman bir genç, ne aslandan korkar ne de vahşi filden.”

⁸⁰ kendüye: kendiye İ1; kendüne H.

Tena ‘umi ke men ez-fa’zl der-cihān dīdem

Heme cefā-yi peder būd u silli-yi ustād⁸¹

[İ1 4b] Maḥşül-i nazm⁸²

Fa’zl u hünerden şol ni‘mete ki dünyāda vāşıl oldum dükeli babamuñ cefāsıyla üstādumuñ sillesi idi. [H 8b]

Dīger⁸³

— • — — / — • — — / — • —

Şaf‘-ı şāhān [İ2 8b]ḥor-me-ḥor şehd-i ḥasān

Tā kesi gerdi zi ikbāli kesān⁸⁴

Maḥşül-i beyt

Kemāl şāhibi olan ulularuñ muştı le’imleryñ ‘aselinden tatlıdur. Erbāb-ı ma‘ārif müşk ü ‘anbere beñzer devletlü baş oldur ki bir şāhib-i ma‘rifetüñ yanına varduğı zamānda meyl ü maḥabbet eyleyup büy-ı ma‘rifetinden bir şemme almak ümīdi ile varup ḥıdmetine mulāzemet ider. **Temsil**

Mūniş-i ‘ārifān ‘ārif şūd

Mūniş-i cāhilān cāhil şūd

Maḥşül-i beyt

Eyülere muḳārin olan eyü olur [H 8a] kemlere muḳārin olan mağrūr⁸⁵ olup erbāb-ı ma‘ārif istihkār ile nazār iderler. Anlar *ḥasire ‘d-dünyā ve ‘l-āḥire⁸⁶* olan tã’ifedendür.

⁸¹ Bu beyit Şeyh Baha’ının *Keşkül’* ündendir (<https://ganjoor.net/zahir/ghasidez/sh17>). “Dünyada fazilet namına bir fayda gördüysem hepsi baba cefası ve hocanın tokatıdır.”

⁸² Maḥşül-i nazm: Maḥşül-i beyt H.

⁸³ Dīger: dīger beyt H.

⁸⁴ Mısram vezni problemlidir.

⁸⁵ muḳārin olan mağrūr: muḳārin olan kim olur ve anlar ki dünyāda tena‘um ile [İ2 8a] mesrūr ve māl-ı Ḳārūn ile mağrūr İ2,H.

⁸⁶ Onlar dünya ve ahiretini kaybetmişler.

Ḳāle'llāhu te'ālā “ḳul metā'u'd-dünyā ḳalīl, ve'l-āḫīratu ḫayrun li-men itteḳā.”⁸⁷ Ol maḳūle ādemler gāv āmeden har reft maḳūlesidür. **Beyt**

•• — — / • — • — / •• —

Jerf-i deryā k'ez u güher zāyid

*Be-dehān-ı segī biyā lāyid*⁸⁸

Maḫşül-i beyt

Dürr-i deriñ (?) deryā ki andan cevher çıkar. Ol deryā bir kelbüñ ağız ile bulanmaz ya'nī murdār olmaz. [**H 9b**] İnsan ecnāsdur ekşeri encāsdur. Ol edānī ki hünervere istiḫḳār ile nazar iderler. Anlaruñ [**İ1 5a**] başlarında 'alāmet ber-ḫurdār olmaduğındandır. [**İ2 9b**]

Beyt

•• — — / •• — — / •• —

Māḫaşal zübdesi budur pendüñ

Çoğ olur münkeri ḫıredmendüñ

Ma'lüm ola ki 'asker üç firḳadur. Ehl-i seyf ü ehl-i ḳalem ve ra'ıyyetdür ve beytü'l-māl-i Müslimīn iki ṭā'ifeye maḫşüşdur. Ehl-i seyfe ve ehl-i ḳalemedür. Bu iki firḳadan gayrı ki re'āyā ve tüccār ve ehl-i sūḳ ṭā'ifesidür. Bunlar kimi oşr ü ḫarāc [**H 9a**] ve kimi gümrük ve bāc virüp cümlesi ümmü'l-ḫazā'inden 'addolınurlar. İmdi ehl-i seyf olan ṭā'ife ma'lüm oldı. Ehl-i ḳalem ise 'ulemā efendilerdür 'azzeḫümü'llāh ve efāza'llāhu [**İ2 9a**] te'ālā 'aleyhim envāri ḫikmetihi. Küttāb ve ehl-i ciheti 'ulemā efendilere ḫuddām meşābesindedür. Cümlesi ehl-i ḳalemden 'addolınurlar. Dünbekī ṭā'ifesi ḳankı ṭā'ifedendür beyān eyleyelüm. Eger ehl-i ḳalemden olmayup ehl-i seyfden ise⁸⁹ müsellaḫ atlarına süvār oldukları ḫâlde ḳılıca ḳādir olmaduğdan soñra anlara beytü'l-māldan ḫisse [**H 10b**] cā'iz degüldür. Ol maḳūle ṭā'ifeye dirlük ve mañşib viren şāhib-i ḳısmet

⁸⁷ “Onlara de ki: Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır... ” 4 / Nisa / 77.

⁸⁸ “İçinden cevher çıkan derin deniz, bir köpeğin ağzıyla pislenmez.”

⁸⁹ ehl-i seyfden ise: ehl-i seyfden iken süvāran ṭā'ifesinden ise İ2,H.

korçulur ki vebāle girer mes'ül olur. Anlara beytü'l-māldan vazīfe virmek meşelā zekāt [İ2 10b] cā'iz olmayan kimselere zekāt virmek gibidür. Pes 'adālet oldur ki herkes *mā-huliķa lehü*⁹⁰ da istiħdām olına 'askerīden olan ricāl[i] hīç olmazsa bārī yeke yek [İ1 5b] ħaşmından dutmamak gerekdür. Biñ sekiz tārīhinde vāķi' Uyvār seferine gelen Kırım ħanı merħūm Ğāzi Giray Ħan raħmetu'llāh dir idi ki kāmil üç biñ cündīye mālīk olaydum ki biñi [H 10a] şağa ve biñi şola ve biñi ilerüye oķ atalar idi 'Acem şāhını varup dutmağa baña 'asker yeterdi diyü temennā idüp āh iderdi. İmdi tamām⁹¹ yüz biñ qarartı ħām-dest [İ2 10a] mevcūd 'askerden yalnız on biñ 'asker ki cümlesi silāh-keş rāst-dest ve puhte-dest olalar bir kaç tarīķ ile ol yüz biñ 'askerden yegdür ne vechle yeg oldukları 'uķalāya ma'lūmdur. Zīrā bir recül ki ata ve dededen kılıç yüzün görmedüğinden mā-'adā beytü'l-māl-ı Müslimīnden vazīfeye vāşıl olduķdan şoñra [H 11b] ehle daħı muķārin olmayup silāh kullanmasın bilmedükden şoñra ceng güninde andan ne fā'ide umarsın. Ol maķüle şaħşuñ zararı fā'idesinden çokdur. Faķīr kefere evlādına [İ2 11b] ki *en'ame Allāhu 'aleyhim* şeref-i İslām ile müşerref olmışlardur. Qatı çok kimselere bu silāhşörlük hünerin ta'līm eylemişdür anlar ki aşlında kılıç olup babaları kılıç eri ise anları ķābil buldum. Sehl-i sa'y u himmet ile mertebe-i merdāna vāşıl oldılar ve anlar ki aşlında kılıç olmayup meşelā çiftçi tārīfesinden oldılar. Anlar da gerçek [H 11a] benī-ādemdür insāndur. [İ1 6a] Şānlarında ķābiliyyet vardur. Ammā çok zaħmet çekilmek gerekdür ki terbiye ile cemī' a'zası silāh ile murabbā ola. Böyle olıcaķ ya ol tārīfe ki aşlında kılıç olmaduğundan mā-'adā [İ2 11a] ehle daħı muķārin olmadılar. Anlardan ne ħayr umulur ki vazīfe ta'yīn idüp dā'imā derd-i serleri çekilür. Meşhūr meşeldür göre gelen süre gider dirler.

İħvān

Elħamdüli'llāhi'llezi en'ame 'aleynā ve hedānā li'l-İslām faķīr 'ālem-i cehāletde sinn-i şabāvetde kefere diyārında vālidümüz dārında iken gündüzün [H 12b] pīşemiz ve gicede endīşemiz dā'imā oķ atmada idi. Zīrā ol diyārda 'ādet böyledür ki herkes oğlun⁹² alup nişāngāha götürür. Tahmīnen elli yay boyu uzaķ yirde 'amelden ķalmış bir eski [İ2 12b] ķalkān veya aña beñzer bir 'alāmet diküp baħş ve ħaşmāne birle oķ atururlar. Bu kerre

⁹⁰ "Herkes yaratıldığı görev için yaratılmıştır. "

⁹¹ Tamām: -i1.

⁹² oğlun: oğlunı H.

her angısının oglu evvel urursa sayirler⁹³ zerine nm ssı olup mehr olur. Pes unki bu maalle gelindi. *Li-klli mamın mal* mutezsınca bu fev'id ve av'idn m'ellifi efaru'l-'ibd ve eharu'l-ecnd ser-silhrn-ı 'Osmniyn [H 12a] Mutafa Aa El-Mteferria e-ehir bi apu aası ulu bu tarr ve tertibi te'lif eyleyp *Fev'id-i az* diy ad virp fairne kendi hk-i mevlidin beyn idp eydr ki alumuz ol ceng-cyn neslinden olup [1 6b] hk-i mevldumuz⁹⁴ bu ebyt ile tarh olınmıdur. [2 12a] Beyt

[2 12a] Beyt

••— —/••— —/••—

Arnavd hk-i olupdur hkm

Kimseden yokdı (?) hnerde bkm

Duagn talı yirn gevheryem

ziynun hner-i serveriyem

••— —/•—•—/••—

*Her kime an 'at oldı fenn-i az*⁹⁵

[H 13b] Alumuz vri olupdur gy

Ma'lm ola ki Mıır diyrında erkise zamnında silhrk hneri bir mertebede revna bulup i'tibrı varımı ki 'ummen ul t'ifesi silhr olup mdm ki yigit silhr olmayınca hnkr ulluına girmez imi. Erbb-ı silh cmlesi evldına kukden 'ilm  kitbet ile te'dib eyledkleri gibi byyp ata binmege ve ılı

⁹³ sayirler: s'irler 2.

⁹⁴ mevldumuz: mevlidimiz 2,H.

⁹⁵ Mıraın vezni problemlidir.

kuşanmağa kâdir [İ2 13b] olduğdan sonra kezâlik silâhşörlük ve fârislük yolın ta‘lîm eyleyüp merete-i merdâna vâşıl olunca esbâb-ı harb [H 13a] ile terbiye iderler imiş. Mışır kulları her kangı diyârda añılsa Mışır cündîsi diyü ta‘bîr eyledükleri bu ma‘nâdur. Pes imdi benî âdem yine ol tã’ifedür. Ricâl yine ol maķûle ricâldür. Yâ şimdi niçün bu âdâb u erkân gözedilmeye diyü su‘âl vârid olur. Hâl bu ki bu ma‘nâ dîn [ü] devlete⁹⁶ ve dünyâ vü âhirete lâzım ma‘nâdur. El-cevâb anda varan hâkimler ellerindedür. Kendilerinin⁹⁷ pîşesi ve ma-huliķa lehüsi olmayınca güç ol zamân hûkkâm ta‘mîr-i diyâr [İ1 7a] ile muķayyed olurlar idi. Şimdikiler⁹⁸ [İ2 13a] yalnız hemân taķşîl-i dînâr ile muķayyed olurlar. Anı bilmezler ki [H 14b] ta‘mîrde taķşîl daķı âsân vechle müyesserdür. Ve’l-hâşıl memleket ricâl ile ve ricâl mâl ile ve mâl ra‘iyyet ile ra‘iyyet ‘adalet ile olur.⁹⁹ Hâzret-i Şeyh Sa‘dî *Bostân*’ında buyurmuşdur. **Beyt**

• — — / • — — / • — — / • —

Ra‘iyyet çu bihand u sulţân dıraht

*Dıraht ey püser bâşed ez-bîh saht*¹⁰⁰

Maķşül-i beyt

Re‘âyâ kök gibidür. Pâdişâh ise dal budağıdır.¹⁰¹ Pes dal budağıñ muķkem ziyâde¹⁰² ter ve mîvedâr olması köküñ sağ olması iledür. Pes imdi bu mübârek ğazâ hüneri çerâkiseden sonra ğâh kemâl-i mertebede revnaķ [H 14a] [İ2 14b] ve rağbet bulmuşdur ve ğâh kesâda düşüp tamâmıyıla ferâğat ve ferâmüş olunmuşdur. Hâķîr iki ‘aşırına yetişdik revnaķına ve kesâdına kemâliyile i‘tibârî zamânında Mışır’da şâkird idüm. Ol mübârek ‘aşırda cümle vüzerâ vü vükelâ ve beyler ve beylerbeyiler ve üzengi ağaları ve ķul tã’ifesi ‘umümen esbâb-ı silâh ile muķayyed olup silâhşörlük hüneri bir mertebede şöhret bulmuş idi ki hâm-dest fâris ol zamânda ķatı az idi.¹⁰³ Zîrâ hâm-dest ķalmaķ erbâb-ı seyfdan olan

⁹⁶ bu ma‘nâ dîn [ü] devlete: bu ma‘nâ dîn ve devlete H; bu ma‘nâ ve devlete İ2.

⁹⁷ kendilerinin: kendülerin İ2, H.

⁹⁸ şimdikiler: şimdi beyler İ2.

⁹⁹ ra‘iyyet ‘adalet ile olur: ra‘iyyet ‘adalet ile ile olur: İ1.

¹⁰⁰ Bu beyit Şeyh Sadî-i Şirazî’nin *Bostan*’ındandır Bkz. <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Halk köke benzer, sultan ise ağaca. Ey oğul! Ağaç köküyle sapasağlamdır.”

¹⁰¹ dal budağıdır: budağıdır İ2, H.

¹⁰² ziyâde: ve tãze İ2, H.

¹⁰³ ol zamânda ķatı az idi: ol zamânda ķatı azdan az idi İ2, H.

ricāl arasında katı ‘ayb idi. Meger zen-i hāmile[**H 15b**]-veş olan dūnbekī tā’ifesinden ola. Ol rūzgār-ı muvāfik-kārda [**İ2 14a**] her cins hūnerūñ hūneri zamān idi.¹⁰⁴ [**İ1 7b**] Ol zamān-ı şerīf merhūm ve mağfūr lehü serīr-i salṭanatında ve taht-ı hūkūmetde otururken serdār ta’yīn idüp kulların gönderüp ‘Acem’i feth merhūm¹⁰⁵ sultān ḥan¹⁰⁶ *nevvere’llāhu te’ālā merḳadehū* hāzretilerinūñ zamān-ı şerīfleri idi ve Mıŝır hākimi Mesīh¹⁰⁷ Paŝa idi.¹⁰⁸ Andan ŝoñra merhūm aĝa Ḥasan Paŝa oldu. İki bile hādīmān-ı harem-i hūmāyūn aĝavāt tā’ifesinden hāzinedār [**H 15a**] baŝılıĝından çıkma idiler. Her biri maḳām-ı hūkūmetde re’y ü tedebbürde¹⁰⁹ Āŝāf-nazīr ve ‘ulemā vū ŝulehādān naŝīhat-pezīr ve ĝuzāt u mucāhidīn ile müŝāvere-ĝir olup herkesi *ma-hūliḳa lehū* da [**İ2 15b**] istiḥdām idüp bu üç fırḳa ki seyf ü ḳalem ü ra’iyyetdür. Her biri ŝafā-yı hātıra mālīk ve tārīḳına sālīk ehl-i seyfdēn olan cümle Mıŝır kulları ve Mıŝır beyleri¹¹⁰ ve beyler kulları ‘umūmen esbāb-ı harb ile muḳayyed olup ba’zılarına cūdī baŝı kendi varup ta’līm iderdi ve ba’zılarına ḫalīfeler ta’yīn eyleyüp tekmīl [**H 16b**] eylerlerdi. Cümlesi ehl-i silāh olmaĝıla dīn ü diyānete yüz dutup ehl-i silāh olup her ḳanĝı sefere varsalardı manŝūr u muzaffer olurlardı. Ol zamān Kızılbaŝ seferine merhūm Kara Muŝtafa Paŝa’ya beŝ yüz Mıŝır kulların [**İ2 15a**] ta’yīn idüp gönderdiler varup vāŝıl olduklarında cümlesi kırmızı ŝalvarlar ile müsellaḫ atlarına süvār [**İ1 8a**] vaŝf-ı peygārda ber-ḳarār olup hemān evvel ḫamlede heybet ü ŝalābet birle Kızılbaŝ ‘askeri ne hücūm eyledükleri birle cümlesi ḳarārların firāra tebdīl eyleyüp yüz çevirüp münhezim oldılar. [**H 16a**] ‘Asker-i İslām İslām pādīŝāhınıñ ḫayr du’āsı bereketiyile ve Mıŝır’da yatan evliyā’ullāh himmetleri ile Mıŝır kulları sebeb olur. ‘Asker-i İslām manŝūr u muzaffer olup ‘Acem ŝāhınıñ serdārı ve ser-‘askeri olan Toḳmaḳ Ḥan dīmekle ma’rūf bed-baḫtı ḳaçırup yüz aḳluḳları olmuŝdur. **Beyt [İ2 16b]**

• — — / • — — / • — — / • — —

Çoĝ olur az leŝker ile kişi

¹⁰⁴ zamān idi: zamānı idi İ2, H.

¹⁰⁵ ‘Acemi feth merhūm: ‘Acemi feth iden merhūm İ2, H.

¹⁰⁶ sultān ḥan: sultān Murād Ḥan İ2, H.

¹⁰⁷ Mıŝır hākimi Mesīh: Mıŝır hākimi merhūm Mesīh İ2, H.

¹⁰⁸ Mışır hākimi Mesīh paşa (1511-1592).

¹⁰⁹ tedebbürde: tedbİRde İ2, H.

¹¹⁰ Mışır kulları ve Mışır beyleri: Mışır kulları ve Paşa kulları ve Mışır beyleri İ2, H.

Qırar keşret-i nāsı oñar işi

Ol ‘aşrda ‘asker-i İslām iñen az idi. Ammā öz idi. Her biri yoluyla gelüp silāh ile müretteb ve şalāh ile mü’eddeb olmağıyla cümlesi emr-i pādişāhīye muntazır ve fermān-ı hümāyūnlarına [H 17b] nāzır ve hākimlerine muṭī’ ü münkād olup varduqları gāzavātında kılıçları kesüp feth ü futūh müyesser olurdu. İmdi ‘askerūñ çoğı ra‘iyyetden gelme olup çoğ olmasından çoğ¹¹¹ fesād vardır. Zīrā a‘dā’-ı askeriyle muḳābele olup maḥall-i muḥārebede silāha mu‘tād olmamağla¹¹² ve ceng görmemegile yühtemeldür. Qarāra qarārı qalmayup qarāra arqa virmek ile [İ2 16a] *el-‘iyāzū bi’llāh* cümle ‘askerūñ münhezim olmasına sebep olur. **Nazm**¹¹³ [İ1 8b]

• — — / • — — / • — — / • —

Süvārī ki der-ceng be-n’ mūd püşt

Ne ḥod-rā ki nām-āverān-rā be-küşt

Be-peykār-i düşmān delīrān firist [H 17a]

*Hizebrān be-nāverd şīrān firist*¹¹⁴

Maḥşül-i nazm¹¹⁵

‘Askerden bir atlu ki arqa göstere ya‘nī kaçmağa yüz duta ol yalnız kendüyi depeletmedi. Belki nice nāmdār kimselerūñ helākine sebep olur. Düşmān cengine bahādırlar gönder arslanlar cengine qaplanlar gönder ve fā’idesiz çoqluqdan bir fesād daḥı budur ki qul ṭā’ifesine mu‘tād u müte‘ayyin olan zehāyir ü vezāyifi¹¹⁶ qulı çoğalmağla cümlesine yetişdüremeyüp fā’idesizlerūñ yanında nice [İ2 17b] şemşīr-zen olan gāzā erleri arslan

¹¹¹ çoğ: çok İ2, H.

¹¹² mu‘tād olmamağla: mu‘tād olmamağıyla İ2, H.

¹¹³ Nazm: Beyt İ1, İ2.

¹¹⁴ Bu beyit Şeyh Sadī-i Şīrazī’nin *Bostan*’ındandır Bkz. <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Savaştan kaçan bir süvari bir tek kendini değil tüm yiğitleri de öldürmüştür. Düşmanla savaşa cesurları yolla, aslanla savaşa aslanları yolla.”

¹¹⁵ Maḥşül-i nazm: Maḥşül-ı beyt İ1.

¹¹⁶ zehāyir ve vezāyifi: zehāyir vezāyifi İ2, H.

ğārında aç yatur gibi [H 18b] aç alıca erlük ve bahādırlu ile dūşmān üzerine varmak nice mūyesserdür.

Beyt

• — — / • — — / • — — / • —

Çi merdī koned der-saf-ı kārzār

*Ki desteş tehī bāşed ü kār zār*¹¹⁷

Maḥşül-i beyt

Şaff-ı kārzārda ne erlük idebilir çünki anuñ eli boş ve kārzārda ola. Pes pādīşāh-ı ‘ālem-penāh ḥazretlerine ve vūkelāsına ber-muḳteżayı ve *levlā’s-suyūf* ve *’l-ḥuṭūt le-baṭalati ’l-’uhūd ve ’ş-şurūt*.¹¹⁸ Eger ehl-i seyfden ve eger ehl-i alemnden dīn ü devlete lāyık u lāzım ādemler arayup bulup maḳām-ı lāzımda lāzımı [H 18a] ullanmak lāzım. **Nazm**¹¹⁹

• — — / • — — / • — — / • —

Du ten perver ey şāh-i kişver-güşā [İ2 17a]

Yekī ehl-i rezm ü diger ehl-i rāy

Zi-nām-āverān gūya devlet berend

*Ki dānā vū şemşīr-zen-i perverend*¹²⁰

-¹²¹ [İ1 9a]

• — — / • — — / • — — / • —

¹¹⁷ Bu beyit Şeyh Sadī Şirazī'nin *Bostan*'ındandır Bkz. <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Eli bomboş ve işi sadece inlemek olan kişi savaş meydanında nasıl yığıtlık gösterir?”

¹¹⁸ “Kılıçlar ve yazılar olmasaydı, anlaşmalar ve şartlar geçersiz olurdu.”

¹¹⁹ Nazm: Beyt İ1.

¹²⁰ “Ey ülkeler fetheden padişah! İki güruha iyi bak, biri cenk ehlidir, diğeri de fikir erbabıdır, devleti elde edip ona sahip olanlar, cengâver ve âlimleri gözetenlerdir.”

¹²¹ -: Maḥşül-i beyt İ1.

Qalem-zen nikūdār u ŧemŧīr-zen

*Ne muṭrib ki merdī neyāyed zi-zen*¹²²

Her ān k'ū qalem-rā ne-verzīd u tīg

*Ber-ū ger be-mīred me-gū ey dirīg*¹²³

Maḥşūl-i beyt¹²⁴

İki kimse besle ey memleket açıcı pādīŧāh biri ceng ehli ve biri tedbīr ehli¹²⁵ [H 19b] adlu ŧanlı ŧāhiblerden ŧol kimse devlet ṭopunu çaldı ki 'ākīl ü dānāyı ve kılıç çalan kimseleri besledi. Qalem ehlin ve kılıca kādīr olanı ŧakla muṭrib besleme ya'nī sāz çalan kimseleri zīrā 'avretten erlūk gelmez. Her ol kimse ki qalem dutmadı ve kılıca kādīr olmadı. [İ2 18b] Ol maḳūle kimse olursa üzerine varup ey dirīgā dime. Ve'l-hāŧıl silāḫuñ ve erbāb-ı silāḫuñ i'tibārı zamānında Mıŧır hākimi ve Mıŧır beyleri ve kul ṭā'ifesi bālāda zīkr olınuđı evŧāf ile mevşūf ve her vechle eyülük [H 19a] ile ma'rūf iken re'āyā ve berāyā daḫı muferreḫü'l-bāl ve āsūde-hāl olmađıla üzerlerine lāzım olan ḫuḳū-ı mīriyi edā eylemekde ḳaṭ'en 'acız çekmeyüp virgüyi duymazlar idi ve eṭrāf-ı bilādda olan ḳara cümlesi ma'mūr ve ḫalk ile memlū' vü mesrūr olup herkes kār u kesbi ile muḳayyed.

Mıŧra'

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

Pāy-ı taḫt-ı salṭanat dest-i du'ā üstüdedür

Pādīŧāh-ı İslām anlaruñ du'āları ile mü'eyyed min 'indi'llāh [İ2 18a] olup dā'imā taḫt-ı ḫükümetinde zevḳ u ŧafāsında idi. Serdārī kulları [İ1 9b] ile Qızılbaş seferinde iken yine eṭrāf u cevānibde [H 20b] zālīmenüñ vücūdı olmayup min külli'l-vücūh fitne nā'ime olup kimsenüñ kimseden ŧikāyeti olmamađın āsitāne-i sa'adetde sūr-ı ḫümāyūna

¹²² *Qalemzen nikūdār ü ŧemŧīrzen Ne muṭrib ke merdī neyāyed zi zen* : - İ2.

¹²³ Bu beyit ŧeyh Sadī-i ŧirazī'nin *Bostan*'ındandır Bkz. <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Eriŧim tarihi: 29.07.2022). "Kalem ve kılıç ehline iyi bak, güzel geçin. Kadın gibi çalgı çengi ehli adamlar münasebet kurma. Kalem ya da kılıç ehli olmayan bir kimse bir gün ölürse eğer sakın yazık oldu deme."

¹²⁴ Maḥşūl-i beyit: Maḥşūl-i nazm İ2, H.

¹²⁵ biri ceng ehli ve biri tedbīr ehli: biri ceng ehli biri tedbīr ehli İ2, H.

mübāşeret olındı. İki yıl muḳaddem zaḫīre tedārük ve eknāfa¹²⁶ oḳuyucular perākende olunup ve her kimde hüner var ise hüner ile ḫāzır olup İstanbul At meydānı'nda sa'ādetlü pādīşāh-ı 'ālem-penāḫ ḫāzretlerinüñ ḫuzūr-ı şerīflerinde ve vükelāsı ḫuzūrlarında hünerin gösterüp zīrā Murād zamānıdur herkes hünerine göre murādın alur diyü āvāze olunup ve Mışır ḫākimine ḫaṭṭ-ı ḫümāyün ve emr-i şerīf vārid oldı ki bi-nefsihi **[İ2 19b]** Mışır cündi başısı ne ḳadar **[H 20a]** kāmīl silāḫşör yigit var ise alup āsitāne-i sa'ādete gele ol zamān cündilüğe i'tibār olmağla Mışır'da hemān ḫalīfe nāmında sekiz üstād silāḫşör yigit var idi ki her biri bir iḳlīme degerdi. Mışır cündi başısınıñ ri'āyeti şu mertebede idi ki Mışır beyleriyle ḫākim meclisinde cem' olmaḫ lāzım geldükde cündi başı olan üstād cümle beyler üzerine taşaddür iderdi ve ḫalīfelerüñ ri'āyeti daḫı her birisinüñ mertebesinden ziyāde idi. Merḫūm Çerkes İlyās Ḫalīfe baş ḫalīfe idi. Lākin Yemen fethinde mecrūḫ olup bir miḳdār lengi olmağla merḫūm Dervīş Ḫalīfe ikinci iken cündi **[H 21b]** başı kendi yirine ḳāyim-maḳām **[İ2 19a]** ta'yīn **[İ1 10a]** eyleyüp Mışır cündileriyile āsitāne-i sa'ādete gönderdi ve bi-nefsihi cündi başı gelsün diyü fermān-ı 'alī-şān vārid olmış iken muḫālefete sebep ne oldı diyü su'al vārid olursa şöyle ma'lūm ola ki Mışır ḫākimi ki merḫūm Ağa Ḫasan Paşa idi cündi başıya ve ḫulefāsına tenbīḫ eyleyüp cümlesiyle müşāvere eyledükde cündi başı olan üstād pīr-i puḫte ve 'āḳıbet-endīş olmağla¹²⁷ cevāb eyledi ki kendüm gitmeden bir ḫalīfe ta'yīn eyleyüp göndermek evlādur. Zīrā kendüm varursam yüḫtemeldür ki sa'ādetlü pādīşāḫ Mışır cündi başısı İstanbul cündi başısıyla fūnūn gösterüp **[H 21a]** imtiḫān olsunlar diyü buyurlarsa pādīşāḫlara **[İ2 20b]** muḫālefet olmaz. Ḫāl bu ki fermān-ı ḫümāyūnları üzere 'amel olındukda ikiden ḫālī degüldür. Tarafeynden biri ḡalib ve biri maḡlūb olup ḡalib olan güzel ve illā maḡlūb olan cānib artık ḳıyāmete degin ol diyāruñ silāḫşörlüğüne i'tibār olmaz diyecek ḫākim mezbūr 'uḳalādan olup pīş-bīn olmağla sözün pesend idüp ve re'yine taḫşīn eyleyüp ḫil'at giyürdi. Dervīş Ḫalīfe baş olup Mışır cündileriyle İstanbul'a vāşıl olduklarında silāḫşörlük hüneri bir mertebede şöhret bulup i'tibārı var idi ki **[H 22b]** nefsi İstanbul'da beş yirde **[İ1 10b]** ḳabaḳ dikilmiş idi. İçerüde Yeñi sarāy'da **[İ2 20a]** ve Eski sarāy'da ve Taşra Longa meydānı'nda ve Küçük meydān'da ve At meydānı'nda bölük bölük olup idmān iderlerdi. Ol mübārek 'aşırdā dūnbekī ṭā'ifesiñüñ

¹²⁶ tedārük ü eknāfe: tedārük ü eṭrāf u eknāfe İ2, H.

¹²⁷ olmağla: olmağıyla İ2, H.

istihkākları olmadığı¹²⁸ gibi i'tibārları dağı yoğıdı. Cündī laqabıyla mulakqab olmayan beylerbeyi ve sancak begi ve eger üzengi ağalardan akrānları arasında ma'yüb idi. Ol 'aşırda nāmdār beylerbeyilerden Cündī 'Alī Paşa ve Cündī Hüsrev Paşa ve Cündī Hasan Paşa ve Cündī Sinān Paşa ve bölük ağalardan Cündī 'Osmān Ağa ve kapucubaşılardan Cündī Maḥmūd Ağa ve Cündī Aḥmed Ağa ki [H 22a] Yeñibahçe'de cirīdden¹²⁹ düşüp [İ2 21b] helāk oldu. Ma'lūm ola ki cirīdden men' olunmaz. Ğāyet ile muḥālifdür. Fe-ammā ol dağı lāzımdur fā'ideden ḥālī degüldür. Zīrā cirīdī vaz' iden vāzi' zāhir üşlūb ile oynamak şartı ile muṭlak ceng için vaz' eylemişdür. Meşelā iki ālāy kırıldıktan soñra kibār dördü (?) ki ālāydan bir nāmdār yigit çıkup düşmān ālāyına toğrı at bırakup ḥov qaldura meydān ortasına geldükde atın qondurup er taleb eyleye anlardan dağı bir nām-dār yigit çıkup orta meydān ile düşmān ālāyınıñ [H 23b] orta meydāna varınca ki meydānuñ dört [İ1 11a] baḥşından biri qalur at sürüp [İ2 21a] cirīdin atup dönüp kendüyi ḥalāş eylemege cehd eyleye buña yine evvel çıkan nāmdāruñ hem-pāsı çıkup bu dağı meydān ortasında cirīdin ata dönüp ḥalāş olmağa cehd eyleye buña dağı ḥaşmuñ hem-pāsı çıka. Ve'l-ḥāşıl her yigidiñ¹³⁰ hem-pāsı çıkup bir yigide iki veya üç yigit çıkmaya memnū'dur ve mebdā ki ḥaşmın düşmān ālāyına varınca süre ol dağı memnū'dur. Ma'lūm ola ki düşmān ālāyına giren sađ çıkmaz ve cirīd soñında yine kibār ālāyı at başı berāber düşmān ālāyına [H 23a] doğrı at qoparup ḥov qaldurup meydān ortasında at qonduralar[İ2 22b] yine yirine dönüp meydānlarına varup ālāy bağlayalar. Üçüncü ḥamle 'ayniyle gönder ḥov-pāresi ālāy ile oynandukda niçe ki iki ālāy biri birüñ geçüp üçüncü ḥamlede qarşu gelüp selāmlarlar ise böyle selāmlayalar. Zīrā bu ḥovlardan murād olınan budur ki tamām muşālaḥa olınup biri birüñ selāmlamaqdur. Hemān bu ma'nī-i müş'irdür. Andan soñra birer kerre sipāhī qoşusına varup ikişer er berāber qoşup meydān başına varduklarında herkes semtli semtine varup gideler. [H 24b]İmdi cirīd oynanınca yolu budur. Bu üşlūb ile oynanmayınca üstādlar cirīdi [İ1 11b] bi'l-küllī men' eylemişlerdür. Zīrā qarmaqataş (?) olıcak [İ2 22a] ḥaṭādan ḥālī degüldür. El-ḥazer üstādlarımızdan raḥimeḥümü'llāḥ işitmişüzdür ki cirīd lu'bınıñ aşlında şeyḥi yoqdur. Kürd peydāsıdur dirler idi. Fi'l-ḥaqīqa üstāda mürāca'at olınmayup herkes başlı başına

¹²⁸ olmaduğı: olmaduğı H.

¹²⁹ cirīdden: cirīdin İ2, H.

¹³⁰ her yigidiñ: her bir yigidiñ İ2, H.

oynadıkları ve yolsuz¹³¹ oynayup biri birinüñ sözün dinlemeyüp meydānlarında her zamān gāh hayvān cinsinden ve gāh insāndan telef-i nefis olup haṭādan hālī olmadığı delālet ider ki aşlında vaz‘-ı haḳīḳīsi olmaya kütüb-i eḥādīşde [H 24a] mestürdür ki Ḥazret-i Ömer raḍīya’llāhu te’ālā ‘anhu mübārek ḳulağı elde iken ve iki bile ḳulakları çapraz elde [İ2 23b] iken pertāv ile atına süvār olurdu ve at segirdüp giderken başından uyanın çıkarup yine ururdu. Buña benzer niçe a’dāyı mehreb ve maḥşa fūnūn gösterirdi¹³² ve Ḥazret-i ‘Alī kerreme’llāhu vechehu ḥazretleri şākirdlere ta’līm eyledüğü darb u ḥarbe lāzım olan ḳabza-i seyf ve ḳabza-i ḳavs yoludur ve rumḥ-i isti’mālīdür. Hiç bir yirde görilmemişdür ki bu sultānlar cirīd oynamış olalar ma’lūm degüldür. **Naẓm**¹³³

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

Şahābe-i Resūlu’llāh tarīḳında ölem dirseñ

Silāḥşör ol silāḥşör ol silāḥşör ol silāḥşör [ol]¹³⁴ [H 25b]

Ezelden i’tibār itdi peyamberler silāḥşöre [İ2 23a]

Ḥuşūşan seyyidü’l-kevneyn idi rehber silāḥşöre

Ba’zı süvārān tā’ifesinden olup cirīd oynamayan Rūm ili gāzīleri gibi ve ft’l-cümle cirīd oynamayan fārisān ve piyādegān ve ehl-i sūḳ [İ1 12a] tā’ifesi cümle cirīd oynayan ricāle cündī dirler. Anlar ise çoğı cirīdi yoluyla oynamayup ve ḳabza ile dizgin yolın bilmemekle ḥām-dest ḳalup silāḥa mu’tād olmamağıla ekşeri seferde ḥīn-i muḥārebede ‘adūdan firār iderler. Anlar firār eyledüklerinde zıkr olınan gāziyān ve piyādegān [İ2 24b] tā’ifesi cündīler [H 25a] cengde ‘adūdan firār iderler dirler. Ḥāl bu ki silāḥşörler arasında cündī iṭlāḳı hemān yalnız ehl-i ḳabza silāḥşöre şādıḳdur. Yoksa hemān cirīd oynayup ḳabza ile dizgin yolın bilmeyen fārise ḥām-dest fāris dirler. Anlara cündī diyen cündilük ne idüğünü¹³⁵ bilmeyenlerdür. Ma’lūm ola ki silāḥa mu’tād olan ehl-i ḳabza silāḥşörān tā’ifesinden min ba’d görilmemişdür ve işidilmemişdür ki bir silāḥşör yigit cengde ‘adüvden firār eyleye. Zīrā anlar her biri üstād terbiyesiyle [İ2 24a] murabbā

¹³¹ yolsuz: yolsuz uşulsuz İ2, H.

¹³² buña benzer nice a’dāyı mehreb ve maḥşa fūnūn gösterirdi: - H.

¹³³ Naẓm: Beyt İ1.

¹³⁴ Silāḥşör ol silāḥşör ol silāḥşör ol silāḥşör: Silāḥşör ol silāḥşör ol silāḥşör İ1.

¹³⁵ ne idüğünü: ne idü ki İ2; H.

olup dizgin yoluyla kabza-ı seyf ve kabza-ı kavş ve cümle silâh ile mu'tād [H 26b] olmuşlardır. Hāşā ki anlar haşmindan yüz çevireler. Cengde 'adudan firār eyleyen cirīdeilerdür ki murabbī terbiyyesiyle olmayan şan'ata sâlik olup dā'imā gāzā için ta'līm ü te'dīb olunmuş. Atları saķat idegelmişlerdür. Hāķīr mevcūd bulunduđumuz Egri ķal'asınun fetħinde t̄ābūr muhārebesinde nice nāmdār yigitler ki cirīde geldüklerinde beş at [İ1 12b] on at terledüp cirīdden toymayan āgraz 'āmetli ve dünyā cihetiyle kuvvetli ādemler ki zamānımızda her biri ismiyle [İ2 25b] ve resmiyle ma'lūm ü meşhūrdurlar. Cümlesi firār eyleyüp dirlükleri ve cümle mā-melekleri taraf-ı mīrīden [H 26a] kabz u zabt olunmuşdur. Kendüleri dađı az zamān içinde cümlesi nābūd u nā-peydā oldılar. İmdi ne olaydı cümle hūnkār ķullarından olan süvārān t̄ā'ifesi *mucāhidīn fī-sebili'llāh* olan *guzātū'l-mū'minīn* sâlik oldukları gibi zarba¹³⁶ ve ģarba lāzım olan esbāb-ı silāħa sâlik olalardı. Ma'lūm ola ki şāħib-i ģayret olan yigide tīr-keş oyunu ki cümle yigirmi dört benddür. Sehl-i sa'y ile ele getürmek mümkündür. Hemān fennine ģālib olmuş üstāda vāşıl [İ2 25a] ola göre bu hāķīr ü bī-ĉāreye vāķı' olmuşdur ki on altı günde oķ ģov-pāresinūñ [H 27b] yigirmi dört bendlerin şāķirde öğredüp kāmīl olmuşdur.¹³⁷ Bu yigirmi dört bend içinde ki kabza-ı seyf ve kabza-ı kavş ve rumħ isti'mālīdür cümlesi mevcūddur. Kāmīl yigirmi dört bendleri ele getüren silāħşör cümle zarb u ģarbuñ fūnūnun zabt etmiş olur. Pes bunlar zabt olduđdan şoñra eger menzil atmak ve eger zarb yolu¹³⁸ ve eger yoluyla cirīd oynamak her ķangısına sâlik olup 'amel iderse revādur cā'izdür. 'Ameli *li-niyyeti'l-ģazā* ise [İ2 26b] niyyetle¹³⁹ ecr-i cezīle vāşıl olur ve illā bir yigit ki guzātđan olup süvārān t̄ā'ifesinden [İ1 13a] iken kabza ile dizgin [H 27a] yolın ele getürmezden evvel menzile atmak ve zarb dilemek ve şandūķaya ve cirīde heves eyleyüp yalnız bunlar ile muķayyed olan fāris ol hemān t̄ālib-i mechūldür yolsuz ģareket itmiş olur. Hāķ te'ālā ģazretleri **Ķur'ān-ı Kerīm'inde buyurur ki**¹⁴⁰ “*Ve e'iddū lehūm mestetā'tüm min ķuvve*”¹⁴¹ Allāhu te'ālā a'lem kuvvetden murād remydür ve remyden murād olınan a'dā-yı dīne oķ atmakđur. Bu 'amel ise dizgin yoluyla yigirmi dört bendlerinūñ ma'rifetine [İ2 26a] muħtācdur. Mādām ki bunlar tertīb üzere zabt olunmaya menzilci olan rāmī bir

¹³⁶ zarba: zarb İ2; H.

¹³⁷ olmuşdur: olmuşlardır İ2.

¹³⁸ yolu: yoldur H.

¹³⁹ niyyetle: niyetiyle İ2, H.

¹⁴⁰ ki: - H.

¹⁴¹ “Onlara (düşmānlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın...” 8 / Enfal / 60.

günlük yol uzak atarsa da ve zırb dilin [H 28b] yıl ten (?) bātī'ül-ḥareke olan rāmī yay boyu yoğun mermer kayasın delerse de ceng gününde anlara fā'ide virmez ḥaşma gālib olmaz.¹⁴² Kabza ile dizgin yolına mu'tād olmayan ricāl çoğ vāqı' olmuşdur ki muḥārebede kılıçın çıkarırken kendi dizginin kesmişdür. Ma'lūm ola ki aşḥāb-ı güzīn rīzvānū'llāh te'ālā 'aleyhim ecma'in li-i'lā'i kelimeti'llāh pīşeleri kabza-ı seyf ve kabza-ı kavş ve rümḥ-i isti'mālīdür ve gāzāya [İ2 27b] gitmek niyetiyle gāzāda binmek için te'dīb-i Fūrs lu'bıdur. Helāl olan lu'b ol degüldür ki zamānemüzüñ cirīd feşārıları (?) gibi ki gāzā için ḥāzır [H 28a] te'dīb olunmuş. Yarar atları cirīd lu'bında saḳat idüp ba'dehū boğazlayup da kilāba yidirürler. Yazık [İ1 13b] degül midür cā'iz midür inşāf mıdur. Ğarābet bundadır ki bu maḳūle tā'ife bugüne 'amelden şevāb dahı umarlar. **Beyt**

— — • / • — • — / • — — — / —

Tersem ne-resī be-Ka'be ey A'rābī

*K'in reh ki tu mī-revī be-Türkistān-est*¹⁴³

Maḥşül-i beyt

Ķorḳaram bu yolıla Ka'beye irişmezsin. Ey A'rābī zīrā bu yol ki sen gidersin Türkistān'a gider. İmdi [İ2 27a] 'alā küllī ḥāl gūzātadan olan merd-i meydāna lāzımdur ki vesīle-i vişāl-i çihār yār olan pīşeye mülāzemet ve müdāvemet eyleyüp Fārisāndan ise evvelā dizgin yolına girüp fūnūn-ı silāḥı ele getürmek [H 29b] gerek ve piyādegāndan ise çābukluḡuyla kılıç çalmak ve tunc bağlamak ve yay ḳurmak ve çābukluḡuyla oḳ gezleyüp atmak ve tüfenk atmak gerekirdür. Ma'lūmdur ki meşelā deryāda kimi cengde¹⁴⁴ gemi gemiye çatduḡı zamānda rāmī olan gāzī ziyāde çābukluḡuyla oḳ yağdırup şöyle ki oḳları biri birini ḳovup a'dānuñ gözine bārān-ı belā olmak [İ2 28b] gerekdür ki kendi manşūr u muzaffer ola. Ve'l-ḥāşıl gūzāt u mücāhidīne¹⁴⁵ lāzım olan silāḥşörlük ve 'ameli ve seyri şevāb olan cüendlük hemān silāḥ ile aşḥāb-ı güzīn ve gūzāt ve mücāhidīn¹⁴⁶ [H 29a] ide geldükleri gibi dizgin yoluyla ve kabza yoluyla beyān olıduḡı tertīb üzere 'amel olunmak

¹⁴² olmaz: olmazlar İ2, H.

¹⁴³ Bu beyit Şeyh Sadī-i Şirāzī'nin *Bostan*'ındandır. Bkz. <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Erişim tarihi: 29.07.2022). "Ey Arabi! Korkarım Kābe'ye varamazsın sen. Senin gittiğin şu yol Türkistan'a gider."

¹⁴⁴ cengde: cenginde İ2, H.

¹⁴⁵ gūzāt ve mücāhidīne: gūzāt mücāhidīne H.

¹⁴⁶ gūzāt ve mücāhidīn: gūzāt mücāhidīn H.

gerekdür ki anlaruñ himmetleri ile ne kendüne ve ne rākib olduđı atına zarar müretteb ola.¹⁴⁷ Silāhşörlük böyle ‘amel olunca seyri dađı mülükāne seyreder. Seyr iden seyrinden toymaz ve ‘amel [İ1 14a] iden her bār ki at birađup taıblaya ođ urduđça ve kılıcıyla kelle çalduđça ve demür āyineye gönder urduđça ğazāda olup düřmāna urmuş [İ2 28a] kadar řafā ider ve gören ne kadar muħannes olsa elbetde mā’il olur. ‘Amel iden yigidüñ eli süvār olup silāħa [H 30b] mu’tād olup řecī’ olur ve rākib olduđı at dađı böyle ceng üslubıyla zıkr olınan ‘alāmetlere silāħ çalduđça gözi silāħa alıřup cenge mu’tād olur. İmdi silāhşörlük bu ādāb üzere ‘amel olunca dünyāda fā’ideli ve řararsız idüđi muķarrerdür. Āhiretde dađı muķābelesinde az’āf-ı muzā’af ecr-i cezīl var iken pes niçün ta’zīb-i ĥayvān bilā-fā’ide olına ğazā hüneri böyle yolıla ‘amel olunurken bu āna gelince *bi-ħiřzi’llāhi te’ālā* [İ2 29b] eger insāndan ve eger ĥayvān cinsinden bu yoldan dađı bir nefis telef olmamıřdur. Geldük imdi [H 30a] zıkr olınan sūr-ı hümāyūnda silāhşöran tā’ifesi meydāni taıblalar ile ve demür āyine ile donadup her gün řeherīden ālāy ile ođ ĥov-pāresi oynanurdu ve cānbāzluđ oynanurdu ve ikinci zamānında yıyađ gönderliđi řıyāka ile ve topuz oyunu ve řandūka oyunu oynanurdu. Sūr-ı hümāyūn āħır olduđda herkes ber-murād olup Mıřır cündīlerinüñ çođı ‘ulūfelerin řapu kulları ‘ulūfesine tebdīl eyleyüp āsitāne kulları olup kaldılar [İ2 29a] ve ‘Arabistān’a gidenlere her birine terađķī ve herkesüñ [İ1 14b] istiħķāķına göre mañıb virilüp [H 31b] cümlesi ĥil’atler giyüp maħzūz u mesrūr varup vaıtanlarına vāřıl oldılar ve İstanbul cündīlerine dirlüksüz olana dirlük ve ma’zül olana mañıb ve mañıbda olana terađķī virilüp cümlesi ümīdlerinden ziyāde murāda vāřıl oldılar. Sūr-ı hümāyūndan řoñra yedi yıl murūr eyledükde ‘Acem seferinde olan serdār-ı nāmdār ki merħūm Ferħād Pařa idi. ‘Acem řāhıyla řulħ eyleyüp ođlan rehn alup ‘umūmen ‘asker-i İslām ile gelüp İstanbul’a [İ2 30b] vāřıl olduđlarında iki yıl murūr eyleyüp üçüncü yıl Engürüs seferi zuhūr eyledi ve Anaıolı yaķasında celālī peydā [H 31a] oldu. Ve’l-ħāřıl merħūm Sultān Murād Ĥān *nevvere’llāhu te’ālā merķadehü* ĥazretlerine dünyā-yı fānīden ‘ālem-i beķāya intikāl eyledi. Artık kimsede řafā-yı ĥāıır kalmayup ve erbāb-ı hünere i’tibār olmayup her řanda ehl ü nā-ehl ve ‘ilm ile cehl müsāvī olup řat’en kāmīl ü kemālūñ rađbeti olmamađıla her řāħīb-i hüner hünerinden fāriđ olup bi’l-küllī hüner ref’ olup hünerver tā’ifesinden bir ferd zāħir de yođ idi ki [İ2 30a] hüner-perver derd bu müşārün-ileyhi olmađa lāyık ola. Ĥuřuřan

¹⁴⁷ müretteb ola: müterettib olmaya İ2; müterettib ola H.

silâhşörân tâ'ifesinden bir üstâd kalmadı ki meydân-ı silâhşörânda bir hâim-[**H 32b**]dest fârisi ıslâh eylemege kâdir olaydı. Merhûm Sultân Ahmed Hân *nevvere'llâhu te'âlâ merkadehü* hazretleri cülûs eyledüklerinde [**İ1 15a**] bir gün nüdemâsına hitâb idüp buyurur ki bil-fi'l kullarımdan cündî var mıdur. Sarây-ı hümâyün halkı bu fakîri gâfil-i kıyâs itmeyüp vardur diyü 'arz eyledüklerinde hemân ta'cîl gelsün diyü fermân-ı 'âlî-şân vârid olup beyân olunduğı gibi hünere i'tibâr u iltifât olmamağıla fakîr idmânsız [**İ2 31b**] bulunduğ. Hele şikeste beste at segirdüp giderken berâber kaldurdum gâyetle şafâ eyleyüp gâfil olmasunlar buyurmağıla [**H 32a**] idmana mübâşeret olınup *bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ* az zamânda nice fûnûn-ı fâhire ele getirüp birkaç eyyâm mürür eyledükde on sekiz şâkird ile eski sarâya girüp huzûr-ı pâdişâhîde vaqt-i zuhrda ibtidâ olınup ikindi geçince seksen altı bend fenn¹⁴⁸ gösterilmişdür. Kemâl-i mertebede hünerimiz¹⁴⁹ pesendide gelmekle mutaşarrif olduğumuz dirlüğümüzden su'âl buyurup bu kulları sūr-ı hümâyûnda Mısır'dan gelüp hünerimiz ile sarây-ı hümâyûna aldıkların ve yolumuz ile gelüp [**İ2 31a**] müteferrika kullarından olup bî-kes olmağıla¹⁵⁰ ayakda qalup nâ-murâd kaldığımız [**H 33b**] ma'lûm-ı sa'âdetleri olduğda bu kullarına teveccüh-i tam ile müteveccih olup istihdâm iderüm buyurmağıyla hussâd dört taraftan fitneye mübâşeret eyleyüp hâkîri gūy (u) çevgân gibi şahrâ-be-şahrâ [**İ1 15b**] uçurdılar. Hikmet-i Rabbânî ile berr ü beyâbanda hayrân u ser-gerdân gezerken İstanbul'da merhûm **Sultân Ahmed Hân nevvere'llâhu te'âlâ merkadehu** hazretleri garîk-ı rahmet-i Hudây-ı müte'âl dünyâdan âhirete intikâl idüp ba'de cerî mâ-cerâ lutf u 'inâyet-i Hudâ yetişüp **Beyt**

*Hikmet-i maḥz-est eger lutf-i [**İ2 32b**] cihân-âferîn*

Hâş koned bende-i maşlahat 'âm-râ¹⁵¹

Maḥşül-i beyt

'Ayn-ı hikmetdür eger cihân yaradıcınıñ [**H 33a**] lutfi bir kulını hâş eyleye 'avâmuñ maşlahatından ötüri ol zât-ı bî-çün izhâr-ı kudret ve kullarına merḥamet idüp bir pâdişâh

¹⁴⁸ bend fenn: bend ü fenn H.

¹⁴⁹ hünerimiz: hünerimize H.

¹⁵⁰ olmağıla: olmağıyla İ2, H.

¹⁵¹ Bu beyit Şeyh Sadî-i Şirazî'nin *Bostan* 'ındandır Bkz. <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Erişim tarihi: 29.07.2022). "Allah lütfeder, bir kulu halkın maslahatı için seçerse işte bu onun için özel bir hikmettir." Bu beytin vezni problemlidir.

hıbe eyledi ki sinn ü sāl ü devlet ü iķbāl ile cüvān ve cüvān-baht ve tedbırde pır ve ra'y-ı münır ile İskender-ħiṣāl ṣāhib-i tāc u taht ṣāh-süvār-ı ṣāhān güzıde-i devr-i zamān silahşör-i meydān-ı merdān a'dā-yı dīn [ü] devlet¹⁵² olan ezille Őemşır-i ħün-feşānında nālān u giryān ve girızān u ser-gerdān olup ħimāye-i sa'ādetlerinde olan fuķarā vü zu'afā fitneden emīn ü āsüde-ħāl kudüm-i **[İ2 32a]** sa'ādetleri bārān-ı āsumān gibi cümle **[H 34b]** 'ālemi ihyā idüp cemī'-i umūrında Ĥaķķ'a tevekkül ve resüline tevessül idüp rızā'i'llāh üzere 'adle mā'il ve Őer'ī Őerife ķā'ili¹⁵³ ħarekāt u sekenātında bi'l-ķaşd rızā'i'llāhdan ħayrıya rızā-ı ħümāyūnları olmayup **[İ1 16a]** dā'imā tārīķ-ı Ĥaķķ'a sālīk ve seĥā vü mürüvvete mālīk aşlı pāk ve dürrīn (?) dānedür ki meger 'ilm-i Őerīfleri muĥīt olmaya ki devr-i 'adlinde ve zamān-ı salţanatlarında za'ıfān ü bī-ĉāregān cefā-pıŐe zālīmüñ ser-penĉesinden rencīde olalar. Zırā rüz u Őeb¹⁵⁴ mānend-i Őır Őikār-kār-ı sebük-bār olup müdāmī geŐt ü güzār eylemegile **[İ2 33b]** cümle-i aĥvāl-i 'āleme vuķūf-ı ħümāyūnları **[H 34a]** vāķıf olup rüz-be-rüz zulmetüñ def' ü ref'iyile muķayyed ve *ħıve min 'indi'llāhi mü'eyyed* zıll-ı Yezdān serser-i ferāzān-ı devrān sultān'ı-emn ve'l-emān ħıba-i Raĥmān ħayri ħalef-i āli 'Osmān Sultān bin Sultān **Sultān 'Osmān Ĥan** bin Sultān **Aĥmed Ĥan** bin Sultān **Muĥammed Ĥan** bin Sultān **Murād Ĥan** *ħafızahü'llāh ve naŐarahü'llāh ve ebbedehü'llāhü*¹⁵⁵ *te'ālā salţanatahü ilā inķırāzi'd-devārān āmīn yā rāĥimü'l-fuķarā'u ve'l-mesākīn*. Ma'lüm ola ki ħaylı zamān var idi ki bu risāle-i müfidenüñ te'līfine ve taŐnīfine Őürü' olunmıŐıdı. **[İ2 33a]** Hünerimüze **[H 35b]** i'tibār olmayup Őafā-yı ħātır olmamaĭıla yine te'ĥır olunup tamām ferāĭat mertebesine varmıŐken bir gün bi'z-zāt sa'ādetlü pādiŐāh cündī taleb eyledükde ķurb-ı ħümāyūnlarında olan muķarreblerinüñ biri faķırden dört cündī ki her biri 'abd-i müŐterī olup Őeh-süvār nām bir kāmīl ħalīfemüzi ki cemī'-i fünūnda māhir ṣāhib-i **[İ1 16b]** ma'lümāt olup at eyerli dururken üzengüye baŐmayup kırķ dürlü pertāv ile süvār olmaĭa ķādir olup dört nev'i hemān ķolansız boŐ eyer üzerine süvār olurdı. Böyle kāmīl ħalīfemüzüñ yanınca üç Őākirdimüzi **[İ2 34b]** **[H 35a]** daĥı alup sa'ādetlü pādiŐāha virüp hünerlerin gösterüp sūr-ı ħümāyūn müyesser olduĭda üstādları kim ise gelsün hüner gösterün diyü fermān-ı 'ālī-Őān vārid olup ħuzūr-ı pādiŐāhıde demür āyine ile tıblalarıla

¹⁵² a'dā-yı dīn [ü] devlet: a'da-ı devlet İ2, H.

¹⁵³ ķā'ili: ķabili H.

¹⁵⁴ rüz u Şeb: rüz Şeb İ1.

¹⁵⁵ ebbedehü'llāhu: ebbede'llāhu H.

meydān donatup birkaç bend ok ov-pāresinden sonra cānbāzluđda üç fen gösterilmiřdir. Biri bayraklı mızrak elde iken at segirdüp giderken inüp binildi ve ok yay t̄abū üslubı¹⁵⁶ elde kilitli abs iken inüp binildi ve řađ elde bir bayrak ve řol elde bir bayrak ile ayak üzerine kořarken [İ2 34a] řađdaki ile [H 36b] ılka üslub¹⁵⁷ t̄abla alındı. İmdi ehl-i kabzadan olan silāhřörān t̄ā'ifesi karındařlarımız *nařarahumü'llāhu eynemā kānū* ma'lūm ola ki gerçe ki *Kütüb-i Resā'il*'de çok fūnūn-ı fāhire meřtūrdur. Ammā evvel 'amel götürmekdür hüner yođsa seyr idüp ba'dehu 'amele götürmek hüner degüldür. Zīrā üstādlar arasında k̄ā'ide böyledür ki sonra 'amele götürēn cündīyi evvelki üstāda řākird ta'yīn iderler. Mevcūd bulunduđumuz sūr-ı hümāyūn ki altmıř dört gün mütevāliyen [İ1 17a] silāhřörlük oynanmıřdur. Bu zıkr [İ2 35b] olınan fūnūnuñ biri 'amele gelmedi. Hemān arbī cündīluk oynandı ol zamān silāhřörlük [H 36a] az idi. Ammā kıymetlü idi. ađır zamānında ma'lūmāt çok olup ve řākird āsān vechle ta'līm ü tekmīl eylemegile kıymetsüz oldu. Zāhir her metā'uñ keřretinde kesād muđarrerdür. Ve'l-ařıl bi-luđfi'llāh te'ālā yüz ađluđıyla zıkr olınan fūnūnı gösterdüđümüzden sonra tamām-ı ihsān-ı pādiřāhīye mazhar düřüp il'at-i řāhī giyüp kalb-ı mađzūna řafā vü sürür ařıl olup meclis řoñında sa'ādetlü pādiřāh sa'ādet ile [İ2 35a] bi'z-zāt aydar-ı Kerrār-vār esb-i t̄azūya sūvār olup nüdemāsın iki ālāy düzüp merdāne üzengüye bařup k̄ā'ide-i merdān üzere k̄āmeti [H 37b] řerīfleri rümĥ-i ğazā gibi tođrı göđüs merdāne siper-vār ilerüye hem-vār olup cirīdin eline alup muđābelesine geleni uđurına alup dizgin tolu at sürdüđde řāhin řikārın kapar gibi emān ü zamān virmeyüp yetiřüp zerķ ü zarb eyledüđde cirīd mazrubuñ arkasından havādan tađla dönerken yine mübārek dest-i řerīfleri ile kapup dönüp [İ2 36b] meydānına varup at kondurduđda fūrūsiyyet hünerinde māhir olup gören fāris dir ki fūrūsiyyet 'ilminde māder-i rüzġār-ı çihār-yārdan sonra bir dađı miřlin vücūda getürmemiřdir. Pes bu meclisten sonra [H 37a] kendüme iđāb u 'itāb eyledüm ki gerçi bī-kes ü bī-i'tibārsın velī ađ te'ālā azretleri [İ1 17b] kes-i bī-kesān ve dest-gīr-i heme-üftādegāndur. Bu *Fevā'id-i Ğazā*'nuñ te'līfine řürü' olınduđda yüzümüzi 'acz toprađına koyup muđlakü'llāh te'ālānuñ rızasına ğuzātü'l-mü'minīn müřkillerin¹⁵⁸ all eylesünler diyü niyyet olınmıř idi [İ2 36a] ile olıcađ *men kāne ma'a'llāh kāne'llāhu me'ehu* feĥvāsınca ālīřān li-vechi'llāh olmıřdur. *Ķulüb-ı mulūk ise beyne iřba'i'r-rahmān* idüđi

¹⁵⁶ üslubı: üslub H.

¹⁵⁷ üslub: üslubı İ2, H.

¹⁵⁸ müşekkellerin: şekillerin İ2.

muşarrahdur. Sa‘ādetlü pādişāhimuz kerem ıssıdur. Şāhib-i adr şāhib-i dāniş [H 38b] şāhib-i hünerdür. Tāle bakā’hü kendü zamān-ı şerīflerinde olmağıla o māzer ki hisbehü li’llāh ‘aynihi nazār eylemeyüp ‘ināyet nazārıyla nazār-ı hümāyūnları te‘allu buyurmağıla bu fennüñ revnaına ve şöhretine sebep olup āzīlerimüz naşarahüm’llāh bu hüner ile ‘amel eyledükçe şevābı pādişāhumuza hāşıl ola ve şadr-ı a‘zam [İ2 37b] zābi-i ‘ālem vekīl-i pādişāhī müdebbir-i umūr-ı saltanat-ı şehensāhī vezīr-i kebīr āşaf-ı nazīr mālīk-i memālīk-i re’y ü tedbīr cūd u şehāda ‘ālī-sīret zıll-ı hümāy-ı devlet per-i ‘anā-yı mürüvvet Murtażā-himmet Hāzret-i ‘Alī Paşa *yessere’llāhu te‘ālā mā-yeşā*’ arāzī-i muaddesden [H 38a] olan¹⁵⁹ Mışır diyārında bir zamān silāhşörlük hünerine tālīb ü sālīk olup ele getürüp kemālile rāst-dest ü puhte-dest olup vücūd-ı şerīfleri hüner ve ma‘rifetiyle ma‘mūr ve nām-ı şerīfleri şehā vü mürüvvet ile meşhūr olup bu ‘ilmüñ ‘ameline ve şevābına vuūf-ı şerīfleri olmağın şāhib-i keremden el-[İ2 37a]ekrem ümīdine **Beyt**

• — — — / • — — — / • — —

Mürüvvet kānısın kān-ı mürüvvet

‘Alī’den aldı erkān-ı mürüvvet

• — — / • — — / • — — / • —

*Cüvān-merd eger rāst hāhī velist*¹⁶⁰

*Kerem-pīşe-i Şāh-i Merdān ‘Alī’s*¹⁶¹

Maḫşül-i nazm¹⁶²

*Cömerdi toğrı dilerseñ ol [H 39b] velidür*¹⁶³

¹⁵⁹ muaddeseden olan : muaddeseden İ2.

¹⁶⁰ Cüvānmerd eger rāst hāhī velist: Kerempīşe-i Şāh-i Merdān ‘Alī’s t dīger beyit İ2, H.

¹⁶¹ Bu beyit Şeyh Sadī-i Şirazī *Bostan*’ındandır Bkz. <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “İşin doğrusu, cömert insan velidir, cömertlerin şāhı, şāh-ı merdān Ali’dir.”

¹⁶² **Maḫşül-i nazm**: Maḫşül -i beyt H, -İ1.

Lutf u kerem Şāh-ı Merdān ‘Alī’nün şan‘atudur

[İ1 18a] Pes kemāl-i lutf u kerem mā-lā-nihāyelerinden umaruz ki li-i‘lā‘i kelimeti’llāh mücāhidīn fi sebili’llāh olan gāziyān hūnerine ‘ale’l-ḥuşūş pīşer ve gāziyān-ı şīr-i Yezdān şāh-ı merdān-ı ‘ale’l-Murtezā-pīşesidür. İltifāt u i‘tibār¹⁶⁴ buyurup bu mübārek gāzā [İ2 38b] hūneri zāyī‘ olmayup evvelki üzere¹⁶⁵ şöhret bulup ihyāsına sebep ola ve furūsiyyet hūnerinde māhir ‘ilm ü ma‘rifetle ma‘rūf ve dīn ü diyānet ile mevşūf bi’l-fi‘l ḳurb-ı hūmāyūn-ı pādīşāhīde ser-āmed ü ser-efrāz-ı aḡayān olan darū’s-sa‘āde [H 39a] aḡası ḡāccī’l-ḡarameyni’ş-şerīfeyni el-ḡāc Süleyman Aḡa *ṭavvale’llāhü te‘ālā fi’l-devleti ‘umrahü ve ca‘ale ṭā‘atehü maḡbūlen ve zenbehü maḡfüren āmin yā rabbü’l-‘ālemīn ḡāle’llāhü te‘ālā*¹⁶⁶ “*Ve te‘āvenü ‘ale’l-birri ve’t-taḡvā.*”¹⁶⁷ feḡvasınca bu gāzā fenninüñ ihyāsına himmet ü ‘ināyet ü mu‘āvenet buyurup bu taḡrīr ü tertīb ḡisbetün li’llāh olduḡı ecilden [İ2 38a] *men setere ‘aybe aḡihi setere’llāhü ‘uyūbehü*¹⁶⁸ ḡādīs-i şerīfiyle ‘amel idüp ‘aybına nazār itmeyüp ḡüsn-i nazār-ı şerīfleri ile manzūr olmaḡ ümīdine muḡaddem zīkr olınan muḡaddimededen mā-‘adā sekiz bāb ile bir ḡātīme üzerine te’līf ü tertīb [H 40b] olınmışdır.

Tārīḡ-i manzūm

•• — — / • — • — / •• —

Tārīḡüñ vezni geldi baḡr-ı ḡāḡīf

*ḡāyn u keḡ ü ṭā oldı sāl-ı şerīf*¹⁶⁹

Bāb-ı evvel mübtedīye oḡ ḡov-pāresin ta‘līm eylemek üslūbın bildürür. [İ1 18b] Bāb-ı şānī yirde taş üzerine dizgin yolın bildürür. Bāb-ı şālīş mübtedī ki ata binmemiş ola ve yirde oḡ ḡov-pāresin sāde ve eḡer dizgin [İ2 39b] ile çıkarup kemālile bildükden soñra fārislūḡ ta‘līm eylemek üslūbın bildürür. Bāb-ı rābi‘ cündīler ḡabaḡ diküp idmān eyledükleri meydān bābıdır. Bāb-ı ḡāmis ālāy ile oynamaḡ üslūbın [H 40a] bildürür.

¹⁶³ Beytin vezni bozuktur.

¹⁶⁴ iltifāt ve i‘tibār : i‘tibār ve iltifāt İ2, H.

¹⁶⁵ evvelki üzere : evvelki üslūb üzere İ2, H.

¹⁶⁶ ḡāle’llāhü te‘ālā : - İ2, H.

¹⁶⁷ “İyilik ve (Allah’ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın.” 5/ Maide / 2.

¹⁶⁸ Kim kardeşinin kusurunu örterse, Allah da onun kusurunu örter.

¹⁶⁹ ḡāyn: ‘ayn İ2.

Bāb-1 sādīs pertāv ile veşb bābıdır. Bāb-1 sābi‘ cānbāzluḡ bābıdır. Bāb-1 şāmin imtiḡān bābıdır.

Evvel ki bāb mübtedīye ta‘līm eylemek üslūbın bildürür. İmdi silāḡşörlüḡa ḡālib olan ḡazā erleri ve ḡazā efzāl-ı ‘ibādetdür diyü şevāba ḡaşd idüp şākird ta‘līm eylemege ḡarīş ü mā’il olan üstādlar ḡarındaşlarımız *naşarahümü’llāh a’azzeḡümü’llāh raḡimeḡümü’llāh* şöyle [İ2 39a] ma‘lūm ola ki bu mübārek ḡazā fennine her ḡālib ki kendüne himmet idüp sa’y ü ceḡd eyleye elbetde maḡdūbuna vāşıl olur. Mebādi’ ki ecnāsdan bir cinsi veyā [H 41b] efrāddan bir ferdi bu olmaz diyü istiḡnā idesin cā’iz degüldür. Eger ḡürbüz ādemler ḡābil olmaz dirsek merḡūm üstādımız Mışır cündī başısı usta Ferḡād raḡmetü’llāḡ ḡatı tüvānā vü kāmیلü’l-ḡāme iken ta‘līmi ḡatlu himmeti ‘ālī mübārek nefes idi. Her fenni kendüye kepāze eylemiş ve yine ḡafīfü’l-cüşşe ḡaşīrū’l-ḡāme ādemler ḡābil olmaz dirsek [İ1 19a] Merḡūm üstādımız İstanbul cündī başısı [İ2 40b] Küçük ustā raḡmetü’llāḡ müsemması ismine muḡābıḡ iken baḡr-ı ma‘ārif idi. Cemī‘-i fūnūnı kendüye muşāḡḡar eylemiş idi. İmdi *iḡvān raḡimekümu’llāḡ ve iyyanā men* [H 41a] *ḡalebe ve cedde vecede*¹⁷⁰ mūcibince hemān ḡaleb ve fennine ḡālib olmuş üstād ve üstāddan himmet **Beyt**

— • — — / — • — — / — • —

Ger tu seng-i şaḡrā vü mermer şevī

*Çün be-şāḡib-dil resī gevher şevī*¹⁷¹

Maḡşül-i Nazm

Eger sen şaḡrā ḡaşı veya mermer olursaḡ çüñki bir şāḡib-dil merd-i kāmīle erişesin gevher olursun.¹⁷²

Bilḡil imdi oḡ ḡov-pāresinüñ bendleri cümle yigirmi dōrt benddür. Ziyāde veyā eksik diyen fennine ḡālib olmamışdur [İ2 40a] ve yigirmi dōrt bend kāmīl olduḡına sebeb

¹⁷⁰ “Ey Kardeşler! Allah size ve bize merhamet etsin. Bir şeyi isteyen ve mücadele eden, ona kavuşur.”

¹⁷¹ Bu beyit Mevlānā’nın *Mesnevī*’sindendir. Bkz. <http://www.masnavi.net/2/50/eng/3/756/> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Sen ister kaya ol istersen de mermer bir gönül sahibine rastlarsan cevher olursun.”

¹⁷² **Maḡşül-i Nazm** eger sen şaḡrā ḡaşı veya mermer olursaḡ çüñki bir şāḡib-dil merd-i kāmīle erişesin gevher olursun: - İ1.

budur ki idmānda herkes mükerrer ata mālîk olmaz ve bir at yarağın bulduğdan soñra mütevāliyen yigirmi dört kerre [H 42b] menzil alur bundan ziyāde segirtmez şorsañ hamlanur hāşıl olmaz tecrübe olunmuşdur. Üslüb-ı t̄apū mübtedīye ne gūne ta‘līm olunur beyān eyleyelüm. Evvelā kalkanı yire koyup üzerine t̄ir-keşî ve t̄ir-keş üzerine kılıçı koyup şākird gelüp *Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm niyyetü’l-ğazā fi-sebīli’llāh* diye kılıçda¹⁷³ alur öper başına koyup kuşanur. Ba‘dehu t̄ir-keş kuşanur iki [İ2 41b] ellerin kalkan bağına geçürüp eñseye ata yine şol omuza götürüp şol elüñ tevḥīd parmağın parmakluğuna geçürüp iki ellerin aşağa şalup bir uğurdan kolların açup t̄ir-keş [H 42a] kaçup yumrukların ilerüye götüre iki [İ1 19b] yumruk arasında bir yumruk şığa dañı yakın ve dañı ırak olmaya bir nefes alur kadar dura andan yine ellerin açup t̄ir-keş kaçup sağ eliyle bir ok ve şol eliyle yay çıkarup kiriş taşra ve ok kavurma¹⁷⁴ iken ellerin ilerüye üstāda karşı duta bir nefes virür kadar eglendüre¹⁷⁵ andan yay [İ2 41a] dizgin yirine ve sağ el ok ile t̄ir-keş üzerine kođuñ gibi bilā-te’ḥīr yayı ilerüye yaturup iki baş berāber ola. Şol ile yay ilerü ve sağ ile ok gerüye vara. Ve’l-hāşıl bunda iki [H 43b] elüñ hareketi bir uğurdan berāber olmak gerekdür. Şol ilerü ve sağ gerüye līf okı¹⁷⁶ götürüp tekbīr ve şalavāt birle üç kerre aşağadan gezleyüp okı yay üzerinden alur. İki çekiş çeke andan ḥabs idüp sağ elin geri¹⁷⁷ vire murādına göğüs ileri virüp şol el dizgin yerinde dura yine sağ elin [İ2 42b] yay ile ileri götürüp taḥmīnen atüñ kulağı berāber yine geldügi gibi şol el yukarıdan kalkan için gösterüp kulaçla şuda yüzer gibi götürüp bunda iki elüñ hareketi biri bir ardınca olmak [H 43a] gerekdür. Hemān ‘aynıyla kulaçla şuda [y]üzer üslübdur. Şol el ile kabzaya yapışup şāhin kanadın çeke bir nefes alur virür kadar zamān eglene yine ileri üstāda karşı götürüp yayıñ bir başı [İ1 20a] yirde ve bir başı göge bağa ve yukarıca çeke ok üstāduñ başı üzerine bağa mebdā ki şākird mübtedī olmağıla ok elinden boşanup üstāda [İ2 42a] ura yine evvelki kadar¹⁷⁸ eglendüre andan dizgin yirine götürüp boş dutup sağ ile okı yaydan çıkarup demren ucı yukarı bağa gönderin aldurur gibi kolun uzadup t̄izlük ile aşağa indürüp [H 44b] okı t̄ir-keşe kıya yayı diküp sağ

¹⁷³ kılıçda: kılıçın İ2, H.

¹⁷⁴ kavurma: tavrma İ2.

¹⁷⁵ eglendüre: - İ2, H.

¹⁷⁶ līf okı: līf ile okı İ2, H.

¹⁷⁷ geri: girüye İ2, H.

¹⁷⁸ evvelki kadar: evvelki zamān kadar İ2, H.

eliyle yay başın kavrayup dizgin şağar gibi geriye uzadup teziyyeleri (?) götürüp şol ele alup yayluğına koyu. Tāpū tamām oldu.

Fenn-i şağ üzengi şola atarken şağ üzengi didüklerine sebep budur ki ‘amel şağ iledür. ‘Amele i‘tibār olunur menzile i‘tibār olunmaz. Yayı tır-keşden [İ2 43b] kapup dizgin yirine götürüp teziyye (?) şağ ile tır-keş kaçup bir ok alup aşağıdan gezleyüp yay başları yaturma berāber aşağıda şāhin¹⁷⁹ kanadın çeküp indürüp şol üzengi [H 44a] altında olan kum ata ve şāhin kanadın çekerken şağ dirsek kulağa gelüp boyına havāle olmak gerekdür. ‘İleti budur ki çolçağ gelüp boyını şaklaya üç dāne okı biri bir ardınca bu üslüb ile ata ve her ok atduğa kabza eli dizgin üzerine dizgin yirine gelmek gerekdür ki dizgine mu‘tād [İ1 20b] ola. Üçüncü ok halāş [İ2 43a] olduğan sonra şol el yay ile dizgin yirine geldiği gibi şağ el yayuñ taşrasından yapışup kabza ile kalkan parmakluğun şağa alup teziyye (?) kalkan degüşüp yayı yayluğa koyu. Ve‘l-hāşıl her bend sonunda yay tır-keşe konulmak [H 45b] lāzımdur. Sebebi ehline ma‘lūmdur.

Fenn-i şol üzengi şol eliyle yay çıkarup kiriş şol bilek üzerine yata şol el ayası yukaru bağa kabzayı kendüne ta‘yīn nāzikāne şağ ele vire. Şağ el kabza ile dizgin yirine geldiği gibi şol elile geriden bir ok çıkarup [İ2 44b] aşağıdan gezleyüp şāhin kanadın çeküp indürüp şağ üzengi altında olan kuma ata üç ok biri bir ardınca bu üslüb atup şağda beyān olıduğı gibi kalkan degüşüp yayı yayluğa koyu.

Fenn-i şağ gez şol ile yay kapup dizgin yirine gele şağ ile tır-keş kaçup bir ok [H 45a] çıkarup depereden (?) līf ile götürüp yayuñ bir başı yirde ve bir başı göge bakup dik olmak gerekdür. Merdānelük gösterüp çeküp şol cānibde olan kuma ata üç ok biri bir ardınca bu üslüb ata [İ2 44a] ve şağından¹⁸⁰ her ok çıkardukça tır-keş kaçmak lāzımdur. Andan kalkan degüşüp yayı yayluğa koyu. Ma‘lūm ola ki yigirmi dört bendlerde hemān üç yirde aşağıdan gezlenür kalanı cümlesinde yay dikilmek ister. Ol üç bendler üzengilerdür ve na‘l bendi ve gömendürük bendleridür.

Fenn-i şol gez şol elile yay çıkarup avucu yu[İ1 21a]kırı kendine yakın şağ eline vire [H 46b] ve şol elile geriden bir ok çıkarup depereden (?) līf ile götürüp gezleyüp merdāne

¹⁷⁹ aşağıda şāhin: aşağıda ola şāhin İ2, H.

¹⁸⁰ şağından: şağdan İ2, H.

çeküp sağ cānibde olan kuma ata üç [İ2 45b] okı biri bir ardınca bu üslüb¹⁸¹ atup kalkan degüşüp yayı yayluğa koya.

Fenn-i sağ şüret şol elile yay çıkarup sağ elile üç tâne ok çıkarup kabza eline vire sağ elin açup iki okı barmaqlar arasına geçürüp birin gezleyüp kulavuz habs eyleyüp geriye uzada. Fe-emmā tãpūda gibi yukaru kaldurmaya aşığa şalvāra dayayup bir uğurden ileri getirüp şol ile kabzaya yapışup evvelki okı [H 46a] havaya kulavuz ata. İkinci okı ileri tablaya ata. Üçüncü okı daşı tablaya ata ve bir [İ2 45a] ok daşı tır-keşden alup üçüncü tablaya atup kalkan degişüp yayı yayluğa koya. Kulavuz didüklerine sebep cümlesinden ilerü atladuğundan ötürüdür ve kulavuzlar çağırğan olmak lâzımdur.

Fenn-i şol şüret şol ile yay çıkarup şağa vire ve şol elile girüden üç dāne ok çıkarup kabza eline vire. Şol elin açup iki okı parmaqlar arasına geçürüp birin gezleyüp kulavuz girü uzadup ileri götürüp sağ ile kabzaya yapışup çeküp uğura kulavuzı ata ve ikisini [H 47b] biri bir [İ2 46b] ardınca tablaya ata. Bir ok daşı tır-keşden alup tablaya atup yay gösterüp bunda kalkan [İ1 21b] degişmez. Yanbaşı atılsa gerekdir.

Fenn-i sağ yanbaşı şol ile yay çıkarup şağa vire. Şol ile giriden bir ok alup kulavuz ata teziyye (?) kalkan degişüp sağ ile tır-keş kaşup bir ok alup depereden (?) gezleyüp uğura çeküp bel gösterüp nāzikāne dönüp şol kulağ berāberinde sağ yanbaşı ata. Üç okı biri bir ardınca atup yay göstere.

Fenn-i şol yanbaşı şol ile [İ2 46a] yay çıkarup dizgin yirine getirüp sağ ile tır-keşden bir ok [H 47a] alup sağ ile kulavuz ata teziyye (?) kalkan degişüp şol ile geriden bir ok alup depereden (?) gezleyüp uğura çeküp dönüp nāzikāne sağ kulağ berāberinde olan kuma ata. Üç dāne okı biri bir ardınca bu üslüb ata. Kalkan degişüp¹⁸² yayı yayluğa koya.

Fenn-i kalkan bendi şol ile yay çıkarup sağla bir kulavuz ata. Teziyye (?) kalkan degişüp şol ile bir yanbaşı ata. Yine teziyye (?) [İ2 47b] kalkan degişüp sağ ile tır-keş kaşup bir ok alup gezleyüp üslübıla çeküp Mışır dollābı dönüp kabağa ata. Bir daşı ilerü tablaya atup [H 48b] yay göstere bundan soñra hemān sağ el ‘amel ider. Şola kabağ māni‘dür. Ehline ma‘lūmdur ve her bendde yay gösterilür.

¹⁸¹ bu üslüb: bu üslūba İ2, H.

¹⁸² degişüp: degişe İ2, H.

Fenn-i kılıç bendi şol ile yay çıkarup sağla bir kulavuz ata. Yay başın kılıca dayayup sağ ile kılıcın çıkarup aşağıdan üzengi kumın çalup kılıç şalmadan kalkın üzerine gelse gerek. Andan yine hamā'il [İ1 22a] çalup [İ2 47a] şol ile yay kirişin taşra serpüp kılıcı ok gezler gibi toptolu havāya çeküp bir uğurdan aşağıa indürüp kınına kata. Fe-emmā kılıcuñ ucını bulup ucından kınına katmağa [H 48a] mu'tād olmağ gerekdür. Evvel şol el yay kabzasıyla havāda sağ el aşağıda ola. Teziyye (?) ahtarup sağ el yukarı kılıç kabzasıyla şol el aşağıa kılıç katup sağ ile tır-keş kaçup bir ok alup üslübıla dollāb dönüp kabağa ata ve bir ok dahı ileri tablaya atup yay göstere.

Fenn-i yay bendi kalkın arkağa [İ2 48b] atup bir ok gezleyüp kulavuz ata. Yayı şol baş parmağ üzerine bir kaç kerre çevirüp dirsege bindüre. Şol ile geriden bir ok gezleyüp kulavuz ata. Bir uğurdan iki ellerün iki kabza ile ileri uzadup teziyye (?) aşağıa ahtarup yayı sağ koltuğuna ve kılıcı şol koltuğuna alup koltukların muhkem şıkup sağ elile kılıç kabzasın ve şol elile yay kabzasın kalkın bir parmağluğıla alup değışüp teziyye (?) hemān değışürken kılıcı hamā'il çalup ve yay kirişin taşra serpüp üslübıla kılıcı kınına katup sağ ile tır-keş kaçup dollāb dönüp kabağa ata ve bir ok dahı ileri kuma ata. Andan¹⁸³ yay gösterüp yayı yayluğa koya.

Fenn-i kiriş bendi bunda ba'zıları yay bendin kirişden [İ2 48a] soñra yazmışlar hattā merhūm u mağfūr¹⁸⁴ üstādumuzuñ bir risālesinde bile eyle işāret eylemişler. Ammā hāşā kim üstādımızuñ važ'ı ola. Merhūm bi'z-zāt bu haķire yazdugum üslüb üzere ta'līm eylemişdür. Ma'lūm ola ki ehl-i taşavvuf yayı şerī'ate ve kirişi tarīkate ve okı haķīkate ve remī [H 49a] ma'rifete teşbīh eylemişlerdür. İmdi 'alā küllī hāl kiriş yaydan soñradur. Bir kulavuz ata yayuñ aşağıa başın şol dize dayayup sağ elüñ tevħīd parmağıyla kirişin başup başa yayı ileri uzadup göstere ki her cānibde [İ2 49b] yaşlamış idüğün göreler ve yine teziyye (?) sağ dize dayayup sağ elüñ baş ve tevħīd parmağıyla kiriş kabzadan sürüp

¹⁸³ şol ile geriden bir ok gezleyüp kulavuz ata bir uğurdan iki ellerin iki kabza ile ileri uzadup teziyye (?) aşağıa ahtarup yayı sağ koltuğuna ve kılıcı şol koltuğuna alup koltukların muhkem şıkup sağ elile kılıç kabzasın ve şol eliyle yay kabzasın kalkın bir parmağluğıyla alup değışüp teziyye (?) hemān değışürken kılıcı hamā'il çalup ve yay kirişin taşra seyreyüp üslübıyla kılıcı kınına katup sağ ile tır-keş kaçup dollāb dönüp kabağa ata ve bir ok dahı ileri kavma ata: çevirmege kadir degülse hemān belin çevirüp sol tarafında boyunu üzerine koyup sağ eliyle [H 49b] sağ taraftan karşılayup egilüp tahmīnen anuñ boyunu altından şol eline vire sağla tır-keş kaçup bir ok alup kabağa ata ve bir dahi ilerü tabla yirine kuma atup İ2, H.

¹⁸⁴ ve mağfūr: - İ2, H.

ķura şağla tır-keş ķakup bir oķ ķabaęa ve bir oķ dağı ileri ķuma atup yay gōsterup yayı yayluğa ķoya.

Fenn-i ķul bendi şol ile yay ķıķarup şağ ile üç dāne oķ ķıķarup [H 50b] ķabza eline vire. Yay başın ķılıķ dirsegine dayayup şağ ile ķılıķ ķıķarup şağ dirsege bindüre oķlaruñ ikisin parmaklarına geķürup birin gezleyüp ķulavuz ata ve birin [İ2 49a] ileri ķuma ve birin ķabaęa ķılıķı ģamāyil ķalup teziyye (?) üslüb ile ķanına ķatup bir oķ dağı ilerü ķuma atup yay gōstere. Yayı yayluğa ķoya.

Fenn-i tır-keş bendi ķalkanı şağ omuza alup ve şol ile yay ķıķarup şağa vire yay başıyla ķılıķ dirsegin başup şol elile ģanķer ķıķarur gibi ķılıķın ķıķarup dirsege bindüre. şol ile geriden [H 50a] bir oķ alup gezleyüp ķulavuz ata. Bir uğurdan iki ellerin iki ķabza ile ileri uzadup teziyye (?) aşağa aķtarup yayı şağ ķoltuęuna [İ2 50b] ve ķılıķı şol ķoltuęuna alup ķoltuķların muģkem řıķup şağ elile ķılıķ ķabzasın ve şol elile yay ķabzasın ķalkın parmaķluęıla alup değişüp teziyye (?) ģemān değişürken ķılıķı ģamāyil ķalup ve yay kirişin taşra serpüp üslüb ile ķılıķı ķanına ķatup şağ ile tır-keş ķakup dollāb dönüp ķabaęa ata ve bir oķ dağı ileri ķuma ata. Andan yay gōsterup yayı yayluğa ķoya.

Fenn-i gōmündürük [H 51b] bendi [İ1 22b] yay tır-keşde iken bir uğurdan şol ile yay dizgin yirine [İ2 50a] gōtüre ve şağ ile tır-keş ķakup bir oķ alup aşağadan gezleye řāhin ķanadın ķeke dollāb egilüp taģmīnen atuñ boyunu altından şoldaki ķuma ata. Üķ dāne oķ biri bir ardınca bu üslüb atup yay gōsterup yayı yayluğa ķoya.

Fenn-i şağrı bendi yayı yine ‘adet üzere tır-keşde iken şol ile bir uğurdan yay ķıķarup dizgin yirine gōtüre. şağ ile tır-keş ķakup bir oķ ķıķarup gezleyüp depereden (?) uğura ķeküp dönüp şağrı [İ2 51b] üzerinden şağ cānibde olan [H 51a] ķuma ata. Üķ oķ biri bir ardınca bu üslüb atup yay gōstere. Yayı yayluğa ķoya.

Fenn-i na‘l bendi Yay tır-keřde iken řol ile yay ķıķarup dizgin yirine gōtüre. řaę ile tır-keř ķakup bir oķ alup ařaęadan gezleyüp řāhin ķanadın ķeke. Yay tolu iken eñseye aķtarup na‘l-bendin ata. Fe-emmā oķ dūřdūęü yirde¹⁸⁵ baķmaķ gerekdür. Üķ dāne oķ biri bir ardınca bu üslüb atup yay gōstere. Yayı yayluęa ķoya bu bendden řoñra [İ2 51a] mübtedīye ģemān řoñ řāpū virilüp bir ķaķ ģün idmān eylemek gerekdür ki cümle a‘zāsı

¹⁸⁵ yirde: yire İ2, H.

rüsüh [H 52b] bulup dizgine lâyıķ ola. Şoñra dizgin ile na‘l- [İ1 23a] bendine geldükde kalkanı eñseye bağlayup dört bend gönder ile virilür ve iki ħarbī ki yaķa ħarbīsi ve tır-keş ħarbīsidür virilür. Cümle yigirmi dört bend olur. Kāmil andan şoñra tãpũ dizgin bābında yazıldığı gibi ‘amel olma.

İkinci bâb yirde dizgin yolın beyān ider. Şöyle ma‘lũm ola ki şākirde sāde oķ ħov-pāresin çıkardukdan şoñra [İ2 52b] üstādı bi’z-zāt teberrũken el bileklerine dizgin ğaytanların bağlaya ve topuz dikenũnden uzunca bir ağaca dizgin bağlaya. İdmān taşınıñ muķābesinde [H 52a] bir yay boyı alarđa yirde dike şākird ‘ādetçe kılıcın ve tır-keşin kuşanup kalkanı şol omuza ala taş üzerine çıķa. Ol taşā şākirdler yaya taşı dirler. Üstādı gelüp dizgini parmakluğın belki ğaytanuñ altında küçük parmađuñ yanındaki dördünci parmağa geçüre. El arķasından gele el ayasından gelmeye şākird şol eliyle yay çıkarup sağ [İ2 52a] eliyle bir oķ alup gezleye dizgin aşığasın şol ile duta oķı gezlenmiş ħabs idüp giriye vire. At ile olsa at yola girer. Tahmīnī olduğa ileri [H 53b] götürüp dizgin ağacı berāber yine geldiği gibi şoldan dizgin şalıvirüp şol kolin yukarudan getirüp iki cānibde kalkan gösterür gibi götürüp kabzaya yapışup şāhin kanadın çeke. Bir nefes [İ1 23b] alur virür kadar zamān dura yine bir uğurdan ileri getirüp yayuñ bir başı yirde ve bir başı göge baķa. Hemān evvelki kadar eglendüre. Andan dizgin yirine [İ2 53b] getirüp boş koyup sağ ile oķı sāde gibi alup tır-keşe koyu. Şol ile bilek yanında dizgine yapışup yayı diküp sağ eliyle yay başın kavrayup sağ el¹⁸⁶ dizgini zabtı yirine gelüp at kondurur gibi dura yayı merdāne lĩf ile götürüp yayuñ dirsegiyle dizgin başup yayluğa koyu.

Fenn-i sağ üzengi dizgin sağ parmakda ola ve dizgin aşığası da sağ elde ola. Dizgini oķ gezler gibi avuca ala. Baş parmak altına gele üstine [İ2 53a] gelmeye ki şola virmek āsān gelür teziyye (?) ile¹⁸⁷ tır-keş kaķup bir oķ alup yayı yaturup aşığadan gezleyüp şoldan dizgin şalıvirüp şāhin kanadın çeküp şol üzengi altındaki [H 54b] kuma ata. Ma‘lũm ola ki üzengilerde oķlar havādan gelür gibi doğrı yirde diñlemek gerekdür ve her oķ atduķça dizgini sağ bilek yanında alup bir hoşca zabtıla muķayyed ola. Üç oķ biri bir ardınca bu

¹⁸⁶ sağ el: sağ el yay ile girüye dizgin [H 53a] sığayup ve şol el İ2, H.

¹⁸⁷ teziyye (?) ile : teziyye (?) şol ile yayı çıkarup dizgini dağı sağ elinden şola vire sağ ile İ2, H.

üslüb atup yay [İ2 54b] göstere. Bir hov-pāre de ki dizgin yoludur. Her bendinde yay gösterilür. Andan yayı yayluğa kıoya. Kıalkkanı ve dizgini değışe.

Fenn-i şol üzengi dizgin parmakluğı şola ve kıalkkanı sağ omuza alup dizgin aşıağısını soldan sağa vire. Teziyye (?) şol ile yay çıkarup kıabzayı sağa virdüğü gibi [H 54a] [İ1 24a] şol elile geriden bir ok çıkarup aşıağıdan gezleyüp şāhin kıanadın çeküp sağ üzengi altında olan kıuma ata. Teziyye (?) dizgin girüp üç dāne ok biri bir ardınca bu üslüb atup [İ2 54a] yay göstere. Ma'lūm ola ki dizginüñ iki yolu vardur. Biri girmedür ve biri kıaktarmadur. Girme (?) oldur ki kemālele çeküp girersin tā kim ele dolaşmaya ve kıaktarma oldur ki dirsek aşırı kıaktarup andan tır-keş kıakup ok çıkarursın. Ve'l-hāşıl münāsib olan sağla 'amel olındukda kıaktarma ide vuşul ile 'amel olındukda girme [H 55b] kıullana. Zīrā şol eliyle geriden ok alurken kıaktarma düşer.

Fenn-i sağ gez dizgini sağa ve kıalkkanı şola alup ve dizgin aşıağısı da sağda ola. Şol [İ2 55b] ile yay çıkarup dizgin yirine getüre. Sağdan dizgin aşıağısın şola virüp sağ ile dizgin kıaktarup tır-keş kıakup bir ok alup yay diküp depereden (?) gezleyüp yayuñ bir başı yirde ve bir başı göge kıağa çeküp şol cānibde olan kıuma ata. Üç ok biri bir ardınca bu üslüb atup dizgin şıgayup yay göstere. Yayı yayluğa kıoya.

Fenn-i şol gez dizgin parmakluğı şola ve kıalkkanı [H 55a] sağ omuza alup dizginüñ aşıağısı sağda ola şol ile yay çıkarup sağa vire şol ile dizgin [İ2 55a] girüp¹⁸⁸ [İ1 24b] geriden bir ok alup sağla yay diküp depereden (?) gezleyüp çeküp sağ cānibde olan kıuma ata. Her okda dizgin zabt olınmak gerekdür. Üç dāne okı biri bir ardınca bu üslüb atup dizgin şıgayup yay göstere. Yayı yayluğa kıoya.

Fenn-i sağ şüret dizgin ve kıalkkan değışüp dizgin¹⁸⁹ aşıağısıda sağda ola. Şol ile yay çıkarup dizgin yirine götüre sağda dizgin aşıağısın şola vire. Sağ ile üç dāne ok çıkarup kıabzaya [H 56b] vire. Sağ avucın açup iki okı barmaqlar arasında [İ2 56b] geçirüp birin gezleyüp hāzır-baş geriye vire. İleri götürüp kıulavuz ata birin dağı ileri kıuma ve bir dağı kıuma bir okı dağı tır-keşden alup kıuma dizgin şığıyup yay göstere. Yayı yayluğa kıoya.

¹⁸⁸ girüp: mükerrer İ1.

¹⁸⁹ dizgin ve kıalkkan değışüp dizgin: dizgini ve kıalkkan değışüp dizgin H; dizgin ve kıalkkan değışüp diz İ1.

Fenn-i şol şüret dizgini şol parmağa ve kalkanı sağ omuza ala. Dizgin aşağısı sağda ola. Şol ile yay çıkarup ve sağa vire. Şol ile geriden üç ok alup kabzaya vire. İkinin barmaklar arasına geçürüp birin gezleyüp şol ile [H 56a] kulavuz ata. İkinin dağı biri bir ardınca ilerü kuma bir dağı tır-keşden [İ2 56a] kuma atup dizgin şıgayup yay gösterüp yayı yayluğa koya.

Fenn-i sağ yanbaşı dizgin değışüp kalkan sağda iken şol ile bir kulavuz ata. Teziyye (?) kalkan değışüp sağ ele dizgin aqtarup tır-keş kaqup bir ok alup çeküp [İ1 25a] şol kulağı berāberine sağ yanbaşı ata. Üç ok biri bir ardınca bu üslüb atup dizgin şıgayup yay gösterüp yayı yayluğa koya.

Fenn-i şol yanbaşı dizgin değışüp kalkan [H 57b] sağda iken şol ile¹⁹⁰ bir kulavuz ata. teziyye (?) kalkan değışüp şol ele dizgin [İ2 57b] girüp geriden bir ok alup çeküp sağ kulağı berāberine sol yanbaşı ata. Üç ok biri bir ardınca bu üslüb atup dizgin şıgayup yay gösterüp yayı yayluğa koya.

Fenn-i kalkan bendi dizgini sağa ala. Ma'lüm ola ki bu bende geldükden sonra dizgin hemān sağda karar ider. Aşağa hemān üç gönder bendelerde şola nakl eylese¹⁹¹ zīrā bu bendelerde şola kabağ māni'dür. Ehline ma'lümdür. Dizgin barmakluğı ve aşağısı sağda ola. [H 57a] Şol ile yay çıkarup dizgin aşağısın şola vire. Sağ ile bir ok alup [İ2 57a] kulavuz ata. Teziyye (?) kalkan değışüp şol ile bir yanbaşı ata. Teziyye (?) kalkan değışüp bir ok kabağa ve bir ok dağı ileri kuma atup yay göstere. Yayı yayluğa koya.

Fenn-i kılıç bendi bir kulavuz atup yay başın kılıça dayayup sağ ile kılıç çıkarup hemān çıkarurken aşağı üzengi kumın çalup kılıç şalmadan kalkan üzerine gelse gerek. Oradan hamā'il çalup şol ele yay kirişin taşra serpüp kılıç arkasın kabzaya yakın [H 58b] şola virüp havāya ok çeker gibi [İ1 25b] kılıçun ucını şol ile bulduğı gibi aşağı [İ2 58b] aqtarup kanına kata. Teziyye (?) dizgin aqtarup tır-keş kaqup bir ok alup dollāb egilüp kabağa ve bir dağı ileri kuma atup yay göstere. Yayı yayluğa koya.

Fenn-i yay bendi kalkanı eñseye şalup bir kulavuz ata. Yayı iki üç kerre kadir ise şol elüñ baş barmasına çevirüp dirsege bindüre. Şol cānibde boyunu üzerine koya sağ ile sağ

¹⁹⁰ sağda iken şol ile: solda iken sağ ile İ2, H.

¹⁹¹ eylese: eylese gerek İ2, H.

tarafdan boyunu aşırı kabzadan alup sağ cānibden atūñ boyunu altında şola vire. Şağ [H 58a] ele dizgin aqtarup tīr-keş kaqup bir oq alup üslūbıyla egilüp bir oq¹⁹² kabağa [İ2 58a] ve bir dağı ileri kuma atup yay gösterüp yayı yayluğa koya.

Fenn-i kiriş bendi üslūbıyla bir kulavuz ata. Yay dirsegin şol dize dayayup şol elüñ tevḥīd barmağıyla kirişin kaqup başa. Teziyye (?) yuḡaru kaldurup göstere ki her cānibden başılmış idügin görelerine teziyye (?) şağ dize dayayup şağ elüñ baş ve tevḥīd parmağıyla kirişin kabzadan sürüp kura tīr-keş kaqup bir oq kabağa ve bir dağı ileri kuma ata yay göstere yayı yayluğa koya. [H 59b]

Fenn-i kol bendi şol ele çıkarup dizgin aşāğasıda [İ2 59b] şola vire. Şağ ile üç dāne oq çıkarup [İ1 26a] yay kabzasına vire yay dirsegin kılıça dayayup şağ ile kılıç çıkarup şağ dirsege ala. İki oqı parmak arasına geçürüp birin gezleyüp kulavuz ata ve birin ileri kuma ve üçüncü kabağa atup kılıcı kalkan üzerine götürüp ḡamā'il çeküp şol ile yay kirişin taşra serpüp 'ādet üzere kılıcı kınına katup tīr-keş kaqup bir oq alup ileri kuma atup yay göstere. Yayı yayluğa koya.

Fenn-i tīr-keş [H 59a] bendi kalkanı şağ omuza götüre. Şol ele yay çıkarup [İ2 59a] şağa vire. Yay başın kılıça dayayup şol eliyle ḡançer çıkarur gibi kılıcın çıkarup şol dirsek üzerine ala. Şol ele geriden bir oq alup kulavuz ata. Teziyye (?) kılıç kabzasın şol ele ve yay kabzasın şağ ele aqtarup yay başın şağ koltuğına ve kılıcı şol koltuğına götürüp koltuğların muḡkem şıqup yayuñ ileri başı yuḡarı baḡmak gerekdür ki dizgine baḡlanmaya bu bendden ḡaflet olunmaya ḡāyet ile güç benddür. Fe-emmā kalkan düşerken koltuğların muḡkem şıqup yay başın kendi [H 60b] aḡzına yaḡın [İ2 60a] götürdi ise ki dizgin yumruḡdan aşāğa koltuğa yaḡın aḡdı ise min ba'd baḡlanmaz ve bu bendden kolay bend olmaz. Fefhem kılıcı kınına [İ1 26b] katup şağ ile tīr-keş kaqup bir oq alup üslūbıyla kabağa ata ve bir dağı ileri kuma atup yay gösterüp yayı yayluğa koya.

Fenn-i gömündürük bendi şol ele yay çıkarup şağ ele dizgin aqtarup tīr-keş kaqup bir oq alup aşāğadan gezleyüp şāhin kanadın çeke dollāb dönüp taḡmīnen atūñ boḡazı altında şoldaki kuma ata. Üç dāne oq [İ2 60a] [H 60a] biri bir ardınca bu üslūb atup yayı gösterüp yayı yayluğa koya.

¹⁹² bir oq: - İ2.

Fenn-i şugrā bendi dizgin aşığasın şola virüp sağ ele tır-keş kaçup bir ok alup şol ile yay diküp sağ ele okı depereden (?) götürüp merdāne ileri çeküp şola meyl ide. Şol şugrā üzerinden sağdaki kuma ata. Üç dāne okı biri bir ardınca bu üslüb atup yay göstere. Yayı yayluğa koya.

Fenn-i na‘l bendi şol ile yay çıkarup dizgin aşığasını şola vire. Sağ ile dizgin ahtarup tır-keş kaçup bir ok [İ2 61b] alup aşığadan gezleye şāhin kanadın çeke arķaya [H 61b] ahtarup na‘l yirine ata. Ok düşdügi yire bakmak gerekdür. Üç ok biri bir ardınca bu üslüb atup yay göstere. Yayı yayluğa koya.

Fenn-i gönder ma‘a üç ok kalkan arķada bağlanur. Dizgin parmakluğı şolda ola ve gönderi sağ cānibde zahmede olmak tahmīni ile sağ [İ1 27a] ayağa muttaşıl kuma dike veyā tır-keş kayışına geçirüp ucu yirde dikile şol ile yay çıkarup sağ ile üç dāne ok çıkarup ikisin parmakları arasında geçürüp birin kulavuz gezleye dizgin [İ2 61a] şalıvirüp kulavuzun ata ve ikisin dağı biri bir ardınca ileri kuma ata. Yay kılıç üzerine aşup [H 61a] yanından gönderin çıkarup seyfi dollāb eyleyüp şol cānibde demür āyine yirine ura andan gönderin çeküp yukarı hov kaldurup ‘ādet üzerine¹⁹³ yapuna.

Fenn-i gönder ma‘a kılıç kalkan arķada dura dizgin parmakluğı sağa virile ve gönderi yine evvelki üslüb üzere dike şol ele yay çıkarup dizgin yirine götüre ve dizgin aşığasın zabt eyleye sağ ele bir ok alup gezleye kulavuz ata. Kılıç çıkarup [İ2 62b] hamā‘il çalup kılıçı üslūbıyla kınına kata. Yay kılıç üzerine aşup yanından gönderin çıkarup demür āyine yirine ura bunda aşla seyfi dollāb yokdur. Dizgin māni‘dür. [H 62b] Hemān sancup hov kaldurup üslūbıyla yapuna.

Fenn-i gönder dikme evvel kumda dizgin parmakluğı şola geçürüp ve gönderi kuma diküp şol ele yay çıkarup dizgin yirine götüre ve dizgin aşığasında şolda ola. Sağ ele bir kulavuz ata. Yay kılıç üzerine [İ1 27b] aşup kumda olan gönderin kapup bir kaç kerre koltuğa urup yine seyfi dollāb [İ2 62a] eyleyüp demür āyine yirine sancup gönder çeküp hov kaldurup ‘ādet üzere yapuna.

¹⁹³ üzerine: üzere İ2, H.

Fenn-i gönder ma'a¹⁹⁴ **yaturma** dizgin parmakluğı yine Şolda ve dizgin aŐađası Şağda ola. G3nderi kuma yatura. Bir miđdār gider başı yuğarı bağa. Şol [H 62a] elile yay çıkarup dizgin yirine g3t3re. Şağda dizgin aŐađasın Şol kabzaya vire. Şağ elile bir oğ çıkarup kulavuz gezleye geriye vire. Şoldan dizgin salıvir3p kulavuzın ata. Yayı kılıç 3zerine aŐa egil3p yirde yatan gideri kapa Şağ elile aşağadan atın [İ2 63b] boyunu altından alınmak tağm3ni ile giderdi. Şol eline vire. Yine Şol ile yumruk ağtarup ardından Şağa vire. Şağ ile tapanca dollāb eyley3p dem3r āyine yirine ura gider ek3p hov kaldurup yapuna.

Fenn-i yağa harb3si dizgin parmakluğı [H 63b] Şağda ve kalkanı Şol omuza g3t3re.¹⁹⁵ Yedi sekiz dāne oğı yağasına koyup Şol el3n dizgin parmağına k33k harb3 ge3re bir kulavuz gezley3p ata. Şol ile yay dik3p Şol el hareket eylemey3p¹⁹⁶ hemān k33k harb3 ile ber-arār dura yağasında olan oğları biri bir ardınca uğura [İ2 63a] tağm3ni ile ileri kuma ata. Yay g3stere yayı yayluğa koya.

Fenn-i t3r-keş harb3si [İ1 28a] Şol ile yay çıkarup dizgin yirine g3t3re. Şağ ile d3rt dāne oğ çıkarup 33nc3 parmaklar¹⁹⁷ arasında ge3r3p birin kulavuz gezleye Şol ile yay dik3p dizgin hemān k33k harb3den [H 63a] zabt olına Şol el yay ile ber-arār durur. Kulavuzun atup ve parmaklar arasında olan oğları biri bir ardınca yağdurup anları atduğdan Őođra bir kaç dağı t3r-keşden alup ata yay g3ster3p yayı yayluğa koya. **Yigirmi d3rt [İ2 64b] bend tamām oldu. Őođ tāp3 3sl3b3 beyān olunur.** Őākird dizgin dizgin ağacına Őarup 3stādına arŐu gel3p Őođ tāp3 alā-merdāne (?) ileri g3g3s vir3p hemān bir kerre t3r-keş kaçup Şol ile yay ve Şağ ile bir oğ çıkarup ileri vir3p kendine yağın g3t3r3p 3 kerre gezleye bunda evvelki tāp3da gibi [H 64b] geriye virilmez. Hemān bir uğurdan Őāhin kanadın ek3p fe-emmā ta'c3l 3 te'h3rde hemān evvelki tāp3 kadar eglend3re ileri g3t3r3p dike ve kendine yağın g3t3r3p boş duta demren havāya yay ile oğı ağtarup oğı demren yanından Şağ ile [İ2 64a] alup Şol ile yayı dik3p Şağ elde ki oğ ile yayuğ iki yanın çala. Andan oğuğ ortasın yay kabzasına vire. Şol el yay ile ileri uğura uzadup ve Şağ el geriye vara g3yā Şağ elde Őāhin vardur ve Şol ile Őikār g3[İ1 28b]ster3r vağ'ın

¹⁹⁴ ma'a:- İ2, H.

¹⁹⁵ g3t3re: g3t3r3p H.

¹⁹⁶ eylemey3p: eylemeye İ2, H.

¹⁹⁷ parmaklar: parmakları İ1.

eyleyüp teziyye (?) kabzayı oğ ile bile sağ eliyile alup Şol elin kuŐađa [H 64a] koyup gögüs gerüp hüb-refâr ile üstâdına varup selâmlaya sağ elin kabza ile yere koyup yine başa götürüp kıçın vara gide. Andan kiriş taşra serpüp Şol ile yayı alup yayluğa koya¹⁹⁸ ve oğa tağla virüp tîr-keşe koya. [İ2 65b]

Üçünci bâb mübtedî ki ata binmemiş ola ve yirde oğ hov-pâresin sâde ve dizgin ile çıkarup kemâlile bildükden Őoñra ata bindürüp fârislük ta‘lîm eylemek üslûbın bildürür. Ol dağı dört nev‘ üzere mevzû‘dur. İnŐâ‘llâhu te‘âlâ bâb-ı âhırında beyân olunur.

Evvelâ atını kendüye eyerlenmek gerek ve at eyerlenmek fârisler arasında [H 65b] kâ‘idesi budur ki yolda izde ‘ale’l-huşuş dâr-ı harbde evvel uyan urulur Őoñra eyer uralar. Zîrâ bir hâl olup ‘acele lâzım gelürse yalnız uyan ile eyersiz ‘amel olunur. Ammâ eyer ile uyansız ‘amel olunmaz [İ2 65a] ve hâzerde muhavvef olmayan yirlerde niçe iktizâ iderse eyle ide ve seferde üzengiler egerden çıkmaya pāk idüp yine çaprâz eyer üzerinde dura Tegelti egreti ise aralığında hâzır-baş durup eyerlenmek lâzım. Geldükde bir uğurdan urılmak gerekdür. Ve’l-hâşıl Őākird atın eyerleyüp Őalvârıyla ‘adet üzere kılıcın ve tîr-keşin [H 65a] kuşanup kalkanı arkaya ala ve gönderin sağ eline alup dizginini parmakluğu ve aŐađası boğumu Şol elde ola. Şol eliyile dizginini eger karpusıyla (?) [İ1 29a] yapışup sağ eliyile gönderi yire sağ uyluğu berâber yine diküp Şol ayağın [İ2 66b] üzengiye koya göndere dayanup atına süvâr ola. İki ayağları üzengilerde parmakları ileri doğru basa dünbekî-vârî ökçesi gelüp muttaşıl ata doğınmaya ve üzengi uzunluğu bu kararında olmak gerekdür ki ayağların üzengilerden çıkarup eyerde otururken aşağa üzengi dibi ayağlarını [H 66b] topuk kemüği berâber yine gele. Őākird süvâr olduğdan Őoñra sağ elin gönder ile sağ uyluğu üzerine koya gönderin ziyâdesi aşağa ola. Merdâne gögüs ileri vire. Őöyle¹⁹⁹ ma‘lûm ola ki silâhŐörlere ‘ilmi ve zabtî lâzım dört Şart vardır. **Evvel ki Şart** budur ki [İ2 66a] kadd u kâmet gönder gibi doğru ola. Eger fâris ve eger yayağ aŐlâ kendüni bozmaya ve **ikinci Şart** budur ki arslan bađıŐlı ola. Her iŐde hâzır-baş olup heybet ü Őalâbet ile cümle a‘zâsı berk ola gevŐek olmaya. **Üçüncü Şart** budur ki gögüs kalkan gibi ileri bağmak [H 66a] gerekdür. Üstâdlarımızdan rağimehümu’llâh iŐidürdük dirlerdi ki Mışır pâdiŐâhlarından sultân Kayıtbây²⁰⁰ zamânında kazdan bâc almazlar imiş. mağzâ gögüs

¹⁹⁸ koya: - İ2, H.

¹⁹⁹ Şöyle: pes İ2.

²⁰⁰ Kayıtbây: nüŐhalarda yanlış yazılmıştır.

ilerü virüp merdâne konduğundan ötüri. **Dördünci şart** budur ki her fenninde şivedâr ve şive-fürüş ola. Gösterdüğü **[İ1 29b]** fenni nâzlı göstere ki gören taḥsîn **[İ2 67b]** eyleye. Zîrâ şîr-i Ḥudâ merd-i ğazâ ‘Aliyyü’l-Murtezâ kerrema’llâhu vechehu ḥazretlerinüñ pîşesidür. Ğaflet olunmayup²⁰¹ taklîdde qalınmaya. **Beyt**

•• — — / •• — — / •• — —

Tâlib-i ma‘rifet iseñ ta‘cîl

Dahı arturmağa kıl sa‘y-ı cemîl

Olmayan şan‘atınıñ üstâdı

Ehl-i dillerde añılmaz adı [H 67b]

Bilgil imdi envâ‘-ı erba‘anuñ evvelki nev‘i budur ki mübtedî şäkird süvâr olduğu gibi gönderi sağ elile uyluğı üzerine qoya gönderüñ ziyâdesi aşağıda ola beş altı gün çaprâz nâkile girüp nâkil soñında kabâk yoluyıla üç kerre sipâhî karşusuna vara fe-ammâ doğru koşdurmağa sa‘y eyleye. Böyle idicek **[İ2 67a]** at doğru kabağa seyretmege mu‘tâd olur.

İkinci nev‘ müsellaḥ üslûb-ı sâbık üzere atına süvâr olduğdan-şoñra gönderin zahmeye ala ve dizgin parmakluğı sağda ola ve dizgin aşağısın şol ile zabt eyleye. Sağ elin kândîl **[H 67a]** kaldurup bir kaç kerre çaprâz nakle girüp soñında sipâhî koşusuna vara evvelki günden bir iki kerre ziyâde koşmak gerek andan at kondurup vara gide.

Üçüncü nev‘ yine müsellaḥ üslûb-ı sâbık üzere süvâr²⁰² olduğdan şoñra gönderin omuza urup gâh omuzdan bâzû üzerine düşüre gönder aşağısı bir yay boyı miqdârı ola **[İ2 68b]** ziyâde veya eksük olmaya bu üslûb ile çaprâz nâkile girüp soñında gönder omuzda iken bir iki ziyâdesiyle sipâhî koşusuna varup andan vara gide.**[İ1 30a]**

Dördüncü nev‘ yine üslûb-ı sâbık üzere süvâr²⁰³ olduğdan şoñra gönderin eyer üzerine koyup sağ uyluğı altına ala gönder ucı atıñ boyunı üzerine bir miqdâr ucı yukarı bağa bu üslûb ile çaprâz nâkile gire. Şoñında evvelkilerden ziyâde sipâhî koşusuna vara. Bir hoşça

²⁰¹ olunmayup: olınup İ2; H.

²⁰² üzere süvâr: üzere atına süvâr İ2; H.

²⁰³ üzere süvâr: üzere atına [H 68b] süvâr İ2; H.

at kopara ve kondura bundan sonra *bi-‘ināyeti’llāhi*²⁰⁴ gerek. Oğ hov-pāresine ve gerek gönder hov-pāresine ki gire [İ2 68a] tamām fārislük yolın duyar kāmīl olur.

Dördüncü bāb cündiler kabağ diküp idmān eyledükleri meydān bābıdır.

Bilgi ki Mışır cündileri rahimehümü’llāh on üç tutam [H 68a] yay ile yüz yetmiş yay uzunluğu meydān ta’yīn itmişlerdür ve İstanbul cündileri rahimehümü’llāh iki yüz kırk yay uzunluğu meydān ta’yīn eylemişlerdür. Hattā tokuz yüz toksan tārīhinde vāki‘ olan sūr-i hümāyūnda Mışır cündileri ve İstanbul cündileri İstanbul At meydānı’nda cümle bir bir yirde cem‘ olduklarında meydānuñ tūl ü kaşiri bahşinde ‘azīm münākaşa eylediler idi. Zīrā Mışır cündileri ta’yīn [İ2 69b] eyledükleri meydān Rūm’da el virmez kurı toprak olmağıla at meydān başın tīz alır. Yigit fenn ü bendin yetişdüremez ve İstanbul cündileri ta’yīn eyledükleri meydān [H 69b] yine hadden bīrūn çok²⁰⁵ olmağın her yirde bu kadar vāsi‘ meydān bulunmaz. Bulunduğı taqdīrce tablaları biri birden katı ırak konulmak iktizā ider ve yigidi çābük göstermez [İ1 30b] diyü bu haqīr-i pūr-takşīr niçe üstādlar ile mukārenet idüp bu ma’nā-yı müşāvere ve müzākere eyledüğümüzden ma’adā ‘Arabistān’da ve eger Rūm’da kerrāt ile oynayup ve nice şākirdler ta’līm ü tekmīl eyleyüp tecrübe eylemegile tarafına ri‘āyet idüp tamām yüz toksan yay uzunluğu meydān ta’yīn olındı ki hem ‘Arabistān’da ‘amel olına [İ2 69a] ve hem Rūm’da.

Bilgi imdi tablaların mā-beyni zıkr olınan yay ile meydānuñ kopuş başından ileri yetmiş [H 69a] yay uzunluğu yirde sağda ve solda karşı berāber evvelki kumlar vaz‘ olına ve bu evvelki kumlardan ileri altmış yay uzunluğu yirde sağda ve solda karşı berāber ikinci kumlar vaz‘ olına ve bu ikinci kumlardan ileri yine altmış yay uzunluğu yirde sağda ve solda karşı berāber üçüncü kumlar vaz‘ olına tamām meydān başından [İ2 70b] āhır kuma varınca yüz toksan yay uzunluğu meydān olur ve āhır ki kumlardan ileri ki at kondururlar. Ol bu hisāba dāhil degüldür. Ammā ol dağı tamām yigirmi yaydan eksük olmaya. Zīrā başı pek olan²⁰⁶ at ancak ol kadar yirde zabt olunur ve ba’zı oyunlarda [H 70b] yigit bendin yetişdüremedüğü zamānda mu’tād budur ki dönüp yanbaşı geri tablaya atarlar. Böyle olıcağ bu maḥaledeki meydānuñ kopuş başıdır. Yigirmi yay boyı meydān

²⁰⁴ bi-‘ināyeti’llāhi: bi-‘ināyeti’llāhi te‘ālā H.

²⁰⁵ çok: - H.

²⁰⁶ olan: ola İ2.

lâzımdur ve evvelki kumdan meydân başından yaña sekiz yay uzunluğı yirde bir kum vaz‘ olunup üzerine kelle-i nişânî dikile ve bu kelle [İ2 70a] kumdan meydân başı cānibinde toğuz yay uzunluğı yirde bir kum vaz‘ olunup [İ1 31a] üzengi tablası konulur. Yaya kellesi dağı anuñ üzerine dikilür ki kılıç bendden çalınur ve kelle kumıyla evvelki kumuñ ortası [H 70a] muķābelesinde şağ cānibde yigirmi yay uzunluğı yirde bir kum vaz‘ olunup üzerine tabla konulup kalkan bendinden şol yanbaşı atılır ve ortaki kumdan şoñraki kum cānibde beş yay uzunluğı yirde yoldan hāric şol cānibde iki yay boyı yirde kabağ dikile ve kabağdan öte on altı yay boyı yirde [İ2 71b] şağ cānibde bir küçük kum vaz‘ olunup üzerine kelle-i nişânî dikile qol bendin²⁰⁷ çalınur ve āđır ki kumdan biri şol cānibde yoldan taşra biricik yay alārga bir kum vaz‘ olunup [H 71b] üzerine demür āyine dikülür. Aña gönder tablası dirler ve cā’izdür ki başka kum olmayup hemān āđır ki soldaki kumuñ taşrasından demür āyine dikile. Ve’l-hāşıl tablalaruñ mā-beynleri zıkr olunduğı tertıb üzere gerekdür. Eger idmān için ve eger haşmāne oynandukda ba‘zılar dimişler ki imtiḥānda kaşr-ı meydān oluna ki çābük bellü ola. Lākin müte’ahırin cā’iz görmemişlerdür. [İ2 71a] İmtiḥānda aşl-ı izhār-ı fūnūn lâzımdur. Zırā merd-i meydān olan üstādda ma‘lūmāt gerekdür ki herkesuñ müşkilin ḥalleylemege kādır ola. [H 71a] İmtiḥān bābında beyān olınmışdur.

Bāb-ı ḥāmis sa‘ādetlü pādişāh-ı ‘ālem-penāh ḥazretlerinüñ ḥuzūr-ı şerīflerinde ve eger vūzarā vü vūkelā ve [İ1 31b] begler ü ađalar ḥuzūrlarında ve eger mücerred idmān için üstādları ḥuzūrında ālāy ile oynamak üslūbın bildürür. Evvelā bi’z-zāt üstād olan kim ise ve yāḥūd baş ḥalīfe olan silāḥşör meydāna varup tablaları yirlü yirinde diküp ḥāzır-baş eyleye. Andan şoñra cümle cündiler [İ2 72b] müsellaḥ atlarına süvār olup bir yire gelüp ikişer çifte berāber üstādlarınüñ öñince yüriyüp meydāna varduklarında meydān [H 72b] giñ ise bir miqdār ileri at birađup üstāduñ selāmına ālāy bağlayup duralar. Eger sa‘ādetlü pādişāh seyr itmelü ise sa‘ādet ile kanđı tarafından gelürse qarşusuna bir miqdār alārgaca ālāy bağlayup üstād başda durup muntazır olalar ve eger sa‘ādetlü pādişāh ḥāzır ise ve yāḥūd sarāy-ı hümāyūna girilmek lâzım gelse cümlesi dađı girmezden evvel atlarından inüp kendüleri ileri yayađ ve atları geriden ḥizmetkārları ile meydānuñ [İ2 72a] kopuş başına varup duralar. Cündiler [H 72a] cümlesi berāber

²⁰⁷ bendin: bendinden İ2.

yüriyüp üstād sa‘ādetlü pādişāh-ı ‘ālem-penāh ḥāzretlerinden yaña ālāyı bağlana.²⁰⁸ İllā bir miqdār yakın varduklarında taḥmīnen beş gönder boyı uzak yirde duralar daḥı yakın varılmaz bir uğurdan kalkıyup sağ dizlerin yire koyup ve sağ el arkasın daḥı yire koyup baş yire kor vaz‘ın gösterüp selāmlayalar. Andan kaçup girüye varup üstād el kaldurup mu‘tād üzere du‘ā eyleye. [İ1 32a] Cündiler cümlesi el kaldurup āmīn diyeler süreti’l-Fātiḥa okuyup cümlesi varup atlarına süvār olalar.²⁰⁹ Üstād ālāy önince ve ‘ayb-püş ḥalīfe cümlesinden [H 73b] soñra meydān yolına girüp [İ2 73b] biri birinüñ izin başup varup meydānuñ kopuş başında sa‘ādetlü pādişāha karşı ālāy bağlayalar. İbtidāda üstād at birağup yay göstere. Zīrā yay gösterildükde ve t̄pū alındukda cümlesinden ileri üstād seyretmek mu‘tāddur. Meger üstād katı pīr ola ki ‘amele kādir olmaya, ol taqdīrce üstād hemān qarār-gāhında ber-qarār olup baş ḥalīfe olan silāḥşör cümlesinden ileri seyredüp yay göstere ve yay gösterildükde evvel kopan [H 73a] kabaḥ berāber yine varduğı gibi altı yanında ki at ḥov-pāre cümlesi bu üslūb üzere varup meydānuñ konuş başında sa‘ādetlü [İ2 73a] pādişāha karşı ālāy bağlayup²¹⁰ ve’l-ḥāşıl meydānuñ gerek kopuş başında ve eger konuş başında mebādā ki ālāy bağlandukda sa‘ādetlü pādişāha arka vireler cāyiz degüldür. Sa‘ādetlü pādişāh sağ cānibde oldukda şolda ālāy bağlana ve şol cānibde oldukda sağda ālāy bağlayup duralar ve her birinüñ dizgin parmakluğı sağda ve dizgin aşāğası [H 74b] boğumu şolda iken yay başın bir oḳı ile oḳı demren yanından yay ile bile alup hemān at ḥov[İ1 32b]-pāredüğü gibi sağ elin yay ile geriye uzadup yayıñ yukaruki başı bir miqdār ileriye mā’il ola. Merdāne göğüs gerüp [İ2 74b] meydān başına yakın vardukda yay baş aşırı līf ile götürüp yukaru ki başıyla dizgin başup at kondurup ālāy bağlayalar. Cümlesi bu üslūb ile geldüklerinden soñra yine meydān yolına girüp yap yap kopuş başına gideler. Fenn-i t̄pū cümlesinüñ dizgin parmaklukları sağda ve boğumu daḥı sağda ve kalkanları şol [H 74a] omuzda iken şol ile yay çıkarup dizgin yirine götürüp dizgin boğumu sağda iken şola ḳabza eline vireler. Durdukları yirde oḳların gezleyeler sağ ile ḥabs idüp geriye uzadup at ḳoparalar at yola düzüldüğü gibi ileri götürüp [İ2 74a] atıñ iki ḳulağı berāber yine geldükde şol elden dizgin şalvırüp yukarudan götürüp ḳabzaya yapışup şāhin ḳanadın çeke. Evvelki ḳuma varduğı²¹¹ gibi

²⁰⁸ bağlana: kılıcına İ2, H.

²⁰⁹ cümlesi varup atlarına süvār olalar: - İ2, H.

²¹⁰ bağlayup: bağlaya H; bağlayalar İ2.

²¹¹ varduğı: geldüğü İ2, H.

yay diküp yayuñ bir başı yirde ve bir başı göge baқа. Orta kuma varduğı gibi yay oқ ile boş dizgin üzerine götürüp oқı sađ [H 75b] eliyle alup gönder havbın (?) ҡaldurur gibi demren yukarı havaya baқа. Andan teziyye (?) aшаđa aқtarup tır-keşe ҡoya. Yayı şol eliyle diküp ve sađ eliyle yay başın alup şol elin götürüp parmakluk yanında dizgine yapışup sađ el dizgin girüp [İ1 33a] ve şol el [İ2 75b] dizgin boğup yine yayı merdâne lif ile götürüp dizgin başup at kondurup ālay yirinde dura yayı yayluğa ҡoya. Cümlesi bu üslubıla gelüp meydānuñ ҡopuş başında üzengilere hāzır olalar. Ma'lüm ola ki sa'ādetlü pādişāh huzūrında oynaduğda silāhşörān tā'ifesi [H 75a] çok olup on silāhşörden ziyāde olursa üstād yigirmi dört bendi taşnif ü tevzī' eyleye bir bölüği üzengilerden yay bendine ve yāhūd kiriş bendine varınca oynayalar ve bir bölüği anda aшаđa hārbilere varınca oynayalar. Zīrā cümlesi cümle bendlere segirtmek lāzım gelürse geç olur kibār [İ2 75a] huzūrında ihtişār maṭlūbdur ve maқbūldur ve hemān ki oyuna mübāşeret olındı üstād kepāze elde rākib olduğı hādde gāh sa'ādetlü pādişāha ҡarşu ve gāh ālaya ҡarşu segirdüp muhālif vaz' iden silāhşöre ta'līm ü tenbīh eyleye. Ma'lüm ola ki yay gösterildükdēn şoñra [H 76b] cümle bendlerde evvel ҡopan silāhşör āhır ṭablaya varmayınca altı yanındaki at ҡoparmaya tā kim kemāliyle fenn ü bendi seyr olunup kāmīl nāқışdan fark olına ve oyun tamām oldukdēn şoñra canbāzlar var ise üslubuyıla ve çābüklüđüyile biri bir ardınca her biri mālīk olduğı fenni göstere zīrā canbāzluқ silāhşörlüđuñ [İ2 76b] hoş-ābıdur *irhāben li'l-a'dā'i niyyet* olıcaқ min külli'l-vücūh cāyizdür andan şoñra [İ1 33b] cümlesi atlarından inüp sa'ādetlü pādişāha ҡarşu şoñ ṭāpū alalar. Fe-emmā ҡatı yakın varılmaya ve şoñ ṭāpūyı cümle bir uğurdan almaқ var ve bir yir almaқ var muқtezā-yı zamān ve muқtezā-yı [H 76a] mekāna göre 'amel olına ta'cīl iқtizā iderse bir uğurdan almaқ gerekdür üstād olan kimse şāhib-i maқāmuñ meylīne göre hareket eyleye eger az çok silāhşörlükdēn vukūfı olup seyrinden şafā iderse bir bir almaқ evlādur ve bir yir alduқları zamānda biri alduğın biri dağı almaқ gerek kimi ta'cīz ele ve kimi şandūқа ve kimi aқtarma ve'l-hāşıl [İ2 76a] her biri bir güne şīve-dār ṭāpū gösterüp varup yine ālay bağlayup duralar üstād el ҡaldurup du'a eyle süre-i Fātiha oқuyup cümlesi bir uğurdan merdâne ileri şıçrayup sađ dizlerin ve ҡabzayı yire ҡoyup baş yire ҡor vaz'ın gösterüp ҡaçın [H 77b] geriye varup pertāva ҡadar iseler cümlesi pertāvdan yay ҡabzası bir oқ ile elde iken atlarına süvār olalar yine teziyye (?) atlarından inüp nazar-ı pādişāhīden gāyib olınca atların yidüp andan süvār olup varup gideler bunda pertāvdan süvār olup yine

inmekden murād budur ki cümlesi müsellaḥ olup ve ellerinde [İ2 77b] yay kabzası bir ok ile var iken silāḥşörān ṭā'ifesine mertebede [İ1 34a] çābük-süvār oldukları iş'ār içindir ve eger cümle pertāva kâdir olmazlar ise hemān varup atların yidüp nazār-gāh-ı pādīşāhīden gāyib olduklarında [H 77a] süvār olup varup gideler zīrā sa'ādetlü pādīşāhuñ ḥuzūr-ı şerīfīnde süvār olup arḡa virüp gitmek edebden ḥāricdür. Üstādlar men' eylemişlerdür el-ḡazer

Altıncı bāb pertāvile veşb bābıdur ma'lūm ola ki ehl-i seyfe envā'-i veşbi bilmek ehemmi mühimmātdandır. Zīrā muḡārebe vü muḡātelede elinden silāḡı veyā kendi düşmek var veyā 'adū-yı bī-dīni atından yıḡup [İ2 77a] ḡatlı eylemege inmişiken geriden a'dā-yı 'askerī hücum eyleye üzengiye ayak ḡoyunca *el-iyāzū bi'llāh* fırsatın bulup helāk eyleyeler ile olsa bu olsa bu zıkr olınan envā'-ı veşbe mu'tād olup ele getürmek lāzımdur ki maḡalli [H 78b] geldüḡde inüp yirden silāḡın almak içündür veyā atından ḡaşmın yıḡup ḡatlı eyleyüp 'acele ile elinde silāḡ var iken pertāvdan atına süvār olmak lāzım gelür böyle maḡālde veşbe mu'tād olmayup çābük-süvār olmayınca helāk maḡallidür tecrübe olunmuşdur zīrā varduḡumuz ḡazālarda bildüḡümüz nice ḡāzīler şehīd ve nicesi giriftār-ı a'dā olmuşlardur. Binā'en 'alā ḡāzā bu 'abd-i ḡāşır-ı muḡaşşar [İ2 78b] müznib-i müteḡayyir bi'l-fi'l ele getürüp ve şākirderimüze ta'līm ü tekmi'l eyledüḡümüz kırḡ nev' veşbi beyān u 'ayān eyledük ki *mücāhidīn fi sebīli'llāh* olan ihvān 'amel eyledüklerinde bu ḡaḡīri [H 78a] du'ā-yı ḡayr ile yād eyleyeler *raḡime'allāhü li-men ḡāle lī raḡimehü'allāh āmīn yā rabbe'l-ālemīn* bilgil imdi evvel ki [İ1 34b] veşb-i pertāvıdır ve pertāv tesmiye eyledükleri veşb üzengiye başmaḡsızın hemān yirden ḡalḡıyup atına süvār olmaḡa dirler şol eliyile ḡarbūsıya (?) yapışup saḡ pertāv ve yine şol pertāv ve iki eliyile ḡarpusıya (?) yapışup saḡ yana taḡla ve şol yana taḡla ve arḡa eyere virüp iki eliyile ḡarpusıya (?) yapışup saḡ [İ2 78a] ḡarpus (?) taḡla ve bu üslüb yine şol ḡarpus (?) taḡla ve iki eliyile ḡarpusıya (?) yapışup saḡ aşurma ve şol [H 79b] yana taḡla ve iki eliyile ḡarpusıya (?) yapışup şol aşurma ve saḡ yan taḡla ve saḡ ḡulaḡ elde pertāv ve şol ḡulaḡ elde süvār ola ve atıñ ḡulaḡına²¹² yapışup pertāv ve atıñ perçemine yapışup pertāv ve şöyle ma'lūm ola ki bu beş veşb ḡāzret-i 'Ömer *raḡıya'llāhu te'ālā* 'anhu ḡāzretlerinüñ binişleridür ve bir ḡönder dikme pertāv ve bir ḡönder ḡarbūzlama pertāv ve

²¹² ḡulaḡına: ḡulaḡın İ2, H.

bir gönder kıntâr pertāv ve bir gönder bir kılıç pertāv ve bir gönder iki kılıç pertāv ve iki gönder pertāv ve iki kılıç iki gönder pertāv ve haşma [İ2 79b] çalar üslûbıyla [H 79a] bir kılıç pertāv ve iki kılıç ile pertāv ve üç kılıç ile pertāv ve dört kılıç ile pertāv ve topuz ile pertāv ve toğan ile pertāv ve tolu cām ile pertāv ve şol el kılıç kabzasında ve sağ el karpusada (?) süvâr ola ve sağ el kılıç kabzasında pertāv ve gönder karpuzlama (?) şol el mu'ahharada ve gönder kıntâr şol el mu'ahharada süvâr ola ve iki eliyile iki karpusıya (?) yapışup pertāv ve iki ellerin yukarı kaldurup süvâr ola ve arqayı eyere virüp sağ eliyile mu'ahharaya ve şol eliyile karpusıya (?) yapışup ol bir cânibe [H 80b] düşe ve yay kabzası bir oğ ile elde pertāv ve yay başı elde [İ2 79a] pertāv ve dört nev' dahı kolansızdur bir gönder ile ve iki gönder ile ve bir gönder bir kılıç ile ve li-bâb ile **Yedinci bāb cānbāz**[İ135a]**luğ bābıdır** hafîfü'l-cüşse çabûk-süvâr tîz-kâr ve hâfizü'l-esrâr olan şâkirde ki münâsebetsiz yirde oyun göstermeye ve hem sırrı olmayan kimseye ve hizmetkâr yine cānbāzluğın esrârın ve âlât u esbâbın göstermeye zîrâ bu²¹³ cānbāzluğ fenni gâyet ile şîrîn ve fâhîr-i fenn olmağın tâze yigitler ekşeri ibtidâdan hemân [H 80a] buña sâlik olurlar düşüp helâk olmağ ihtimâli vardır. 'Ale'l-huşuş cümle cānbāzluğın kavâ'id ü âlât u esbâbına [İ2 80b] vâkıf olıcağ fârislûğüne dayanup kolay şanur hâlbuki katı güç fendür gönder hov-pâresin at ile oynayup merdâne üzengiye başup cümle bendlerin yirli yirinde eyleyince ve oğ hov-pâresi yine merdâne üzengiye başup yigirmi dört bendlerde bel gösterüp hezâr şive ile oynayup kıdd ü kâmetine rusûh gelmeyince ve bu zîkr olınan fûnûn ile cemî'-i [H 81b] a'zası murabbâ olmayınca olmaz hām-dest fâris mücerred cirîd oynamak ile cānbāz olmaz müyesser degüldür. Zîrâ cānbāzluğ cümle silâhşörlüğün ba'de't-tekmîl kemâli mu'aşşer fendür mu'allim olan kimse mebādâ ki kibârûn ibrâm u ikdâmıyla veyâhüd [İ2 80a] dünyâsı hâtırı için hām-dest fârise cānbāzluğ ta'lîm eyleye cā'iz degüldür. Eger ta'lîm eyleyüp ol şâkird ol fenni ele getürdüğü taqdîrce eñ soñ yine zararın görmek muqarrerdür zîrâ pîrler ve üstâdlar ol ma'küle ölçüm üstâda ve böyle yolsuz gelen [H 81a] şâkirde bed-du'â eylemişlerdür gaflet olunmaya cānbāzluğa [İ1 35b] tâlib olan şâkird yoluyıla gelüp hiç olmazsa harbî cündî olmağ gerekdür ki dizgin yolun kemâlile bile ve gönderden topuzdan ol dahı şâkird ta'lîm eylemek kâdir ola. Zîrâ cümle fûnûnı bilmek her cündîye lâzım degüldür ve müyesser dahı degüldür kesble olmaz feyz ü ihsân [İ2 81b] *min-'indi'llāh* olmağ

²¹³ bu: - İ1.

gerekdür ki cümle fünûna ve ma'lûmâta mâlik ola fünûn-ı silâhşöriyye çokdur *'alâ tarîki'l-icmâl* beyân idelüm. Evvelâ ok hov-pâresi sâde ve dizgin ile ve mükerrer biri ve gönder at ile dönüş haşmâne ve âlây ile ve âlâyın dağı **[H 82b]** envâ'ı vardur gönderüñ yayalığı ve yaya lîfi ve yaya sâdesi dağı ikidür meşhûrı ve mükerreri ki havâledür. Lîf dağı dördür küçük lîf ve büyük lîf ve meclis lîfi ve haşmâne lîfidür ve topuz yayak ve at ile sandûka ve 'Arab hov-pâresi 'aşir ile ve kılıç ile 'Arab oyunu ve çevgân oyunu ve saçak oyunu ve cānbāzluğdur. İmdi cümle fünûn bu on iki **[İ2 81a]** fendür ki zîkr olındı fe-ammâ her fennüñ tahtında nice eşnâf vardur ki *lā-yü'ad ve lā-yuhsa 'ulūmuñ mesā'il-i cüz'iyye* gibi nitekim ehline ma'lûmdur ve ba'zı cündî tã'ifesinden geçinüp cānbāzluğa **[H 82a]** münker olan cehle zāyid söylerler *Elmer'ü 'adüvvün li-mā cehelehü* fehvāsınca anlar böyle fāhîr hünere kâdir olmayup ele getürmedüklerindendür yoğsa hîç bilen ile bilmeyen berâber olur mı ehl-i seyf arasında cānbāzluğ fenn-i kerâmet ü velâyet tabakasıdır. Fi'l-hâkıka hîç İslâm'dan gayrı edyânda ve gayrı **[İ1 36a]** mülkde var mıdur görülmüş ve işidilmiş degüldür. Hâzret-i 'Ömer rażıya'llāhu 'anhu süvâr olup at **[İ2 82b]** segirdüp giderken atıñ başından uyanın çıkarup yine ururdı ve süvâr olduğda kendünüñ iki kolların iki eliyle yapışup pertâvdan atına süvâr olurdu **[H 83b]** buña mânend nice a'dâ-i mehreb-i maşşa fünûn gösterürdi ki kütüb-i ahâdîsde meşhûrdur. İmdi bu maķüle fünûn-ı fāhire ve cānbāzluğ ta'lîm iden üstâd şāhib-i ferâset ve ehl-i basîret olmak gerekdür ki maħalle münâsib ve tãlibüñ cüşsesine muţabık fenn-i ta'lîm eyleye üstâd kendi pîr olduğı taķdırce kendüsi cānbāzluğ itmiş ola yoğsa taķlîd ile olmaz zîrâ cānbāzluğdur ve'l-hâşıl 'Arabistan'da ta'lîm olınduğda şâkirde cümle cānbāzluğ fünûnın göstermek cã'izdür zîrâ kavmluğdur Hâk te'âlâ hıfz **[İ2 82a]** eyleye düşerse de zarar olmaz ammâ Rûm toprağında güç fenler gösterilmeye **[H 83a]** memnû'dur kur[u] toprak olmağıla muħâtaralıdur mübtedî şâkirde hemân inmek binmek ve ayak üzere koşmak ve eyer kaldurmağ cānbāzluğdan Rûm diyârında bunlardan gayrı ta'lîm olunmaya diyü üstâdlar men' eylemişlerdür. Meger bir şâkird yine gâyetle çâbük-süvâr ve hafîfü'l-cüşse ola ki taķlayı dağı göstereler Mışır diyârında bile gürbüz tavîlü'l-kâme yigide taķla ve dollâb ve kuma inmek ve bunlara mânend muħâlîf fenler gösterilmez ve bu güç fenleri **[İ1 36b]** 'Arabistân'da öğrenüp Rûm diyârına kâmil gelen silâhşör hemân kuma inmeye cã'iz degüldür. Ammâ sã'ir-i fünûn cümlesin **[H 84b]** göstermek **[İ2 83b]** *irhâben li'l-*

*a'dā'i cā'*izdür 'ilm-i gāzādur²¹⁴ gāzā ise efzāl-ı ibādetdür. İmdi dīn 'ibādına muhālif-i ahlāk u a'māl ve evzā'dan hāzer lāzımdur ve ābdestsüz fenne başlamaya ve gūrürdan hāzer eyleye ve ibtidā eyledükde *niyyetü'l-gāzā fi-sebili'llāh irhāben li'l-a'dā'i* diyü niyyet eyleyüp evvel sağda ve solda inüp binmek virile atını yideler togruluğla²¹⁵ yiderken inüp bine ve gāhī Tātārī-revīş ile inüp bine idmān gelince böyle 'amel idüp ba'dehu çömel kalk oturu katı çok itmek gerekdür ve eyerde otururken pertāv çömelegele (?) anı dağı çok itmek gerekdür [H 84a] oynanacak yirde ata yol göstermek gerekdür ki togrı segirtmege mu'tād ola [İ2 83a] ve şākirde lāzımdur ki üstādı geldügi silsile ile gele ve üstāduna münkir ve 'āşī olmaya dā'imā rızāsın gözedüp hayr du'āsın almağ hırşında ve talebinde ola. *Zīrā fayz min 'indi'llāh* gelmek hemān üstāduñ hayr du'āsındadır. Ve'l-hāşıl dīnde helāl olan umūrda bir emrine muhālefet eylemeye ve *illa'l-'iyāzü bi'llāh*²¹⁶ üstādına münkir ve 'āşī olup üstādı bed-du'ā iderse ol şākird bu sevdādan ferāget eylesün min-ba'd feyz müyesser degüldür. Bu maķüle şākirdi [H 85b] hemān Hāğ te'ālā hāzretleri sū'-ı hātımeden şaklaya zīrā [İ1 37a] muṭlak üstād hağķı çokdur huşuşan 'ilm-i mücāhedede bu faķır ü bī-çāre 'ālem-i şabāvetde üstādımız da şākird [İ2 84b] iken şu mertebe bed-du'ādan hāvf iderdüm ve hayr du'āya hāriş idüm ki kendümden evvel kabza-i seyf gāzāya ve kabza-i kavsa yapuşan hālifelirimüze ve fenn içinde olan ihtiyārlara meskenet ile varup hāk-i pāylerine düşüp yüzüm sürüp himmet recā eyleyüp hayr du'āların alurdum kanda qaldı ki üstād *ve'llāhü'l-'alleyü'l-kebīr* üstādımuñ huzūr şerīflerine vārid ve gām zamānda ol kadar hāvf u edeb ü hayā' [H 85a] ile vardur mı ki edeb ü hayā' u hāvfumdan vücūdumda cān qalmazdı dā'imā emr-i şerīflerine muntazır ve rızā-yı şerīflerine nāzır olup himmetine ve hayr du'āsına mülāzemet iderdüm merhūm dağı rahimehü'llāh faķiri [İ2 84a] şan'atuma 'āşık ve kendine şādık görür hayr du'ā iderdi²¹⁷ **hadīs-i şerīfnde vārid olmuşdur** "*men isteħaffe üstādehü nesiye mā-hāfezehü vekelle lisānehü ve hāraca mine'd-dünyā bi-ğayri imān*"²¹⁸ bi'l-fi'lümde olan hüner ü ma'rifetüm kesbi degüldür. *Hāzret-i Allāh celle şānehu* kendi luṭf u keremiyile

²¹⁴ gāzādır: - H.

²¹⁵ togruluğla: togruluğuyla İ2, H.

²¹⁶ ve illa'l-'iyāzü bi'llāh: ki illā ki 'l-'iyāzü bi'llāh H; ve illā ki 'l-'iyāzü bi'llāh İ2.

²¹⁷ hayr du'ā iderdi: hayr-u iderdi eylerdi İ2.

²¹⁸ "Kim öğretmenini hafife alsa bütün öğrendiklerini unuttur ve imansız dünyayı terketmiş olur."

üstâdlarımızıñ hayr du‘aları berekâtiyile bu günâhkâr-ı perîşân-rüzgâr ve za‘îf-i bî-mâye ve naḥîf-i [H 86b] bî-sermâye uluna hîbe²¹⁹ eyledi. **Beyt**

.. — — / .. — — / .. —

Kîmyâdur nazarı üstâduñ

Zer ider her kime iderse nazar

Beyt-i diğeri

— . — — / — . — — / — . —

Ḥasb-i ḥâlümdür bi-ḥaḳḳı ‘l-mürselîn

Hîbe ıldı baña Rabbü ‘l- ‘âlemîn

Sekizinci bâb imtiḥân beyânındadır şöyle ma‘lûm ola ki meydân [İ2 85b] da‘vâsına iki üstâd silâḥşör [İ1 37b] veyâ ziyâde beş midür on mıdır ne adar olursa ma‘lûmdur ki her hüner kemâlile zuhûra gelüp çok olması kibâruñ meyl ü maḥabbetine ve i‘tibâr u iltifâtına mevûfdur.

Temsîl-i rübâ‘î

.. — — / . — . — / .. —

Hünere terbiyet gerek hünerüñ

Terbiyet fi ‘l-ḥaḳḳı ‘illetidür

Her hüner kim cihânda buldı zuhûr

Pâdişâh-ı zamâna himmetidür

[H 86a] İmdi hüner ü ma‘rifeti gâḥ kemâl bulur gâḥ zevâl gâḥ olur gâḥ dirilür didükleri bu ma‘nâdur i‘tibâr u iltifât olunmaya²²⁰

Temsîl-i rübâ‘î

²¹⁹ hîbe: heybe İ2.

²²⁰ iltifât olunmaya: iltifât ki olmayla İ2; iltifât ki olunmaya H.

.. — / . — . — / .. —

Hünere terbiyet ger olmasa yār

Mişli hem olmasa anuñ deyyār

Ābsuz çarḥ āsiyāba döner

Rakş-ı bī-çeng bī-rebāba döner

İmdi eger çok ve eger az ne kadar kâmil silâhşörler var ise ki [İ2 85a] cündî başluğ murād eyleyeler. Cümle gelüp ḥâkimden idmân için bir kaç gün mehl alup her biri kendü tenhâsında varup idmân eyledüklerinden soñra yine cümlesi bir yire gelüp ma'lûmâtlarına göre gün ta'yîn eyleyeler beş gün mi on gün mi müte'ayyin olmağ [H 87b] gerekdür şâhib-i maqâm şâhib-i sa'âdet kim ise ḥuzûrına müsellaḥ u müretteb gelüp her gün ğayr-ı mükerrer fûnûn göstereler. İmdi ihvân vāy ol zamānuñ ḥâline ki cündî başluğ imtiḥânı bir günde faşl olmağa mümkün ve cā'iz ola ol maqāma gelen üstād her vechle şan'atın yegüp baḥr-ı ma'ârif olmağ gerek ve'l-ḥâşıl iki silâhşör cemî'-i fûnûnda [İ2 86b] berāber olurlar ise de helāk kaşdın itmeyüp hemân biri birin atından yire düşürmek niyyetiyle demrensin gönder ile üçer kerre nöbet ile biri sancaya [İ1 38a] vara ve biri savmağa muqayyed ola ğâlib gelen [H 87a] cündîye ḥâkim ḥil'at geydürüp cündî başluğ virilür ve eger bunda daḥı her biri cümlesin savup biri birin yıkamayup berāber olurlar ise şâhib-i maqâm olan şâhib-i sa'âdet sâ'ir silâhşörler ve bī-ğarağ kibār ve nâzirîn müşāveresiyle her kaḡısına maḥal görüp ḥükm iderlerse aña virilüp²²¹ buña muqābele olan silâhşöri baş ḥalîfe ta'yîn eyleyeler ve bundan soñra cündî başıyla [İ2 86a] imtiḥân olan ḥalîfe ki anuñ zamânında meydân maḥlûl düşe bir daḥı buña imtiḥân lâzım gelmez hemân ḥâkim ḥil'at giydürüp cündî başı olur ve illâ [H 88b] evvelki imtiḥânda meydân-ı ğalebe ile elendi ise buña yine imtiḥân lâzımdur ve ḥalîfeler imtiḥânı daḥı bu güne olur 'amel olına elbetde imtiḥânda izḥâr-ı hüner eylemek gerek ki kemâl zuhûra gelüp kâmil ma'lûm ola tā kim 'ilm-i ğazâda herkesüñ müşkilin ḥall itmege kâdir ola. Meşelâ Şeyḥü'l-İslâm ḥazretleri 'azzehü'llāḥ şerrefehü'llāḥ te'ālā cemî'-i 'ulûmda herkesüñ müşkilin ḥall eylediği gibi cündî başıda kezâlik ğazâyâ müte'allığ cemî' esliḥadan maḥall-i ḥarbde nice silâḥ kullanılır ve şâkirde ne güne ta'lîm olunur vukûfi olmağ

²²¹ virilüp: virilür İ2, H.

gerekdür ki herkesüñ [İ2 87b] sülükine göre [H 88a] ‘askerîden olup süvâran tâ’ifesinden ise cümle ecnâs-ı silâhdan her bir gâzînuñ cüşsesine münâsib ve sülükine muṭâbık silâh eline virüp üslûb-ı ḥarbi ta’lîm [İ1 38b] eyleye ve yine ‘askerîden yaya tâ’ifesinden ise kılıç çalmak ve çâbüklük ile oğ gezleyüp atmak ve ḥarbdde anlara münâsib ve mülâyim olan aḥvâl-i ḥarbi ta’lîm eyleye. İmdi üstâd şâhib-i ma’lûmât olup ve bu zıkr olunan evşâf ile mevşûf olmak gerekdür yoḥsa izhâr-ı hüner itmeyüp hemân ibtidâdan dögüşmek silâhşörân ve hünerver olan merdân [H 89b] katlarında ‘aybdur câ’iz degüldür *min külli’l-vücûh* memnû‘dur el-ḥazer bu maḥalle münâsib-i ḥikâye âsitâne-i sa‘âdetde²²² [İ2 87a] bir şâhib-i devlet çıkup Mışır’a ḥâkim olur ol ‘aşrda anda²²³ merḥûm üstâdımızuñ şâkirdlerinden iki ḥalîfe bulunur ol zamânda cündîliğe çokluk i’tibâr olmamağla ḥâkim tarafından cündî başıluğ ta’yîn olmayup meydân ḥâlî idi bu iki silâhşör ise *el-ḥamdüli’llâhi te’âlâ* dâr u diyârımızuza yeñi ḥâkim geldi şimdi birimiz ta’yîn olup baş kaḅımızdur ve meydân kimüñdür elbetde bellü olmak gerekdür diyü imtiḥâna çıkdılar. Ol şâhib-i devlet gâyetle guzûb [H 89a] muteḥavvir olmağla kimsenüñ zehresi olmadı ki ḥuzûrına varup imtiḥânuñ kânûn u kâ’idesin bildüre meger ser-ḥadde ekser-i ‘âdetdür ki gâzîlerimizden *naşarahümü’llah* gâh olur ki bir gâzî bir kâfiri [İ2 88b] başa baş meydâna çağırup muḥârebe iderler ve gâh olur ki kâfir tarafından *hezemehümü’llah* bir kâfir bir gâzîyi meydâna çağırup muḥârebe iderler mübtedî olmağla²²⁴ ve bu ‘ilmden vuḫûfi olmamağla [İ1 39a] hemân bu dönüşe kıyâs idüp dögüşüñ diyü emr ider iki silâhşördür müsellaḥ ellerine gönder alup ve atlarına süvâr olup tamâm biri birine varmak maḥalline geldüklerinde bu iki silâhşörün [H 90b] birinüñ bir azman şâkirdi meydâna çıkar üstâdum dögüşmek lâzım degüldür yirine ben çıkarım diyü da’vâ ider ḥâl bu ki bu maḫûle da’vâ ve bugüne bedel ile imtiḥân edyândan bir dînde ve envâ‘-ı ma‘ârif şanâyi‘de²²⁵ bir fende câ’iz degüldür gâyet ile ‘ayb [İ2 88a] u nâ-ma’kül iken ḥâkim mezbûr ma’külür yirine bu çıksun diyü emr eylemiş. İmdi ihvân-ı Müslimân müslimân ile dögüşmez ve dögüşmek gâzâdan gâyrı yirde yaraşmaz ve bedel ile meydân alınmaz izhâr-ı hüner itmeyince kâmil bellü olur mı ma’lûmât kaḅısında idüğü ma’lûm olur mı zü-fünûn [H 90a] ve ma’lûmât olmayınca ifâdeye kâdir olmaz ve kimseye andan nef’

²²² sa‘âdetde: sa‘âdetden H.

²²³ anda: - İ2.

²²⁴ mübtedî olmağla: ḥâkim mezbûr mübtedî olmağıyla İ2, H.

²²⁵ şanâyi‘de: şanâyi‘den İ2, H.

olmaz fefhem ve mübtedī şākirdler çābüklükden imtiḥān olunmak lāzım gelse ‘Arābistan’da ise yigirmi yay boyı uzunluğı yirde kıum yığa ve tır-keşlerinde yigirmişer oę kıoyalar berāber duręurup bir uğurdan başılayup tır-keş boşanduralar her kıangısı evvel boşadırsa çābük oldur [İ2 89b] ve Rūm diyārında ise yine ol uzaķlukda kıalkın kıadar bir keçe pāresin diküp ol üslüb üzere ‘amel olunur ve furūsiyyet hūnerinde iki yigit her biri da‘vāyı merd eyleyüp imtiḥān olunmak [H 91b] lāzım gelse cündī başı olan üstād [İ1 39b] kendi tarafından bir serd at götürüp nevbetce bindürüp evvel at gezdüre ba‘dehu çaprāz nāķil itdürüp andan şoñra at kıoparup ve kıondura andan ma‘lūm olur eger uyluk şakması ve eger dizgin kıullanması cümle a‘zasıyla merdāne üslüb kıangısında idüği ma‘lūm olur aña göre ta‘yīn eyleye ve şöyle ma‘lūm ola ki kendi atlarıyla imtiḥān itdürmek cā‘iz degüldür [İ2 89a] zīrā ihtimāldür birinüñ atı kendine yār ola ve birinüñ olmaya böyle olıcaķ kāmil ma‘lūm olmaz. Zīrā meşhūr meşeldür at işler er [H 91a] öğünür dirler ve silāḥşörlük ta‘līm iden üstād²²⁶ lāzımdur ki şākirde tıpū virdükden şoñra hemān ikinci²²⁷ gün saę üzengi ve şol üzengi bendlerin virüp şākird bunları tertīb üzere alup ve adlarını öğrendükden şoñra yine saę gez şol gez bendlerin virmek gerek na‘l bendine varduķdan şoñra tenbīh eyleye ki şākird kendi tenhāsına varup bir kıaç gün artucaķ idmān eyleye ki cümle a‘zāsına rusūḥ gelüp dizgine lāyık ola ba‘dehu götürüp dizgin bābında beyān olınuğı [İ2 90b] gibi dizgin yolın göstere. [H 92b] Pes imdi üslüb-ı ta‘līm budur yoḥsa ba‘zı ölçüm üstādlar vardur ki şākirde ‘azāb iderler hemān ibtidā bendinde isterler ki her bir bendi gereği gibi ele tamām kemālile almayınca bir bend daḥı virmezler ‘āķıbet şākird uşanur da cümlesinden ferāęat idüp varup gider bu maķūla üstādlar fennine ğālīb olmaduķlarından böyle ta‘līm iderler. Anlar şākird ḥāşıl idemezler zīrā [İ1 40a] cemī‘ a‘zāya rusūḥ gelüp her bir bendi yirinde üslübıyla almaķ çok idmān eylemegile olur hemān evvel lāzım olan cümle bendlerüñ adını bilmekdür ve cümle [H 92a] bendleri yirlü yirinde tertīb üzere almaķdur çok idmān ile rusūḥ gelür. [İ2 90a] Şöyle²²⁸ ma‘lūm ola ki bu kıtābda her fenni böyle vāzıḥ idüp kıatı kıolay ve āşıkāre beyān olınuğı için üstādlar kıarındaşılarımız bu ḥāķiri ta‘yīb buyurmayalar zīrā ğāḥ vāķi‘ olur ki dūnbekī t̄ā’ifesi ğalebe eylemegile bu hūnere i‘tibār olunmaz ḥattā i‘tibār

²²⁶ üstād: üstāda İ2, H.

²²⁷ ikinci: iki H.

²²⁸ şöyle: ve şöyle H.

olmamağıla fakır bir zamāna yetişdik ki²²⁹ nefsi İstanbul'da tamāmıla yigirmi dört bendleri bilmek degül belki vāz'ı vāz' eyledüğü tertib üzere yalnız üç bendi bilür adem bulunmazdı. [H 93b] Pes imdi böyle zamānda herkes āsān vechle istihrāc idüp müstefidlere sebīl ola diyü böyle 'ayān beyān'²³⁰ olunmuşdur. [İ2 91b]

Hātimetri der münācat Ey vaḥdāniyetüni ve kemāl ḳudretüni zuhūra götürmek için cemī' maḥlūḳāt ü mevcūdāt 'adem 'āleminden vücūd 'ālemine götüren *ḳāzī'l-hācāt Allāhümme ente ḳulte fī kitābike'l-kerīm* "ve izā se'eleke 'ibādī 'annī fe-innī ḳarīb, ucību da'vete'd-dā'ī izā de'āni fe'l-yestecību lī ve'l-yu'minū bī le'allahüm yerşudūn."²³¹ *Allāhümme innī es'eliḳe yā erḫama'r-raḫimīn ve yā ekreme'l-ekremīn ve yā ḡayyāsu'l-müstegīṣīn bi'z-zāti emāme* [H 93a] 'l-ḡuzātī ve'l-mücāhidīn [İ1 40b] *seyyidü'l-anbiyā'i ve'l-murselīn* İslāmda ibtidā'-i ḡazā olan **Bedr** ḡazāsında aşḫāb ile [İ2 91a] varup ḫaḳḳında "İz testeḡīṣüne rabbekum festecābe lekum ennī mumiddukum bi'elfim mine'l-melā'iketī murdifīn."²³² buyurmuşsun ol mübārek ḡazāda bulunan aşḫāb u mücāhidīn ḫürmetiçün olsun ve **Uḫud** ḡazāsında olan ḡazā ḫürmetiçün ve *ilā yevmi'l-ḳiyāme* meyādīn-i ḡazāda leme'ān iden süyūf-ı ḡazā ḫaḳḳiçün ve *li-i'lā'i kelimeti'llāh bilā ri'yā'in ḫālīṣan li-vechi'llāh* a'dā'-i dīne ḳılıç uran ḡazāiler ḫürmetiçün ve "*cāhidi'l-kuffāre ve'l-munāfikīne*"²³³ ḫitāb-i müsteḡābına imtişāl idüp mālıyla ve nefsiyile [H 94b] ḡazāya varup rıza'-ı şerīfün üzere maḳtūl olup şehādet [İ2 92b] cāmın nūş idüp şühedā maḳāmına vāşıl olan ervāḫ-ı şühedā ḫaḳḳiçün "*innema yaḫşe'llāhe min 'ibādihī'l-'ulemā*"²³⁴ vaşf-ı şerīfünle mevşūf olan 'ulemā ḫürmetiçün ve zāt-i pākūñ vişālūñ 'aşıḳları ve müşāhede-i cemāl-i bā-kemālūñ şādıḳları olan 'ibād-i sālīḫīn ḫürmetiçün **Beyt**

— • — — / — • — — / — • —

Ān dil k'ez āsumānhā berter-est

²²⁹ yetişdiñ ki: yetişdiñ idiñ ki İ2, H.

²³⁰ 'ayān beyān: 'ayān ve beyān İ2, H.

²³¹ "Kullarım sana, beni sorduḡunda (söyle onlara): Ben çok yakıñım. Bana dua ettiḡi vakit dua edenin dileḡine ḳarşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doḡru yolu bulalar." 2/ Bakara / 186.

²³² "Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceḡim, diyerek duanızı kabul buyurdu." 8 / Enfal / 9.

²³³ "Kâfirlere ve münafıklara ḳarşı cihad et..." 66 / Tahrīm / 9.

²³⁴ "Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereḡince) korkar." 35 / Fatır / 28.

*Ān dil abdāl yā peygamber-est*²³⁵

Ol mecāzib-i cezbe-i İllāhī olan budala kullaruñ hürmetiçün ve eytāmuñ gözleri yaşıçün ve mazlūmlaruñ [H 94a] āh u feryādlarıçün olsun bu āhir ‘ömrümde taḥrīr ü tertīb eyledüğüm Fevā’id ile māl-ā-māl guzāt u mücāhidīne pür-vebāl menzilesinde [İ2 92a] olan *Fevā’id-i Ġazā* her kim *li-niyyetihi’l-ğazā fi sebīli’llāhi ḥisbeten li’llāhi ṭāliben li-rıza’i’llāhi* istifāde niyyetiyle [İ1 41a] alup ser-tā-ser cümle ebvāb u fuşūlin devr idüp okursa okumayan ihvān okudup diñler²³⁶ ise dünyālarında envār-ı feyziñde ġarīk ü müstağriḳ olup āhir nefesde ḥātimesi ḥüsn-i ḥātīme ile ḥatm olup meydān-ı ‘Araşāt’da şühedā ile ḥaşr olalar *āmīn bi-luṭfike’l-kerīm*²³⁷ *yā Kerīm yā Raḥīm yā Allāh* ve şunlar kim şākirdlerimizden [H 95b] olup kimi kibāra intisāb²³⁸ eylemek ġurūriyla ve kimi māl ü manşib sürūriyla faḳīre münkir olup ‘işyān u ihānet idüp nicesinden sitem-dīde [İ2 93b] olup yıllarca zararlarından perīşān-ḥāṭır gezüp ifāde ve istifādeme māni’ olmuşlardur ellerinden ḳat‘-ender-ḳat‘ ḳan ağlamışumdur ve ba‘zılar ki dünyā cefāsıyla memlū olup maḥza kendülerde hūner ü ma‘rifet olmaduğundan *el-mer’ü ‘adüvvün li-mā cehel feḥvāsınca dā’imā ehl-i ma‘ārife ihānet üzere olup mābeynimüzde ‘adāvet icāb ider sebep yoğ iken mücerred hūner a‘dāsı olan kimseler ḥāl bu ki hūnere ṭālib ü rāğīb olsalardı [H 95a] anlara ta‘līm ü tekmīl eylemek cānumuza minnet iken *el-ḥamdüli’llāhi te‘ālā* ḥayr verürken şerre sülūk lāzım mıdır ve maḥabbet ü meveddet dünyāda ve āhiretde kendilerine nāfi’ iken ‘adāvet ü ḥuşūmet niçündür derūnları [İ2 93a] çāh-ı kīn olmaḳdan ise cāy-i dīn olsa nāfi’ degül midür imdi bu iki ṭā’ife ki zıkr olındı **Mışra**‘*

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

Biñ ġünāḥuñ cürmini bir āb-ı istiğfār yur

Eger tevbe idüp *İnneme’l-mu’minüne ihvetun*²³⁹ [İ1 41b] feḥvāsıyla ‘amel idüp buğz u ġarażı giydürüp ṭarīḳ-ı ḥaḳḳa dönerlerise Ḥaḳ te‘ālā ḥazretleri Tevvāb Raḥīmdür kendi luṭf u keremiyle yarlığayup mağfīret ü merḥamet eyleye [H 96b] *va’llāhu ‘afüvvün*

²³⁵ Bu beyit Mevlânâ’nın *Mesnevi*’sindendir Bkz. <http://www.masnavi.net/2/50/eng/3/756/> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Göklerden bile üstün olan gönlü, abdalın ya da peygamberin gönlüdür.”

²³⁶ diñler: diñlerler İ2, H.

²³⁷ bi-luṭfike’l-kerīm: bi-luṭfi’l-kerīm İ2.

²³⁸ intisāb: inbisāt İ2.

²³⁹ "Müminler ancak kardeşirler." 49/ Hucurāt /10.

yühıbbü'l-‘afv ‘afāhümü’llāh ve aşılaḥa’llāhü te‘ālā bālehüm ve illā ki eyledükleri fesādetden²⁴⁰ peşımān olmayup ke’l-evvel fesād üzere muşırr olup ḥaḳıre ihāneten bu Fevā’id’e istihzā ve istihḳār ve istihfāf ile nazār iderler ise veyā izāle ve ibtālāne [İ2 94b] sātī olurlar ise Allāhümme yā ‘azīz zū’l-intikām ol maḳūle tātife dūnyālarında cemī‘ umduḳları murādātđan bir murādları kendilerine vāşıl olmayup belādan belāya zevāldan zevāla dermānsız derdlere mübtelā olup sāyir ḥaḳḳ arasında ‘ale’đ-devām ḥor u ḥaḳır olalar āmīn yā aḥkemü’l-ḥākimīn imdi [H 96a] ihvān tedeberü ve tefekkerü el-insān mecbūr fī ihtiyārehü.

— — • / — • — —

Hvāhī ‘aḳıḳ la’l şev

Hvāhī gelūḥ seng şev²⁴¹

ve sibāḳ u siyāḳ eklemeyen ümmī tātife yazıḳ kitābında bed-du‘ā eylemiş dimesünler vebāle girerler hemān ehlinden su‘āl idüp ‘amelile muḳayyed olsunlar zīrā herkesün ihtiyār-ı cüz’isi kendi [İ2 94a] elindedür. Şunlar ki kendilerde cevher-i ‘aḳl olup kendiyeye ḥayr şanan ḥaḳa itmez **Temsil**

— — • / — • — —

Aşl-ı ḥaḳā ne-koned

Bed aşl ‘atā ne-koned²⁴²

Ve’l-ḥāşıl İslām’da kimseye kīn ü ‘adāvet eylemek revā degüldür cā’iz ki ‘adāvet ü ḥuşümet eyledüğün kimse Allāh dostı ola ol taḳdırce Allāh te‘ālānuñ dostına düşmān [H 97b] olmaḳ eyü midür. İmdi hīḳ kimseyi hor görmeye herkesi ḥāzır [İ1 42a] bulup kendi nefsinden hor u ḥaḳır ve kendi nefsinden bed ü ‘āciz kimseyi görmemek gerekdür tā kim mertebe-i merdān-ı Hudā’ya vāşıl olmaḳa lāyık ola Ḥāzret-i Mevlānā *Meşnevī-i Şerīf* inde buyurmuş ki **Beyt**

²⁴⁰ fesādatđan: fesād iden İ2.

²⁴¹ “Akik isteyen lal bulur siva isteyen taş bulur.”

²⁴² “İyi asıllı, hata etmez, kötü asıllı, ihsan etmez.”

— • — — / — • — — / — • —

Hîç kâfir-râ be-ḥ v'ârî mengerîd

*Ki Muselmân mordeneş bâşed umîd*²⁴³ [İ2 95b]

Goft Hâk ger fâsîkî v'ehl-i şanem

*Çûn merâ ḥ v'ânî icâbethâ konem*²⁴⁴

Kâfir bile ḥor baqmaya diyü buyurur²⁴⁵ zîrâ Hâk te'âlâ ḥazretlerinüñ mekri çoḡdur hîç kimsenüñ 'âkıbeti ma'lûm degüldür kişi dâ'imâ *beyne'l-ḥavfî ve'r-recâ* olup mekrinden ḡorḡup iḥsân-ı bî-pâyânından ümîd-vâr olmaḡ gerekdür bahâne şâhibidür bahâ ile [H 97a] virmez bahâne ile virür. **Temsîl**

Be-behâ ne-mîdehed

*Be-behâne mîdehed*²⁴⁶

Pes her kim ne iderse eger ḥayr ve eger şer ola kendi nefsine 'arz eylemek gerekdür tâ kim göre ol ma'nâyı kendine eyleselerdi ḡabûl idüp ḥoş gelür miyidi belki herkes mâlik olduḡı memlûkına vezîr destinde olan kimselere [İ2 95a] her ne iderse eger 'atâ ve eger cefâ lâzımdur ki kendi nefsini anuñ menziline tenzîl idüp kendi cânına her ne lâyıḡ görürse anı ide zîrâ **Beyt**

— • — — / • — • —

Her ki koned be ḥod koned

*Ger hemî nîk u bed koned*²⁴⁷

²⁴³ “Hiçbir kafire hakir gözüyle bakmayın. Umulur ki bir gün Müslümanca ölür.”

²⁴⁴ Bu beyit Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sindendir Bkz. <http://www.masnavi.net/2/50/eng/3/756/> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Allah şöyle buyurdu:Günahkâr olsan hatta puta da tapsan bana seslenirsen eğer icabet ederim.”

²⁴⁵ Kâfir bile ḥâr baqmaya diyü buyurur: - H.

²⁴⁶ “Parayla vermiyorlar. Bahaneyle veriyorlar.” Bu beytin vezni problemlidir.

²⁴⁷ Bu beyit Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sindendir Bkz. <http://www.masnavi.net/2/50/eng/3/756/> (Erişim tarihi: 29.07.2022). “Her iyilik ya da kötülük de yapsa, kişi her ne yaparsa kendine yapar.”

Ve'l-hāşıl herkese hayr şanup mālile kimseye eyülük eylemege kâdir degül ise dilile [H 98b] eyleye ve dilile dağı mümkün olmazsa kalbile merhamet idüp dâ'imâ hayr-ı âh herkese himmet-bahş ola. **Temsil-i mışra'**

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

Her ne şanursañ işüñe hep başuña gelse gerek

Pes imdi Hâk te'âlâ hazretleri kendi luţf u [İ1 42b] keremiyile bu Fevâ'id ü kavâ'idi cümleñüze mübârek eylesün [İ2 96b] dâ'imâ fâ'ideler ile müstefid olasız ve cümle okuyanlara ve yazanlara²⁴⁸ Allâh te'âlânun emâneti olsun her kim bir yañlışın düzedse ol bahâne şâhibi *Allâh celle şānuhü* ol kişiye²⁴⁹ cehennem kapuların kapayup cennet kapuların açup cemâl-i ba-kemâlün müşâhedesin naşib eyleye *āmīn yā Rabbü'l- 'ālemīn* ve yazan kâtib [H 98a] tertib olunduğı üslub üzere tamāmıyla yazup²⁵⁰ ve âhırında kelime-i şehâdet yazar ise *Allāhu te'ālā celle şānehü ve teḳaddese* gevher-i imānını bağışlayup âhırı ve 'âkıbeti kelime-i şehâdet ile âhır ola *āmīn yā mücībe's-sā'ilīn āmentü bi'llāhī'l-lezī lā-ilāhe illā hüve* [İ2 96a] ve *eşhidünī yā ihvān ennī eşhedü enne lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muhammeden 'abdühü ve resülühü ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l- 'ālemīn*. Sene 1035.²⁵¹

²⁴⁸ yazanlara: yazanlara ve yazduranlara İ2, H.

²⁴⁹ ol kişiye: o kimsene İ2.

²⁵⁰ yazup: - İ2, H.

²⁵¹ Sene 1035: - İ2, H.

6. METNİN TERİMLER SÖZLÜĞÜ²⁵²

Âhir : Son, sondaki.

Alay bağlamak : Askerin saf saf olması dizilmesi, savaş düzenine girmek.

At başı : Atlıların başında/önünde bulunan binici olan.

At bırakmak : Atın dizginini bırakarak elleri boşa çıkarmak; at sürmek.

At koparmak: Atı koşturmak.

Can-baz (Cambaz) : Canı ile oynayan, canını tehlikeye koyan.

Cenk : Savaş, topuzla/değnekle oynanan oyun türlerinden biri.

Cündî : Askerî süvâri, sipâhi, binici, ata iyi binen.

Çapraz : On sağ, art sol ya da ön sol, art sağ ayağında bevag ya da alacalı seki olan at.

Çâr-yâr : Dört dost (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali).

Deper : Tepe.

Devr it- : Dönmek, çevresinde dolaşmak.

Dikil- : Dikilmek, dik bir biçimde konup yerleştirilmek.

Dolâb (Dolap) : Dönerek ilerleyen ve silahşorlerin gösteri/idman esnasında oluşturduğu çember/halka.

Faris : Binici.

Farislik : Binicilik.

Fünûn-ı diğer : Diğer teknikler

Gez : Nişâne.

²⁵² Bu sözlük hazırlanırken özellikle Ferit DEVELLİOĞLU (2004), Cem DİLÇİN (2018) ve Esra KARADAVUT (2019)'tan yararlanılmıştır.

Gezlemek : Okun gezini kirişe yerleştirmek.

Gömündürük : At göğüslüğü, palan ve eyer geri kaçmasın diye hayvanların göğüslerine geçirilen göğüslük, döveni boyunduruğa bağlayan ağaç.

Gönder : Mızrak, kargı.

Gönder tablası : Gönder nişan yeri.

Habs eylemek : Tutup bırakmamak, sabitlemek.

Hamâ'il : Omuzdan bele doğru çaprazlama inen kılıç veya sancak askı bağı.

Hamlamak : Hayvanın uzun süre boş durmasıyla idmanını yitirmesi.

Hav : Atın bir kavis çizerek tekrar geldiğı yola, çizgiye geri dönmesi.

Hov : Saldırı, hücum.

Hov dönmek : Hücuma dönmek, saldırmak.

Hov pâresi : Saldırı, hücum parçası, bölümü.

İdmân : Alıştırma.

İdmân eylemek : Ok atış idmanı yapmak.

İntisâb : Hedefe karşı durmak.

Kabak : Bir direk üzerine hedef olarak yerleştirilen su kabağı yahut toprak veya madenden olan nesne.

Kabza : Yayın sol elle kavranan orta kısmı, tutma yeri.

kabzamak : Kaplamak.

Kemân : Yay.

Kerre : Kere, kez, defa.

Kerr ü ferr : Savaşta, bir ara geriledikten veya geriler gibi görüldükten sonra tekrar saldırma.

Kılıç eylemek (Kılıç kuşanmak) : Kılıç çekmek, hücumla kalkmak.

Kıçın kıçın : Geri geri, geriye doğru.

Kiriş : Ok atılan yayın iki ucunu birleştiren esnek bağ, yay kirişi, yay çilesi; genellikle sırtın veya sinirden yapılanına kiriş denirdi.

Kullâb : Yay veya yay çilesi, ucu eğri nesne.

Kum : İçinde kum olan veya kumdan yapılan hedef, nişangâh, puta.

Lu‘b : Oyun.

Lu‘b geçmek : Oyun oynamak, hile yapmak.

Mâ-beyn : İki şeyin arası, ara.

Menzil : Mesafe, ok meydanlarında, taşı ok atılınca düştüğü yere dikilen taş.

Mukâbele itmek : Mukabele etmek, karşılık vermek.

Mukayyed olmak : Korumak, gözetmek.

Murâd eylemek : İstemek, dilemek, arzu etmek.

Mübtedî : Yeni başlayan, acemi.

Nak : Gönder/mızrakla yapılan gösteri/idman üsluplarından biri.

Nazar olunmak : Bakılmak.

Nişan komak : Nişanlamak.

Ok dikmek : Oka hedef etmek.

Ok komak : Oku atıp saplamak, isabet ettirmek.

Parmaıklık : Parmak yeri, parmakların yerleştirildiği yer.

Reftâr itmek : Gitmek, yürümek.

Remy : Ok atma.

Sancmak : Saplamak, delmek.

Sağrı : Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm. At ve diğer tırnaklıların gerisi, atın arka ayağının üstüne gelen yuvarlak yer (atın kalçası).

Sebk : Önde bulunma, ileride bulunma, öne geçme, ilerleme.

Sehm : Yay.

Süvari : Atlı, Atlı asker.

Süyûf : Kılıçlar.

Şakird : Yayı, talebe, okçuluğa yeni başlayan hevesli.

Şemşîr : Kılıç.

Tabla : Hedef levhası, nisan yeri.

Tapu et- : Huzurda bulunmak.

Tîg : Kılıç.

Tîr : Ok.

Tîr-keş : Ok atan kimse, okçu/ ok kabı, okluk, sadak, kuburluk.

Uyan: Yular, dizgin.

Üzengi : Eyerin iki yanında asılı olan ve ata binerken ayakla basılan altı düz demir halka, silahşorluk oynamak için düzenlenen meydanda, hedef olmak üzere hazırlanan kum yığınlarından, at üzengisi yüksekliğinde bulunan kum üzerine konulan tabla.

Yarak : Hazırlık, levâzım, techizât.

Yağdırmak : Bir şeyi ard arda, aralıksız olarak atmak, savurmak.

Yasa düşmek : Birden bire gevşetmek.

Yasmak : Yayın kirişini gevşetmek.

Yasılmak : Yayın kirişi gevşetmek.

Yay kırmak : Yayı atışa hazır hâle getirmek.

SONUÇ

Bu çalışmanın konusu olan *Fevâ'id-i Gazâ* adlı eser hakkında ve müellifi olan Mustafa Ağa el-Müteferrika ile ilgili bilgi taraması yapılmış ve yapılan tarama sonucunda eser ile ilgili bilgileri kapsayan bir tez hazırlanmak istenmiştir.

Hazırlanan çalışmanın içinde eserin incelemesi yapılmış olup transkripsiyonlu metni de sunulmuştur. Ayrıca eserde bulunan terimler ile ilgili bir terimler sözlüğü içeren bölüm oluşturulmuştur.

Fevâ'id-i Gazâ eserinin farklı coğrafyalarda bulunan toplam dokuz nüshası tespit edilip nüsha tavsifleri yapılmış ve bunların en eski olan üç nüshası karşılaştırılmalı okumaya tâbi tutulmuştur. Bu karşılaştırılan üç nüshanın ikisi İstanbul Üniversitesi'nden diğer bir nüsha ise Hollanda Leiden Kütüphanesi'nden elde edilmiştir. Bu karşılaştırmalarda bazı müstensihâ ait hatalar belirlenip düzeltilmiş ve dipnot olarak aktarılmıştır.

Fevâ'id-i Gazâ eseri, başında giriş ve sonunda hâtîme ile sekiz bölümden oluşmaktadır. Özellikle giriş kısmı oldukça uzun tutulmuş olup neredeyse kitabın yarısını teşkil etmektedir. Giriş ve hâtîme kısmında ağır bir dil kullanılırken, tekniklerin anlatıldığı sekiz bölümde ise diğer bölümlere göre daha anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Eserde silahşörlük ve cündîlik gösterilerini kapsayan birçok bilgi ve tekniğe yer verilmiştir. Devlet erkanına karşı usûl, idman meydanı, ok atma, kılıç kullanma, ata binme, at koşturma gibi birçok hususu eserin içerisinde bulmak mümkündür. Mustafa Ağa eseri adeta ilmek ilmek işlemiş ve yapılan gösterileri hiçbir detayı atlamadan metninde canlandırmıştır. Ayrıca yazar hakkında başka kaynaklarda pek bilgiye rastlanmamasına karşın, kendisi hakkında en doğru bilgi kaynağı da yine eserin kendisi olmuştur.

Bu alanda eserlerin az olması sebebiyle *Fevâ'id-i Gazâ* nadir ve örnek bir eser niteliği taşımaktadır.

Türk toplumunun yapısı, gelenekleri, kültürü ve tarihten gelme savaşma nitelikleri sebebiyle bu eser önemli bir misyon üstlenmiştir. Bir yerlerde bütün varlığıyla savaşarak zafer elde eden ve bu meziyetlerini mükemmelleştirmek için azimle çalışan bir topluluk

varken bir yerde de bu zaferleri sağlayan her adımı geleceğe aktaran birilerinin de olması gerekir.

Nitekim Mustafa Ağa el-Müteferrika eseriyle sadece edebiyat dünyasına değil gelecekteki bütün neferlere yol gösterici olmuştur. Mustafa Ağa Yazdığı bu önemli eseri ayıplamasınlar diye kılı kırk yarararak oluşturmuş yine de mütevazı ve mahçup tavrından vazgeçmeyerek bu tutumuyla da örnek olmuş bir şahsiyettir.

KAYNAKLAR

ASLAN, Murat, KEKLİK Murat, “16. Yüzyıl Kasidelerinde Savaşçı Hükümdar Portresi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 58, S. 1, 2018, s. 111-139.

ATA, Ahmed, *Tarih-i Ata*, C.1, Yahya Efendi Matbaası, İstanbul, 1876.

BİÇER, Bekir, *Silahşornâme*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.

BİR, Atilla, Mustafa Kaçar, Şinasi Acar, “Türk Menzil Okçuluğu, Yay ve Okları”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 8, S.1, 2006, s. 39-72.

CİDE, Ömer, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Dinî Etki”, *Bilimname*, XXVIII, 2015/1, s. 263-286.

ÇAKIR, Müjgan, Hanife Koncu, XVI. Yüzyılın Bir Aşk Hikâyesi Medhî’nin Şîr-i Dilîr Bâ-Mihr-i Münîr, Kesit Yay., İstanbul, 2010.

DEVELLIOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2016.

EREN, Güler, Kemal Çiçek, Halil İnalçık, *Osmanlı*, C. 5, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 654.

ERGİN, Muharrem (Haz.), *Ebu’l-Gazi Bahadır Han, Şecere-i Terakime*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1974.

GÖKSU, Erkan, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Yay., İstanbul, 2008.

GÜNTAN, İsmail, *Osmanlı Neferi ve Savaş (1593-1699)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2015.

GÜVEN, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.

HAMİDREZA, Mohammednejat, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (1501-1576)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015.

KAFADAR, Ceyal. “Gazâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Gazâ> (Erişim Tarihi: 28.03.2018).

KAHRAMAN, Atif, *Osmanlı Devletinde Spor*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995.

KARA, Ümran, *Matrakçı Nasûh ve Eseri Tuhfetü'l-Guzât*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2013.

KARADAVUT, Esra, *Kitâb-i Silâhşör*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2019.

KARADENİZ, Ümran, "Silahşorluğa Dair Önemli Bir Kaynak: Anonim Silahşorluk Risalesi", *Belgeler*, 2013, XXXVIII/38, s. 1-50.

KÖKSAL, Fatih, "Metin Neşrinin Ana Esasları", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 31, 2012, s. 179-209.

REDHOUSE, Sir James William, *Turkish And English Lexicon*, Librairi edu Lebanon, Beirut, 1996.

TEKİN, Şinasi, *İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*, Simurg Yay., İstanbul, 2001.

TOPARLI, Recep (Haz.), *Ahmet Vefik Paşa, Lehce-i Osmânî*, TDK Yay., Ankara, 2000.

UĞURLU, Mustafa Uğurlu, *Münyetü'l Guzât*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 1984.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

YILDIRAN, İbrahim, “Türk Kültüründe Atlı Hedef Okçuluğu Olarak Kabak Oyunu ve Osmanlıdaki Görünümü”, *Türkler*, C.10, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.

YÜCEL, Ünsal, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.

<https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab1/sh1> (Erişim tarihi: 29.07.2022).

<http://www.masnavi.net/2/50/eng/3/756/> (Erişim tarihi: 29.07.2022).

<https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/esfandyar/sh24> (Erişim tarihi: 29.07.2022).

ÖZ GEÇMİŞ

İlk, orta ve lise eğitimini Mısır'da derece ile tamamladı. Al Azhar Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde 2012 yılında başladığı lisans eğitimini 2016 yılında bölüm birinciliği ile tamamladı. Mısır'da bulunduğu sürece Ömer Seyfettin'e ait üç eseri (Perili Köşk, Üç Nasihat, Kaşığı) Türkçe'den Arapça'ya çevirdi. Ayrıca 2017 yılında başladığı Namık Kemal'e ait Celâleddin Harzemşah eserinin Türkçe'den Arapça'ya çevirisi ve incelemesini 2018 yılında tamamladı. 2019 yılında Türkiye'de tam burslu olarak Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bilim dalında yüksek Lisans Eğitimine başlayıp, 2022 yılında Mustafa Ağa el-Müteferrika'ya ait Fevâ'id-i Gazâ adlı tez çalışması ile tamamladı.